EESTI AUTORID

JAKOB PÄRN

MUST KUUB

KOLMAS TRÜKK

ARMO 1923

Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkond

Noorsoo kirjavara nr. 25

Eesti autorite seeria

Jakob Pärn

MUST KUUB

Jutustus eesti rahvusliku ärkamise ajast

Kolmas trükk

Teise trüki järele redigeerinud

Aino Paltser

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
KOOLIKIRJANDUSE TOIMKONNA KIRJASTUS TARTUS
1923

H. Laakmann'i trükk, Tartus

Esimene päätükk.

Kogemata kokkujuhtumine V. rannas.

Maru lained peksid juba mõni päev Läänemere pinda, tuul vingus oma soodu edasi, laevameestele hirmuks, laevadele laastuseks, kaupmeestele kahjuks. Päikese kiired peitsid ennast pilverüngaste taha, reisijad ennast laevalagede vahele, üksinda madrused pidid tormile rinna vastu seadma ja tema kavalust ja rammu katsuma vaigistada.

„Peaks ta kord vähenema, peaks ta paremale ilmale seadma!“ ohkas noor kui vana; aga otsekui viimse väe rammul puuris vana tuuletaat oma vägeva pää õhuruumi ja häda sellele, kes ta sülle puutus, — selle pigistas ta armastuses igavesse märga sängi.

„Peaks torm kord vähenema! õhkas keegi noormees Läänemere kaldal ja vaatles vee hüppamist. Kord korralt pühkis ta valge ninarätikuga märgi silmi, ja ehk küll tuul ta riided maha tahtis kiskuda ja teda ennast laintesse matta, jäi ta kahvatanud näol kui kalju seisma. Ta huuled liikusid kord korralt ja ta silmad vaatasid otsekui palves taeva poole, kust kõik abi tuleb.

Ja, kui taevataat oma jõudu väes näitab, siis väriseb nii mõnegi inimese süda: „jumal elab üleval!“

Ja kes tahaks seda salata, et üks meist suurem looduses valitseb ja asjad oma tahtmise järele seab, nurisegu ja urisegu ta alam, kuidas ta tahab, aga viimaks peab ta ometi ennast alandama ja selle tahtmist tegema, kes temale elu ja vaimu on loonud.

Juba kolmat korda tuli noormees täna kaldale, aga pidi sammud jälle hoone poole seadma, veel kord keeras ta ümber ja vaatas vahutavatesse laintesse; sääl silmas ta musta kogu, mis kalda poole liikus.

„Mis see on?“ Tugeval sammul astus ta merele ligemale. „See on õnnetu inimene!“ karjatas ta korraga. Ta viskas riided ihu päält tuule hooleks ja tormas veevoosse. Kivirüngaste vahelt kiskus ta surnud inimese nähtavale, võttis tema sülle ja kandis kaldale:

Keegi naine peenikeses riides, kuldkeed kaela ja käte ümber, näost ja kehast tugev, aga nüüd surmasüles.

„Ligemise kohus on inimest aidata, olgu missugusest soost ehk seisusest ta on!“ õhkas noormees. Ta päästis kõik paelad naise ümbert vallale, pööris tema kummuli ja litsus ja hõõrus teda esiti seljast, pööris tema jälle ümber, pani käe südame kohta. Välgutuluke välkus ta silmist, õnnetuma süda tuksus veel vähe!

„Siin on abi loota, oleks minul aga veel keegi abiks. Aga enne kui abi otsima lähen, on õnnetul viimne südametuksumine kadunud. Jumala nimel tahan siin kõik teha, mis võin.“ Ruttu tõmbas ta omale riided selga, ja nüüd alustus muljumine ja hõõrumine. Korraga turtsatas õnnetu, vesi voolas suust ja ninast välja, ta lõi silmad lahti, aga jälle vajusid nad kinni; hingetõmbamine tunnistas ometi, et elu surma küünte vahelt oli pääsnud.

Jälle tegi noormees tööd; naise sinised palged läksid valgeks, kahvatuks. „Oh oleks minul kuivi riideid!“ õhkas mees; ta tõstis naise istukile, aga see kukkus jälle murupinnale maha.

Mis pidi ta siin tegema? Kust abi leidma? Lähem maja oli pool versta kaugel ja säälgi ainult üks vana naine kodu.

Abi pidi aga ruttu saama. Noormees seadis naise pää künka otsa, laotas oma kuue tema üle ja jooksis tuhatnelja tormist ja tuulest läbi majasse. Sääl tõmbas ta ilma küsimata kuiva särgi ahju äärest, lina ja teki sängist ja pika musta kuue seina päält sülle ning tõttas mere poole tagasi, ehk küll vanamoor mitu korda kisendas: „Varas, röövel!“

Õnnetu naine hingas lahedamini, tegi kord jälle silmad lahti, kuid nad vajusid jälle kinni.

Noormees päästis riided tasakesi lahti, kooris märja särgi piha päält ja tõmbas kuiva tagant järele, tõstis õnnetu istukile ja ajas temale kuiva, musta kuue selga, laskis siis tema jälle maha, tõmbas saapad ja sukad õnnetul jalast ja kattis ta kuiva lina ja tekiga täiesti kinni ning jäi nüüd ootama, mis õnnetust saab.

Vanamoor tuli kähiseval rinnal lõõtsudes kaldale ja kisendas juba eemalt: „Kuhu sa, kelm, mu riided panid?“

„Ole rahul, emakene!“ ütles noormees, „sinu riided on kõik alles ja nende kulu maksan sulle ausasti. Näe, kus merehädaline maas nende sees!“

„Jumal, pojake, püha ristike, mis siin on?“

„Emakene, see naine oli surmasuus, lained tõid tema kaldale ja jumala armu läbi on ta ometi nüüd jälle elule tõusnud.“

„Jeesuke, hoia iga inimeselast veeõnnetuse eest! Minul on ka pojad mere pääl, kes teab, kuidas nende käsi käib! Ma lähen koju ja toon sooja kasuka temale pääle, näe, kuidas ta vaesekene väriseb!“

„Kõige parem oleks, emakene, kui meie ta majasse jõuaksime kanda,“ vastas noormees.

„Ei mina, kulla härra, jõua kedagi kanda, aga ma lähen koju ja toon väikese vankri siia.“

„See on hää nõu, too vanker siia, ehk jõuame siis tema majasse nihutada."

Emakene tõttas koju, seadis õlekoti väikesesse vankri ja tõmbas ta enda järel õnnetu juure. Siis tõstsid nad tema sinna sisse, võtsid märjad riided ühes. Vanaema tõmbas ees ja noormees lükkas tagant, kuni majauks neid vastu võttis.

Siis seadsid nad õnnetu sängi, katsid kasukaga kinni ja noormees jäi sängi ääre valvama. Emakene pidi aga piima soendama, et kui õnnetu ärkab, soe piim teda võiks kosutada.

Õnnetu magas rahulikult; aegamööda tõusis ilus jume ta näosse, huulte ümber nähti kord naeru, kord ahastust. Korraga tõusis ta istukile.

„Kus ma olen!" karjatas ta, „kas taevas või põrgus? Jumal ei ole mu pääle enam halastanud, ta on mind enesest ära lükanud, ehk ma küll teda oma jõudu mööda teenida püüdsin. Oh ma vaene, oh ma õnnetu inimene! Maa pääl oli mu elu kuldne, päris paradiis, aga nüüd on kõik otsas!"

„Ärge kurvastage!" palus noormees, „teie ei ole taevas ega põrgus, teie olete veel maailmas ja ühe vaese kalamehe hurtsikus; jumal on teid merest ja uppumissurmast armulikult päästnud, olge rahul ja puhake oma väsimust, kuni jälle pea koju jõuate."

„Noormees, kes teie olete? Kuidas olen mina siia saanud? Mis riided need minu ümber on! See jäme särk, see porine lina, see talupoja must kuub; kes on neid julenud minu ümber panna? Kus on mu siidriided? Kus on mu kuldkeed? Mu kallid pärlid? Kus on mu ilus kübar? Mu rahakukkur?"

„Austatud preili või proua, kuidas ma teid pean nimetama," ütles noormees, „teie asjad, niipalju kui vesi neid teile jätnud, on kõik siin majas ja võite kohe omale ümber panna, kui nad kuivad on."

„Minu asjad on märjad, nad on märjad!" — Õnnetu

viskas ennast jälle sängi. Ta huuled liikusid, sõnad jooksid üle huulte, aga aru ei võidud neist saada. Kord lõi ta käsi kokku, kord avas ta silmad; hirm ja kartus näis vägevasti üdist läbi lõikavat ja verd keema ajavat.

Noormees vaatas kartmata sääl juures, surus naise käed pehmelt padja pääle, kuni õnnetu aegamööda rahulikumalt jäi hinge tõmbama. Viimaks näis rahu tagasi tulnud olevat. Noormees vaatas rõõmuga tema tasast olekut, ja mida enam ta õnnetu otsa vahtis, seda sügavamale tungis tema pilt ta südame.

„Ilus, jah täiesti ilus on see inimeselaps, olgu ta mis soost ehk seisusest tahes, aga looja on kunstitöö siin üles ehitanud ja oma auks maailma rändama saatnud. Aga kuidas on ta nii suure õnnetusse sattunud?“ Selle üle murdis noormees pääd.

„On mõni laev hukka läinud, on ta paadiga üksinda mere pääle julenud minna, või on ta kurjade inimeste läbi õnnetusse sattunud. Aeg peab siia selgust tooma, tänu aga taevataadile, et teda veel õigel ajal märkasin, ja eks tema tea meie teid seada.

Mind on ta siia kinni sidunud, ma pean paremat ilma ära ootama, tema tahtmine on see vist olnud, et ma selle lillekimbukese veenärtsitusest pidin päästma. Aga ehk võib ta ka ohakanupp olla, keda maa pääle enam vaja ei oleks.

Ilusa maja sees peab ju ilus rahvas, kena ihu sees kena vaim elama; küll näeme, mis vaimulaps ta on, aga vaesus on temale tundmata, seda tunnistasid tema sõnad selgesti.

Kõige enam hirmutas teda must kuub. On see riidetükk temale tundmata, või tuletab must kuub talle mõnda inimest meele, keda elutee pääl enam näha ei tahaks. Küll aeg asjale selgust toob — nüüd oli veel hirm vaimu vangitsenud ja keelepaelu seganud.“

„Andke minule juua, andke minule süüa! Oh kui külm on minul!“ hüüdis õnnetu.

Noormees tõttas emakese juure, valas sooja piima savipotikesse, tõstis õnnetu pää üles ja palus rüübata.

Õnnetu lõi silmad lahti ja vaatas tänulikult noormehe otsa, tõusis istukile ja ütles:

„Ma olen tõesti veesurmast pääsnud! Tänu, tuhat tänu taevaisale, aga ka teile olen suurt tänu võlgu. Küll mu isa seda teile tasub, aga võtke see talupoja must kuub minu ümbert ära, ma ei salli seda riidetükki!“

Noormees päästis õnnetul kuue eest lahti ja ütles: „Ärge riide pärast kohkuge, ma ei saanud paremat ihukatet siit kätte, ma olen hoopis võõras siin majas.“

„Andke minule veel sooja piima!“ palus õnnetu, „see teeb mu keha soojaks, ja siis tooge mu märg kleit, ma vaatan, kas mu raha veel alles on, või jäi ta merepõhja.“

Noormees täitis palve.

Õnnetu tõmbas taskust rahakotikese välja, rõõmus pilk läikis ta silmis ja raha välja tõmmates ütles ta: „Tänu jumalale, et need paberilapikesed alles on, nüüd ei või häda kohe tuppa joosta, aga märjaks on nad saanud. Võtke, aus noormees, kõik need räbalad oma kätte, kuivatage nad ära, ja kui ilm ilusaks läheb, siis aidake mind nende abiga jälle mu isa ja ema juure tagasi.

Oh, mul on jälle väga külm, paluge veel sooja piima ja tasuge kahevõrra selle vanaema vaev. Kui ma teid paluda võin, siis vaadake, kas mu riided varssi kuivaks saavad, et ma nad jälle võiksin selga tõmmata. See särk on väga kare ja must.“

„Ma tahan kõige eest hoolt kanda, aga kõige parem oleks, kui teie veel magaksite.“

„Tänan teie vaeva eest, ma tahan katsuda veel magada, aga mu hirmus õnnetus tuleb jälle mulle meele

ja äratab mind unest üles. Aga öelge, aus härra, kus olen mina praegu?“

„Teie olete Läänemaa mere rannas, ühes väikeses kalamehe hurtsikus.“

„Aga kust olete mind siis veest kätte saanud ja kuidas juhtusite just mere pääle?“

„Mina viibin juba kolmat päeva siin ümberkaudu ja tahan lootsikuga üle väina sõita, kuid maru hoiab mind tagasi. Täna läksin kord jälle merd vaatama ja leidsin teid kivirüngaste vahelt lainte seest, kandsin teid liiva pääle, hõõrusin teid ja nõnda tõusite ellu. Vanamoori abiga tõime teid vankris siia, panime sängi, kus teie praegu olete.“

„Aga kes on mu riided ära võtnud ja need minule ümber pannud?“

„Et teie riided väga märjad olid, siis julgesin mina nad teie ümbert ära võtta ja teile kuivad talunaise riided selga panna.“

„Ja teie olete mind alasti tõmmanud ja minu keha siis jälle katnud, kas teil häbi ei olnud!“

„Andke andeks, aus preili, õnnetus ei tunne häbi ja teie olite ju õnnetu. Mina pidin seda tegema, muidu oleksite teie ühest õnnetusest teise kukkunud, see on surmast küll ellu, aga elust haigusesse ja säält ehk jälle surma sülle.

Päälegi, aus preili, olge otse rahul, et mina teid riidesse panin, ma olen arst ja tunnen inimest läbi ja läbi. Teie peaksite otse rahul olema ja ootama, kuni teie ihu higistama hakkab, siis läheb külm üle ja teie võiksite jalutama minna. Mina tahan lähemast mõisast teile pesu muretseda ja siis teid ennast ka sinna talutada.“

„Tehke seda,“ palus õnnetu punastaval näol, „ma tahan teile väga tänulik olla.“

„Puhake hästi,“ ütles noormees ja tõttas uksest välja.

Õues sadas pisut vihma ja tuul ulus omal viisil, aga noormees ei hoolinud tuulest ega vihmast, vaid ruttas otse teed V. mõisa poole, mille majakatused kaugelt paistsid.

Õnnetu aga viskas riided päält, kargas sängist välja, käis mööda tuba ja vaatas temale järele, kuni ta silmist metsa taha kadus.

Siis tõmbas ta kasuka ümber ja ütles: „Mu õnnetus on kõik mu oma süü. Eks mu vanemad mind küllalt ei keelanud ja otse ei palunud mitte laeva pääle minna, eks laevakapten mind laeva laelt alla ruumi ei tõrjunud, aga ma olin oma vanemate ning kapteni vastu sõnakuulmata. Tuulehoog viskas mu merde ja see tohtrihärra on minu surmast päästnud, aga surnute kirjas olen ma juba laeva pääl, ja mu vanemad saavad seda pea teada.

Oh kui suur nende ehmatus siis on! Mu mamma, sa nutad silmad pääst; mu papa, sa lähed valu pärast vanaks, oh jõuaks ma pea jälle koju, siis väheneks neil hirm ja kartus. Väga kole oleks nende elu, kui lained mind oleksid alla neelanud. Tänu jumalale, kes mind päästis, mu elu peab teiseks minema, mu vennad minust jälle rõõmu tundma. Ma olen inimesi vihanud, ma tahan neid nüüd jälle armastada ja ikka mõelda, et ma ka inimene olen, kes kõrgema käe all seisab.

See noormees on mind riidest lahti võtnud, mulle teised riided selga tõmmanud, kuidas võin ma talle silmi veel vaadata?

Ta ütles: „Õnnetus ei tunne häbi!“

Temal võib õigus olla, ta pidi seda tegema, muidu oleksin mina ehk veel õnnetumaks saanud. Aga mis soost ta peaks olema?“

Õnnetu punastas näost.

„Ta näib väga peenikeste kommetega olevat. Mis ta siin saunahurtsikus teeb, on jälle küsimine. Vist tah-

tis ta kalamehe paadiga üle väina sõita ja torm hoidis teda tagasi, ta pidi siis minu päästjaks saama; peaks ta suurest soost olema—oh, mis ma õnnetu juba mõtlen! Meri kaisutas mind mõne tunni eest hellasti, ta tahtis vägisi mu peigmeheks saada, mind oma külmas sängis igavesti kiigutada, aga üks ülem tahtmine kiskus mu ta kaisust ja sellele tahtmisele olen ma kõige suuremat tänu võlgu!"

Kahehobuse vanker vuras majakese ette; noormees kargas uksest sisse, pani riidepaki õnnetu ette ja palus teda riidesse panna ja siis vankri astuda. V. mõisas oodatavat teda. Õnnetu tänas liigutatud häälel. Poole tunni pärast pidas vanker V. mõisa trepi ees kinni, vanaealine proua astus välja ja õnnetu naine ruttas ta rinnale.

„Ada, Ada!" kisendas proua, „pean ma teid siin nõnda nägema! Öelge jumala pärast, kuidas olete teie merde sattunud?"

Proua surus noort tütarlast oma rinna vastu ja musutas teda mitu korda.

Väriseval häälel vastas Ada: „Ma tahtsin oma õde Riias vaatama minna, tuul oli mere pääl väga kange, ma läksin ilma loata laevalaele, kust mind tormihoog merde viskas. Mu riided hoidsid mind esiti vee pääl, siis sain ühest lauatükist kinni, mis mind kalda poole tõi. Mu jõud lõppes viimaks ära ja ma ärkasin alles kalamehe majakeses üles, kus ma hirmsate riiete sisse mässitud ühes nurgas puhkasin, mida ma esmalt põrguks arvasin. See härra on mind veest välja tõmmanud, mind ellu äratanud, temale olen ma oma päästmise eest pääle jumala helde abi suurt tänu võlgu."

„Olen seda härrat juba tundma õppinud, kui ta teile riideid ja hobuseid palus. Olge nõnda hää, tohtrihärra, ja astuge mu majasse!"

„Tänan lahke kutsumise eest," vastas tohter, „ma

palun Ada preilit oma rahakotti ja kuldkeesid minu käest vastu võtta. Ma tahan jälle oma korteri tõtata. Teie riided on vankris, neid ehk kuivatab toatüdruk."

„Aulik tohtrihärra," palus Ada, asju vastu võttes, „kas teie ei võiks mind mu vanemate lossi saatma tulla; mu vanemad saaksid teie vastu oma tänu tunnistama, olge nõnda hää!"

„Mu aeg ei anna ühtegi kõrvalist reisi ette võtta, torm on juba sedagi vaba aega väga lühendanud," vastas noormees.

„Kuidas võin siis teie vastu tänulik olla?" ütles Ada paluvate silmadega.

„Minul ei ole ühtegi tänu vaja, ma olen kogemata juhtumise läbi sunnitud olnud tegema, mis iga ristiinimene ka oleks teinud ja ma olen seda hää meelega teinud. Jumalaga, austatud preili."

Noormees kergitas kübarat ja tahtis minna, proua aga pööris ennast tema poole ja ütles: „Jääge seks õhtuks minu külaliseks, homme on ehk ilm parem ja võite üle väina sõita."

„Jääge!" palus Ada.

„See on minul üsna võimatu," ütles noormees, „minu asjad on ilma vahita, ja ärge pange pahaks, minu olek oleks teie lossis teile vastumeelt ning pahanduseks: kurjategija ei ole ma küll mitte, aga siiski inimene, keda teie väga vastu meelt võõrusel hoiaksite, jääge jumalaga, see on mu viimne palve!" Ta keeras ümber ja kadus talu onnikese poole.

„Väga isemeelne," ütles mõisaproua, „minu lossi põlgab ta halvemaks kui talupoja onnikest. Väga imelik. Tal võib meie soo vastu midagi südames olla, ta on vist mõne eesti talupoja laps, kes oma isemeelt ka ülikoolis ei ole kaotanud. Ja jah, eesti rahvas pöörab nüüd sõgedal kombel meile selga ja pahandab meid, kus võib. Meie oleme teda küll piibli vaimus kasva-

tada püüdnud, aga ta ajab oma okkad, kust võib, välja ja tahab ise peremees olla.

Tänu jumalale, kes meie eesõigused nõnda on kinnitada lasknud, et nad meid ikka kummardama peavad, kui nad ka kes teab mis ninatarkust on õppinud. — Tule, Ada, ja ära tühja tohtri järele kaua vahi. Täna jumalat, et merest pääsesid, ja austa oma esivanemaid, kes meie põhja kalju pääle on rajanud, kust meid ükski tuul ega maru ei liiguta."

„Jah, aus proua, teil võib igas tükis õigus olla, aga ta on mu päästja, kellele ma tänu võlgu olen. Peaksin ma ta nimegi teada saama."

„Ta nimetas ennast Dr. Visnapuu, millest juba aru võib saada, et ta eesti rahva laps on."

„Dr. Visnapuu ja eesti rahva laps," mõtles Ada, „on minu päästjaks saanud, selle rahva laps, kes iga päev mu isa välju künnab ja keda isa „kuradi talupoja seaks" nimetab, ja jah, selle rahva lapsele olen mina nüüd tänu võlgu, aga — meie oleme sellele rahvale veel enam tänu võlgu. Eks nad meie maad hari, meie vilja lõika, meie rehti peksa, meie piiritust linna vea, ülepää kõik meie tööd ära tee, meile päälegi veel raha majasse ei too. See rahvas on meie kullaallikas, ilma selle rahvata oleksime meie juba ammu otsas. Ja kui kannatlik ja alandlik on see rahvas! Oh — mu silmad lähevad lahti, meri on nad puhtaks pesnud. Minge pääle, Dr. Visnapuu, ehk näeme elus veel teineteist!"

Rõhutud südamega läks Ada proua järel tuppa, rõhutuks jäi ta süda tervel õhtul, ehk küll proua kõik oma vara ja au temale näitas.

Tuul oli vagusi jäänud, ja siis, kui Ada oma liikmeid sulepatjadesse painutas, lendas väike lootsik üle väina Muhu saarele. Dr. Visnapuu puhus sõudjaga magusat juttu vana eesti rahva tööst ja talitusest ega mõelnudki enam suuremat preili Ada pääle.

Teine päätükk.

Viljandi linnas.

Viljandi linna oli mõne aasta eest nõnda nimetatud „Landesgymnasium“ asutatud, kus enamasti mõisnikkude pojad koolis käisid. Kooliraha oli siin väga kallis ja sellele seda kallim veel, kes koolimajas ka ülespidamist soovis. Väikese jõuga inimene ei tohtinud selle pääle mõeldagi, et oma poja sinna kooli saatis, ka mitmed mõisnikud saatsid oma pojad alamatesse korteritesse ja maksid siis koolile üksinda kooliraha. Asutus oli Viljandi linnale ja ümberkaudsele maale tululik.

Viljandi linna lähedal on aga väga palju pärisperemehi, kellel talud ammu juba kõigist võlgadest tasa on ja oma raha poolest kaaluvad nad nii mõnegi mõisniku üles. Ka nende pojad käisid sääl koolis ja võitlesid vaimupõllul krahvidega ja parunitega.

Võidelgu aga noored eestlased, meil on väga õpetatud mehi vaja; haridus tõstab meid iga seisusega ühe pulga pääle ja kisub vanad vaheseinad maha, mis juba mõni sada aastat rahvast rõhunud. Soovida oleks aega, mil inimest enam tema raha ja nime järele ei kaalutaks, vaid tema hariduse järele, kui palju ta riigile ja rahvale kasu toob.

Paruni H. poeg käis ka Viljandi gümnaasiumis

koolis, aga tema korter ei olnud mitte koolimajas, vaid oma sugulase juures, mispärast noor parun iga hommiku teed kooli jala pidi käima. Noormees, nimega Oskar, käis oma teed iga päev rõõmuga, sest ta teadis, et see tema tervist kosutas. Iga päev tuli temale väga viisakas tütarlaps vastu, raamatukimbukene kaenla all.

Esiti ei pannud noor parun Oskar tütarlast suurt tähelegi, aga iga päevaga läks see nägu temale armsamaks ja viimaks pidi ta mütsi tõmbama ja noort õit teretama. Tervis võeti lahkelt vastu ja nõnda kasvas esiti silmade tutvustus. Ühel väga vihmasel päeval nägi parun Oskar noort neiut ilma vihmavarjuta kooli tõttavat.

„Kas võin teile oma vihmavarju laenata“, palus Oskar, „minu tee on kohe otsas, aga teie tee veel pikk.“

„Tänan väga,“ oli vastus, „aga kuhu pean vihmavarju ära saatma?“

Oskar nimetas oma maja ja noored inimesed lahkusid.

Oskaril seisis sel päeval enam noor neiu kui oma õppetükid mõttes.

Õhtupoole tõi üks toatüdruk vihmavarju ära ja ütles: „Marie preili laseb väga tänada.“

„Kes on see Marie preili?“ küsis Oskar.

Tüdruk vastas: „Marie preili on siit ligidalt ühe pärisperemehe tütar, kes juba mõne aasta siinses kõrgemas tütarlaste koolis õpib ja nüüd suurt eksamit teeb.“

„Ühe pärisperemehe tütar, see ei ole õige, sa valetad!“

„Minu aulik noorhärra, ma ei mõista valetada.“

Oskar läks oma kambri, käis edasi-tagasi ja ikka ütles ta: Marie on ühe pärisperemehe tütar, oleks ta öelnud — ühe pärismõisniku tütar, see oleks mesi mu südamele olnud, aga pärisperemehe tütar, see on surmarohi. Aga ometi ei või ma seda nägu unustada, ta on lahke, nii ilma kavaluseta kui ühe ingli nägu. Oh oleksin

mina ka pärisperemehe poeg, seda inglit ei jätaks ma enam maha!

Aga mis vahe on siis minu ja tema vahel? Eks minu isa ka põllutööst ei ela? Temal on küll ehk enam maad kui Marie isal, aga maaharijad on nad mõlemad. Ja mu süda tuksub väga selle õie järele, olgu missugusest seisusest ta on. Minule peab ta jääma, minu omaks saama, kui ka kaljud ennast pilvedeni sinna vahele sirutaksid! Aga nüüd jälle õppimise kallale!"

Oskar istus laua juure, ladina ja greeka keele sõnad liikusid mõni minut ta suus, aga süda kiskus teda jälle Marie juure.

„Homme saan teda jälle näha!" õhkas noormees, „homme ehk sõna rääkida. Marie, mu süda põleb armus su järele, olgu kes sa oled; mis on armastusel seisusega tegemist? Päälegi, ma olen mõisnik, kellel tugev põhi jalgade all, ma võin ju oma tahtmise järele kord valida. Aga nüüd õppimisele. Küll aeg asju arutab; aga Marie peab minu osa olema, minu omaks jääma, kui ka terve maailm vastu vaidleks!"

Kogu teise hommiku mõtles parun Oskar jälle Marie pääle; mitu korda pidi ta aga endale vastu rindu lööma ja küsima: „Armastab ka tema mind? Eks minu armastus väga varajane ole!"

Ta tõttas kooli; tee pääl juhtus ta jälle seda ilusat õit nägema ja tuluke tõusis südames veel suuremale leegile.

Koolihärrad märkasid varssi Oskari iseviisi olekut ja väikesed laitused puutusid esimest korda nooremehe südant. See ajas temal vere keema. Pääle tundisid võttis ta nõuks enam raamatutega ennast vaevata ja armastuse tuld vaigistada. Ja seda täitis ta osavasti. Laitust ei kuulnud ta kõrv enam, vaid aga kiitust, ja see oli mehine tegu.

Aegamööda kuulas ta aga Marie elu järele ja mis ta kuulis, oli kärjemesi südamele.

Marie olevat üheksandast aastast saadik hääs korteris ja koolis olnud, tulise vaimustusega hariduseteel edasi tunginud ja võivat nüüd iga suuremat sugu inimesega ühe pulga pääl seista. Ta mängivat väga osavasti klaverit, tegevat palju ilusaid naiste näputöid, olevat alandlik ja lahke iga inimese vastu.

See kõik oli väga Oskari meele järele. „Oleks ta mõisniku soost olevat!" See üksinda puhus mõni kord kui külm õhk armastusekatla pääle ja keelas teda üle keemast.

„Ma olen üksik poeg," ütles Oskar iseenesele, „ja kõigi oma isa mõisate pärija, minule ei või ükski vahele tulla, kui ma tahan teda lossiprouaks tõsta. Aga enne, kui ta Viljandi linna jumalaga jätab, pean ma temaga kokku saama, oma südant temale avaldama ja kuulma, mis tema süda sinna juure ütleb."

Oskari sugulasel oli mitu tütart kodu, mõned nendest juba täisealised, sellest siis tuligi, et võõrad majasse juhtusid ja mõnel õhtul tantsuga aega viideti.

Ühel õhtupoolel palus Oskar oma sugulase prouat, et tema tütar oma koolisõbra Marie ka õhtuks sinna paluks.

Proua tegi suured silmad, ütles, see ei passivat, et rüütel oma orjaga läbi käivat ja mõnda muud, aga kui Oskar ära seletas, et ta mõnegi nõnda nimetatud orja pojaga ühes klassis istuvat ja nad tihti paremini oma õpetükke mõistvat kui rüütlite pojad, andis proua järele ja käskis Mariet õhtuks enda juure paluda. Südames aga mõtles tema: Küllap tänane õhtu sedamaid näitab, mis vahe meie ja nende vahel on.

Õhtu tuli kätte. Marie astus oma koolisõsaraga, kellele ta koolis palju hääd oli teinud, tundmata majasse. Ta ehmatas aga hoopis ära, kui siin palju noori-

härrasid ja preilisid juba eest leidis. Tagasi ei võinud ta enam minna, ta võttis kõik oma jõu kokku ja tahtis näidata, et ta nendega ühe pulga pääl seisab.

Alandlikult ja tasaselt astus ta kindlal sammul seltskonnas üles ja kus teda noogata püüti, mõistis ta vaimurikkalt ennast kaitseda, ja mitugi noormeest vaatasid tuksuva südamega Marie otsa ning nõudsid ta elujärje ja seisuse järele, said aga vastuseks, et ta praegu eksami eel seisvat ja majalaste koolisõber olevat, keda otsekui jumalagajätmiseks täna õhtul pidule kutsutud.

Oskar üksi teadis asja põhja ja püüdis noore neiuga nelja silma all kokku saada, aga see näis üsna võimatu olevat.

Ühe pikema tantsu järele tõmbas maja noor tütar Marie kättpidi enda järele ja ütles: „Tule, armas Marie, ma tahan sulle oma töötuba näidata. Ta on teisel pool maja otsas, pisikene ja kena."

Marie astus ta järele mõnest toast läbi, viimaks seisid nad tõesti väikeses ja kenas kambris. Kambri põrand oli üle ja üle kalli tekiga kaetud, seina ääres väikene sohva, akna ligidal ilus kirjustuslaud, veel kenam raamatukapp, kenasti köidetud raamatutega. Väga mõnusate paberitega löödud seinte pääl rippusid ilusad pildid.

„Sul on tore töötuba, Olga," ütles Marie, „istume siis natuke ja ajame mõne sõna juttu. Õhtu on pea otsas ja sinuga ei saa ma vist nii ruttu enam kokku. Ülehomme on mu viimane eksamipäev ja siis jätan selle linna jumalaga. Ma olen juba ammu igatsenud rüütlilikku seltskonda näha ja nende olukorda tähele panna. Täna on see minul korda läinud, annaks jumal, et ka viimaseks jääks."

„Mispärast soovid sa, et see viimne oleks? küsis Olga.

„Mispärast, selle järele, koolisõsar, ära küsi! Igal

linnul on oma laul; võõras lind võõras kogus jääb ikka võõraks."

„Aga sina ei näi sugugi võõras meie hulgas olevat, päälegi keerlevad mitmed noorhärrad imeosavusega sinu ümber, otsekui tahaksid nad sind käte pääl kanda."

„Võib olla," vastas Marie, „aga mu süda põleb, armas laps, mu väikese kambri järele, mille ilu küll sinu kambri vääriline ei ole, aga minule aegamööda väga lõbusaks pesaks on läinud."

Uks läks lahti ja parun Oskar astus kartlikul sammul noorte laste juure ja ütles kummardades: „Olga, mamma otsib sind väga taga."

Olga kargas üles, tõmbas Oskari käe pihku ja paludes ütles ta: „Armas Oskar, viida pisut Marie aega, ma tulen kohe tagasi," ja tõttas uksest välja.

Oskar istus tooli pääle laua ääre ja ütles: „Mul on ütlemata kahju, et teie siit linnast lahkute."

„Mis kahju võib teil, parunihärra, sellest olla," vastas Marie tõsiselt.

„Ärge pange pahaks, aus preili, aga teie olete minule väga südame kasvanud ja lahkumine teeb valu; peaks minul õnn olema teid elus veel näha."

„Eluajad on imelikud," vastas Marie, „aga kui teie elus veel ehk näete mind, siis pöörate minule vist selja, häbenete seda, kellega noorpõlvel kord tantsisite ehk mõne inimliku sõna vahetasite. Meie vahe on väga suur, parunihärra; kui ma teid julgen paluda, siis jätke mind üksi siia ootama, kuni Olga preili tagasi tuleb. Leiab meid mõni muu siit kahekesi, siis ehk tõuseb jutt, mis teile ega minule armas ei ole."

Oskar kargas püsti, puna tõusis ta palgele, väriseval käel tõmbas ta Marie käe oma pihku, surus selle oma suu vastu ja ütles:

„Nii tõesti kui ma parun Oskar olen, otsin ma teid üles, kui ma oma õppimisega valmis olen; jääge nii-

kauaks neiuks, ja kui teie mind armastate, andke enesest minule teatust: ma tõstan teid oma pää krooniks."

Jälle surus Oskar Marie kätt, vaatas kord tõsiselt ta otsa ja küsis: „Kas tohin teie pääle loota?"

Marie värises. Väga järsku oli see küsimine tulnud; ta vastas tõsiselt: „Mõelge oma seisuse pääle ja ärge tehke ühtegi inimest enneaegu õnnetuks, kõige vähem iseennast. Ma tunnen teid kui üht rüütlit ja austan teid ja teie seisust niipalju, kui ta oma rüütli ausse jääb ja mitte teistele seisustele kurnajaks ei saa. Minu ja teie vahel seisab aga tugev müür, mille kallal kuussada aastat on ehitatud ja sada võrd rohkem aega ei kisu seda müüri maha.

Küllap teie mind ehk elus veel leiate ja näete, aga eks teie siis ehmata oma tänase jutu pärast, ja kes peab siis selle kindluse pääle koda ehitama, kas teie või mina? Aga nüüd, aulik parunihärra, jätke mind üksi ja saatke Olga preili jälle tagasi, ehk ma pean teda üles otsima."

„Truu teile, Marie, surmani," ütles Oskar, surus vägisi Marie käe pääle ühe musu ja tõttas tagatoast rõõmulise seltsi hulka.

Marie surus silmad rätiku ja pisarad voolasid tal üle palete. Ta silma ees seisis ta isa vaene kamber ja tema sees ema armastav süda ja tööst kõvad käed, kes teda oma südame vastu surusid. Lendes oleks ta sinna tõtanud, oma südant emale välja puistanud, aga ema oli kaugel.

„Mis tahab Oskar minust?" mõtles ta viimaks. „Mis muud, kui mind auku lükata ja siis ehk selle kaldal kord veel naeratada, aga ta nägu oli pühalik ja tõsine, ega tema ometi mind ei ole armastama hakanud? Kui see nii oleks, mis pean ma, vaene, siis tegema?" Marie jäi mõttesse.

Isa tõsine nägu astus vaimus ta ette ja ähvardas

sõrme tõstes: „Tütar, ära usu igat libedat keelt, kes sind meelitab! Vaata ette, et sa ei lange! Mäest alla on kerge veereda, aga raske jälle sinna otsa ronida. Au on kerge kaotada, aga teda tagasi võita on raske.“

„Isa, sul on õigus, kadugu pilkaja vaim mu silmist!“ Ta tõusis püsti, pühkis oma silmad kuivaks, vaatas ilusaid pilte. Varssi tuli Olga tagasi, võttis ta ümbert kinni ja ütles: „Mamma palub õhtusöögile.“

Marie tõmbas Olga oma rinna vastu ja ütles: Ma läheksin hää meelega koju, olen juba muidugi hiljaks jäänud.“

„Armas Marie, tule, tule sööma, täna on meil mitmed magusad road, sa istu minu kõrval ja ära häbene sugugi; kes teab, kas enam teineteist näeme. Sa olid minu vastu koolis väga lahke, ma ei unusta sind eladeski. Peaks meie ikka ühes elada võima!“

„Aga sa olid ka minu vastu lahke ja ilma kavaluseta, teised sinu seisuse lapsed vaatasid ikka üle õla minu otsa, ehk ma küll enam mõistsin kui nemad,“ vastas Marie.

„Jäta tühi mõte jälle maha, mis sind kurvastab. Need on üsna rumalad inimesed, kes oma uhkusega pilvedest läbi tahaksid lennata, kuid siiski pori sisse jalgupidi kinni jäävad. Tule õhtusöögile!“

Õhtusöögil tehti palju nalja, igaüks tahtis oma noore tarkuse tiibu lehvitada ja oma küünalt kesk lauda põlema panna; ainult parun Oskar nähti tõsine olevat ja vaatas mõnda korda haledail silmil Marie otsa, kes punastades silmad pidi maha lööma.

Pääle sööki jalutati veel toas ja igaüks tõttas oma poole.

Marie tänas majaprouat väga selle eest, et see tema pääle ka oli mõelnud, jättis käele suud andes jumalaga ja voorimehe väikene vanker viis tema koju,

kus ta veel kaua raamatute kallal istus ja ennast oma viimastele eksamitele valmistas.

Majaproua tõmbas aga Oskari oma kambri, keeras ukse lukku ja ütles tõsisel, ähvardaval näol: „Oskar, teie olete minule üsna häbi teinud, et nõnda avalikult ühe talupoja tütre ümber lipitsete. Teie seisus, kui tulevane Eestimaa suurem rüütel, ei luba niisugust olekut sugugi.“

„Aga eks preili Marie ka inimeselaps ei ole,“ vastas Oskar.

„Jah muidugi, aga mõtle, mis seisuse liige! Tahaksite ehk teie meie ja nende seisust ühe pulga pääle seada? Kui seda soovite, siis oleme täna viimast korda ühe katuse all. Päälegi tahan teie papale ja mammale sellest kohe homme kirjutada ja küsida, kas palju parem ei oleks, kui teie Tallinna doomkooli läheksite.“

„Tehke selles asjas, kuidas arvate, armuline tädi, mina olen valmis oma vanemate käsku täitma ja palun andeks, kui teid vastu oma tahtmist olen pahandanud.“

„Minge puhkama ja mõelge oma lapsepõlve nalja üle paremini järele, ma arvan, et teie veel õigel tunnil ümber keerate ja seda, mis tänasel õhtul teinud olete, südamest kahetsete.“

Oskar läks; mis ta süda sees ütles, näitab ehk tulevik. Proua vaatas talle järele ja mõtles kortsus kulmul: „Nüüd lähevad lood pööraseks, tulevad uued asjad. Parun lükkab parunitütre, krahv krahvitütre kõrvale ja talupoja kontsakesed tõmmatakse käe kõrva; talupojatütre silmi vahitakse terve õhtu ja need on rumalad küllalt niisuguse vaatamise ja meelitamise võrku sattuma.

Marie oleks parem võinud oma isa sigu sööta ja lehmi joota, kui ta nüüd siin linnakoolides vedeleb, sest et temast pärast töötegijat inimest ei saa, vaid üks ärarikutud loomakene tuulele tuustida ja tormile veeretada. Ma tahan paremini silmi Oskari üle lahti hoida

ja idud sumbutada, enne kui nad puuks kasvavad, teotuseks ja naeruks meie ausas metsas saavad.

Teenijaks ja orjaks peab see rahvas jääma, kui tal ka lauliku Goethe mõtted peas keerleksid, Kröösuse raha kastis ehk kirstus kõliseks. Ma kahetsen väga, et ma oma tütre ja Oskari palvet täitsin ja seda mamslikest oma põrandal lubasin saba keerutada. — Temale kasvab kohe paabulinnukese saba taha, kui aga kord meie lõhna saab.

Edaspidi ei taha ma nõnda rumal olla. Ka mu tütar ei tohi homsest päevast selle taimega enam ühtegi tegemist teha, ja peaks ta minule sõnakuulmata olema, siis loen temale nii kaua Moosest ja prohvetid ette, kuni mõistus pähe tuleb.

Nõnda peab see sündima ja mitte kuidas noorus mõtleb ja tahab."

Kolmas päätükk.

H. mõisas.

Läänemere rand oli vanasti eesti meeste omandus. Nende laevad kõikusid merepinnal, aga aeg tõi tormi, mis maapinna üles keerutas, majad rahvaga kaotas ja laevadehulgad vastu kaljurünkaid purustas. Maru järele tõusid küll uued majad ja uued laevad, aga need ei olnud mitte enam eesti rahva omandus, vaid ühe võõra...

Vangi- ja vahitornid kasvasid kui maa seest vanade külade asemele, eesti rahvas puges koobastesse ja võsastikku, kust ta aga aegajalt orjakütkes tagasi toodi ja tegema sunniti, mida ta enne unes ei olnud näinud. Mõisa tekkis mõisa, loss lossi kõrvale ja iga lapikene maad jaotati nende pidajate vahel.

Eesti rahvas oli kindla põhja oma jalgade alt kaotanud ja ühes maaga ka oma julge südame ja meele. Üks orjade hulk oli veel järele jäänud, kes iga pilli järele tantsis ja iga käsku alanduses pidi täitma. Ta ilu ja au kukkus hauda ja magab sääl veel tänagi rahuga.

Rahva jutu järele peab aga kord jälle aeg tulema, kus eesti mees jälle oma pinna jalge alla saab, kus ta vaimuelu lõkke kombel põlema hakkab, lõkkest tulukene taevani tõuseb ja uus au ja võimus vanast üle käib.

Ennevanasti seisis ühe väikese jõe veeres vastu

merd suur eesti küla. Sõjavanker veeres siit üle, tegi majad tuhaks ja rahva luuhunnikuks. Küla asemele ehitas võitja lossi ja nimetas maad ümberkaudu oma maaks. Sugukonnad sugukondade järele pärisid vanemate õigusi, kuni parun H. nüüd jälle tema üle valitses ja maad ja rahvast omaks nimetas.

Jumal oli tema abielu ühe tütre ja ühe pojaga õnnistanud, aga mõlemad olid majast tükiks ajaks välja lennanud. Üksinda kõndis parun H. oma lossis, vahtis kord lainetava mere, kord rohelise metsa ja maa pääle. Ta süda näis väga rahutu olevat; murepilved katsid ta nägu ja sundisid teda edasi-tagasi käima.

Kord jäi ta seisma, vaatas aknast välja, kus torm praegu üht haavapuud juurtega maa seest välja kangutas, ja mõtles: „Mu armas poeg on täna maru eest kaitstud, aga elumarud saavad teda kord ka raputama ja, kui ta kindlalt oma jalgade pääl ei seisa, nagu selle haava ümber viskama. Aga ma usun, ta saab seisma, kuidas mina tänini seisnud ja võidelnud olen.

Aga mu armas tütar, see läks vastu minu ja ema tahtmist merereisile. Sõbranna kirjad on tema minu majast välja petnud. Ilm oli siis vaga, aga vaata, kuidas ta nüüd möllab, küllap ehk seisab laev täna Haapsalu linnas, ehk jäävad nad juba Baltiski paigale, aga jumal hoidku, kui nad mere pääl peaksid olema. Ma nutaksin oma silmad päästt, kui temale peaks õnnetus juhtuma ja sama saaks vürst N. tegema.

See on mees, kes mulle meele järele, rikas kui Kröösus, mõistlik kui Salomon ja ilus kui Absalom. Päälegi on ta väga vanast rüütlite soost ja tal on aus suguvõsa. Õunapuud peab hääde jätkudega uuendatama, siis kannab ta magusat vilja, ja mu armas abikaasa on just samas mõttes. Anna, jumal, lastele hääd tervist, rahast, aust ja kõigist maapäälseist asjust ei saa neil puuduma.

Aga mu tütar Ada on pisut kangekaelne, armastab vist mõnda teist, temal ei olnud vürst N.—le silmi ega kõrvu, vist on ta väga lapselik, aga küll aeg tulukest südames süütab, ja vürstil on veel aega. Ta ütles ju minule ühel õhtul, et ta veel aasta kolme või nelja pärast omale teistpoolt otsida loodab ja soovis, et minu tütar siis veel vaba oleks. Noh, seda rääkis ta küll nalja pärast veiniklaasi juures, aga naljaga alustuvad tihti kõige suuremad tõsisused.

Näe, sääl tuleb mu aus opmann, üks tõsine mees, keda ma Ungarimaal tundma õppisin. Ta mõistab minu tahtmise järele selle ülilaisa rahvaga ümber käia. Maa keele õppis ta lühikese ajaga ära ja nüüd on ta minule teiseks käeks. Rahvas pidavat teda väga kartma, aga seda parem, — mõne siit maa inimesega mängiksid nad pea pimesikku, ja põllupidamises on ta tuline mees. Kahju aga, et väga palju palka nõuab, kuid mu mõisad teevad nüüd palju enam sisse."

Opmann Prits astus härra tuppa ja teretas aupaklikult.

Härra astus temale vastu, koputas ta õla pihta ja küsis:

„Noh, kuidas käsi käib, armas Prits?"

„Kuidas ta käib, aulik härra, aina pahasti. Torm on välja pääl väga palju kurja teinud ja viljakuhilad laiali pildunud. Talupojad on nad vist hooletult kokku pannud. Ma tulin teie juure otse kuulama, kas pean kupja läbi käsu andma, et nad oma halba tööd tulevad parandama?"

„Meie peame küll kuhjad oma meestega ära parandama, sest nad on vilja kokku pannud ja teie olete sellega rahul olnud, mis võib rahvas selles parata, et nüüd torm neid laiali pillub. Eks ole nõnda, armas Prits?"

„Teil võib õigus olla, aga meie juures pidi iga

talupoeg oma viljakuhilad parandama, ja ma arvan, siin ei nõua ka keegi vaevatasumist, kui nad aga käsu saavad."

„Väga ilus, Prits, aga nemad panevad meie vilja ilma hinnata kokku; mineva aasta pidime seda kalli raha eest tegema. Rent on neile vanas suuruses jäänud ja tükipäevad päälekauba pääle pandud."

„See ei ole midagi," vastas Prits, „teie oleksite pidanud veel palju enam kruvima, nad on rikkad küllalt ja ninakad, teoorjus teeb neid hästi taltsaks."

„Teil võib õigus olla, aga kui nad oma kohad maha jätavad ja lendu lähevad, mis siis?"

„ Ah, ah, ah, naeris opmann, „need rumalad sead ei lähe kuhugi, nad teevad tänades poole enam; andke aga mulle luba, küll näete, et mõis veel kaks korda nii palju sisse teeb. Rent ja pool tegu on tuhat korda meile parem, kui puhas tegu ehk puhas rent. Teie võite seda ilma kartmata katsuda...."

„Räägime teine kord sellest, sugu renti ja tegu võiks ikka veel juure lisada, aegamööda, see ei teeks suurt kära. Mis muidu veel hääd kuulda on?"

„Muidu on kõik hästi, vili annab palju välja, kartulisaak vist suur, talveoras korras, aga ma pean veel sel nädalal laadale sõitma nuumhärgi kokku ostma ja palun selleks luba ja raha."

„Meie sõidame ühes, mina tulen ka see aasta laadale ja aitan osta."

„Kanade päralt," mõtles opmann, „mineva aasta võitsin iga härja päält viis rubla, see tegi viiekümne härja päält kakssada viiskümmend rubla. See aasta läheb see kõrvaline teenistus võssa. Ma olen ju Venemaale tulnud omale raha korjama, aga küll katsun jälle mõne teise moe pääl." Ta tegi lahke näo ja ütles:

„Seda parem, kui peremees ise juures, siis on kergem kaupa saada. Kas pean siis homme oma sulased

viljakuhje parandama saatma, või annan vallarahvale käsu?"

„Tehke kuidas arvate," vastas härra.

Opmann kummardas ja tõttas oma teed. Juba õue pääl kisendas ta: „Kuradi laiskkoer, kubjas, pane hobune sadulasse; sõida vald läbi, nad peavad oma viljakuhjad ära parandama! Homme päev kõik mõisa, kas mõistad?"

Teisel päeval tõttas vallarahvas väljale.

„Mõisa käsku peab täitma," kõlas igast nurgast, „aga niikaua kui see „Saksamaa lambavaras" (nõnda nimetas rahvas iga sakslast, kes üle piiri Eestimaale tuleb) meie mõisat valitseb, läheb meie elu veel kirjumaks. Ta valetab härrale ööd ja päevad ette ja topib oma taskud täis, ja kui ta meid ja härrat niinepuu näoliseks on koorinud, siis lippab oma maale tagasi ja sõimab meid ja meie härrat veel päälegi. Ja meie mõisnikud usuvad iga ümberhulkujat, kui ta aga väljamaalane on. Meie oma maal on hulk inimesi, kes palju paremini kõiki majapidamise asju tunnevad, aga neid lükatakse kõrvale, nad on ju oma rahvas."

Härra vaatas opmannile tagant järele, lõi näppu ja ütles:

„See on mees, see teeb mind tõesti rikkaks ja mu vallarahva kultuurrahvaks. Anna, jumal, temale tervist!"

Õues koputati ukse pääle. Härra astus välja: üks postipoiss andis väikese kirja ära. Parun H. tõmbas kirja lahti ja luges. Kui lumi läks ta valgeks, ta värises ja sammus oma kirjutuskambri.

„Mu tütar, mu kallis Ada! Sa hingad mere põhjas! Ma vaene mees, ma vaene!" õhkas parun H. „Kuidas pean seda juhtumist oma abikaasale teatama! Väga hää, et ta praegu võõrusel on, aga löök on hir-

mus valus." Pisarad jooksid mööda kalgi mehe silmi, tütre kaotus oli väga hirmus.

Tüki aja pärast ütles ta: „Mis jumal teeb, on hästi tehtud. Ta oleks sama hästi ka siin võinud surma saada. Ma pean aga homme ehk veel täna V. randa sõitma, ehk leian tema surnukeha üles. Oh, mis annaksin selle eest, kui ma teda veel leiaksin!"

Sügavas mõttes käis ta mööda tuba. Ta abikaasa tuli koju, leidis oma mehe kurval näol, päris väga asja põhja järele, aga ilmaaegu. Kõik öö magasid nad väga ilma rahuta. Teisel hommikul tõi aga postipoiss jälle kirja ja selles seisis lühidalt:

„Armsad vanemad! Ma olen mere hädast jumala armu läbi pääsnud ja tulen varssi koju, olen terve ja priske. Ada."

Kõik kurbus oli kadunud. Parun H. musutas oma teistpoolt ja rääkis mõlematest kirjadest, mis ta saanud.

„See oli väga hää, et sa eile õhtul minule Ada õnnetust ei öelnud, ma oleksin vist surnuks ehmatanud. Nüüd on kartus mööda. Oh peaks ta varssi koju jõudma!"

Kahe päeva pärast tõi postvanker armsa tütre jälle tagasi. Ada langes oma vanemate kaela, nuttis kibedasti rõõmu pärast ja jutustas oma hirmsa õnnetuse.

„Tänu ja tuhat korda tänu taevaisale!" kõlas igast küljest. Asi lagunes pea laiali ja õhtuks kogunes hulk aadliperekondi Adale õnne soovima. Ka Dr. Visnapuu nime nimetati tihti ja paruniproua lõi käsi kokku, et üsna eesti mees ka Dr. olevat.

Ada aga oli kõik aeg vaikne ja kui rahvas õhtul koju pööris ja ta oma kambris üksi oli, mõtles ta oma elulugu õieti läbi. Kõik noore elu rõõmud ja kurvastused läksid ta silma eest mööda ja kadusid, aga Dr. Visnapuu nägu tuli jälle vaimusilma ette:

„Kus ta on? Kus ta isakodu on? Kus on ta isamaa? Kuhu ta sõitis? Mispärast lahkus ta nii kül-

malt ja ometigi nii haledalt vaatavate silmadega? Ma tahaksin oma häätegijat veel kord näha, kord tema elulugu kuulda, kord ta tõsist ja otsekui püha nägu näha. V. proua ütles teda küll eestlase olevat, olgu mis ta on, aga Dr. on ta, ja see aunimi tähendab, et ta kõrgema hariduse on saanud ja nüüd iseenda ja oma kaasinimeste kasuks teadust edasi uurib. Tarkusmeri on põhjata, nagu ruum otsata. Mind ei ole siis mitte pühitsemata käed muljunud ega kannud, ja kui need ka seda oleksid, päästjad käed on nad ometigi."

Ada langes põlvili — mis ta täna vist esimest korda oma enese tahtmise järele tegi — ja südamlik tänupalve tõusis taeva poole, aga ka eestpalve oma päästja eest, et jumal teda kõige õnnetuse eest võtaks hoida ja kord veel elus temaga kokku juhatada. Ka oma vanemate ja armsa venna eest palus Ada ja leidis palves suurt kergitust ja rahu oma südamele.

Öösel aga hirmutas merehäda teda veel korda kaks. Dr. Visnapuu ilmus talle unes päästjana, aga päikesekiired peletasid hommikul öised kujud ja tõid rahulise vere jälle soontesse, kuid Dr. Visnapuu pilt jäi kustutamata värvidega mõisapreili südamepeeglisse.

Parun H. sai aga täna kirja, milles ta sõsar Viljandi linnas teda palus oma poega säält koolist ära võtta ja Tallinna viia. Ta seletas ääriveeri mööda, kui kahjulik see olevat, kui vana rüütliveri ja eluvaated poja armastuse ühenduse pärast võiksid kaduma minna. Parun H. naeris kirja lugedes mõne korra, aga otsustati siiski: parem enne karta, kui pärast kahetseda.

Parun H. kirjutas oma sõsarale Viljandi linna ja palus teda väga oma ainsama poja üle valvata, et ta mitte uuema aja liikumistega tuttavaks ei saaks ja ennast igast alamast soost õppijast oma rüütliau pärast eemale hoiaks. Ta lubas jõulupühiks ise Viljandi sõita

asja paremini järele kuulata ja koolihärradega nõu pidada, kuhu nad tema poega soovitaksid.

„Hoia oma silmad ja kõrvad lahti,“ lõpetas ta kirja, „et minule otsata kahju ei sünniks ja poeg mu juukseid murega hauda ei saadaks. Noor puu on kärmas kõveraks kasvama, kui temal häid tugesid kõrval hoidjaks ei ole. Meie aeg on hukatusaeg, alamad seisused tungivad vägisi ülemale ja tahavad meid säält oma hulka maha tõmmata. Meie peame ühendatud jõuga selle vastu seisma, ehk muidu langeme halliks hulgaks kokku, kelle seast meid keegi enam ära ei tunne.“

Ka oma tütre õnnetusest kirjutas ta lühidalt ja palus järele kuulata, kas keegi Viljandis üht noort Dr. Visnapuud ei tunne, kellest Ada tihti vaimustusega räägib.

Neljas päätükk.

Viljandi ümbruses.

Viljandi linnast lõuna poole seisavad mitmed suured vallad, mille taluperemehed oma kohad välja on maksnud. Juba eemalt võib öelda, et vaesus ja puudus siin tundmata võõrad on. Rõõmulik rahvas astub rändajale vastu, lauldes tehakse tööd, rõõmulikult peetakse pidusid, lahkelt talitatakse valla ja kihelkonna nõupidamisi. Enamasti iga peremees on ka tõesti oma maa ja maja pärisomanik.

Teda ei liiguta ega kihuta oma koha päält ükski vägi. Ta teeb oma perega aasta otsa omale tööd ja rõõmustab oma vara üle. Kroonumaksud on üksinda maksta ja neid maksab iga eestlane hää meelega. Rahvas on lahke ja võõraste vastu helde, ei nõua üksinda omakasu, vaid kannab ka terve riigi ja maa kasu armastavas südames. Iga õige eesti mees tunneb ennast kodu olevat ja soovib oma vendadele tervel Läänemeremaal samasugust elu ja seisust. Oma koolide eest kannavad nad suurt hoolt, sellepärast on neil kõige paremad valla- ja kihelkonnakoolid ja nende õpetajatel on hää elujärg.

Viljandi ümbruskond on rahva majandusliku ja vaimliku edenemise poolest teistest nurkadest tervel Eesti-

maal ette jõudnud, nimelt sellepärast, et taluperemehed siin varakult oma talud priiks ostsid. Ma tunnen mõnda nurka eesti rahvast, kus maapind sama rammus ja viljakas, kus heinamaa ehk veel enam rohtu kasvatab, kuid rahvas seisab sääl väga madalal järjel ja kaebab tihti vaesuse üle. Siin on liiga suur rent ja teoorjus rahva kammitsas pidanud ja saab teda nii kaua piinama, kui kord ehk aeg ilmub, mil lühikese aja rendikontrahid ära kaotatakse ja teoorjus lõpetatakse.

Seda ootab eesti rahvas oma kõrge valitseja vägevast käest tulevat. Siis ei pea eesti rahvas ennast mitte selle või teise mõisniku rahakoti toppeks, vaid oma suure isamaa vabaks kodanikuks ja alamaks, kuidas seda Viljandimaal juba igal pool kuulda ja tunda on.

Viljandi linnast lõuna poole seisab üksikus kohas ühe pärisperemehe Tiit Visnapuu talukoht. Tiit loeb ennast esimeste maaostjate kilda. Ta maksis oma koha eest kõik raha korraga välja ja oli sellepärast kõigist järelmaksudest lahti. Ta oli selle läbi tõesti priiks saanud. Küll oleks ta nüüd võinud suurustada ja ennast kes teab kui ninakaks pidada ja kaasvendi üle õla vahtida, aga seda ei tulnud Tiidule meelegi. Tiidu kõige esimene mure oli oma maja ja maid korraldada ja auku, mis rahakotti tekkinud, jälle paigata.

Ta haris põldu mehiselt, rammutas teda tugeva sõnnikuga, puhastas teda kividest, kaevas kraave, kus vaja, külvas seda vilja, mis kõige enam kasu tõi, tasandas heinamaid küngastest, laskis neile vett pääle, ja kui sõnnikut jätkus, rammutas neid ka, ja vaata, rohi kasvis sääl vööni, kus vikat enne kõlises. Tiit püüdis oma karjast kasu saada, kasvatas vasikaid ja söötis lehmi. Jumal õnnistas ta tööd ja vaeva, nii et ta mõni aasta pärast koha ostmist veel kaks niisugust talukohta oleks võinud osta. Aga Tiit mõtles oma kolme lapse pääle, kellele ta üksi raha ja talukohti ei

tahtnud järele jätta, vaid üht ülemat vara, mis inimest õieti inimeseks teeb.

Oma mõlemad pojad saatis ta kaheksandal eluaastal külakooli, kust nad aasta pärast jälle kihelkonnakooli astusid. Nooremal pojal ei olnud tahtmist enam kõrgemale lennata, vaid pööris kuueaastase kooliskäimise järele isamajasse tagasi ja ütles: „Põllumees põline rikas," ning on praegu tuline põllumees.

Vanem poeg aga astus hariduse teel edasi ja ei jäänud enne seisatama, kui doktori kübar ta pääd kattis. Pääle oma kooliaega võttis ta reisikepi pihku ja käis jala risti ja põigiti oma väikese kodumaa läbi, õppis tema häid ja halbu külgi oma silmaga tundma.

Tütre Marie saatis Tiit üheksa-aastaselt Viljandi tütarlastekooli. Isa muretses hää korteri eest ja käskis kõike õppida, mis koolis ette tuleb. Kui Marie aga pühadeajal kodu oli, pidi ta ema käsku täitma ja talu talituse juures igal pool abiks olema, mida ta ilma nurisemata täitis. Sellepärast kosus ta kõigipidi ja oli ihu kui vaimu poolest terve inimene. Mariest peeti ümberkaudu palju lugu ja see tuli sellest, et ta omavanuste tütarlastega igal pool mõistlikult kõneles ja ennast uhkeks ei pidanud. Nõnda ei teinud mitte palju haritud tütarlapsi, vaid enamasti unustas eesti neiu oma sugurahva sedameid, kui ta linnast toodud seeliku oli selga pannud.

Tiidu tahtmise järele pidi Marie suure tütarlastekooli viimase eksami ära tegema ja siis koju emale abiks tulema ja kord ehk eesti pärisperenaiseks saama. Õpetatud eesti perenaisi on hädasti tarvis, kuid neid peaks seks seatud perenaiste koolides maal õpetatama ja nõnda, et nad pääle vaimutöö ka iga talutööga täiesti tuttavaks saavad.

Linna suurest tütarlastekoolist võib küll tulevasi suurpõllumehe ja linna kodaniku prouasid saada, kuid

taluperenaiseks on nad liiaks peenikesed. Kes oma lapsi maalt linna suurtesse koolidesse saadavad, peavad neid siis niikaugele koolitama, et nende haridus neid pärast toidab. Eestlasteks jäävad nad ikka, kui neile armastust oma rahva vastu on südame istutatud, kuid vanast seisusest astuvad nad peaaegu kõik välja.

Hulk eestlasi on juba oma vanemate seisusest lahkunud ja lahkuvad veel, aga tema rahva liigeteks peaksid nad jääma, kui nad ka kõik kõige kõrgema õpetuse ja parema elujärje oleksid kätte saanud. See tõstaks eesti rahva varssi haritud rahvastega ühe pulga pääle. Kuid tuhanded koolitatud eestlased häbenevad oma sugukändu ja salgavad oma rahvuse koguni ära, — need on kõige õelamad meie rahva au mahakiskujad. Aga tänu jumalale, meie eesti rahvas ei ole üksinda mitte talurahvas, vaid eestlasi on juba igas seisuses ja iga aastaga tuleb haritud eestlasi juure, ja see on tõesti rahva au.

Täna õhtul istus Tiit Visnapuu oma ilusas, rahulises kambris, luges piibliraamatut ja küsis kord korralt vaheajal: „Kas mu tütar juba kodu on?"

Lahkel näol vastas ta naine: „Ei veel, küllap läheb aega asjade pakkimisega ja sõpradega jumalagajätmisega."

Kella kaheksa ajal kargas kambri uks lahti ja tütar Marie tõmbas oma vanemad tuksuva rinna vastu.

„Kas nüüd oled kooliga läbi?" küsis isa.

„Jah," kõlas südame põhjast vastus. „Mu viimne eksam on tehtud, tänu jumalale ja teile. — Armas ema, nüüd võin jälle sind aidata ja su vaeva kergitada."

„Ei tea, ehk oled nüüd liiga peenikeseks läinud ja ei taha enam meie majaga rahul olla?" küsis ema pool pilgates.

Marie punastas näost ja ütles kindla häälega: „Isamaja on kuld, kui ta ka mullaonnike on, ja minu

isamaja on ju täisperemehe maja. Vaba maa pääl valitseb ju vabadus, truudus ja armastus, eks see ole enam kui kõik maailma vara. Oh ema, sind igatsesin ma väga taga ja kõige enam nüüd kooli lõpetusel. Ma otsisin sind iga silmapilk oma mõtetega taga, nüüd olen jälle su juures Oleksin ma veel laps, kui magusasti hingaksin ma su rinna najal. Paradiis võis see aeg olla, aga nüüd on ta mööda ja eluraskus tuleb oma koormaga ka mind katsuma."

„Ega sa ennast külmetanud ei ole, et sa nõnda värised?" küsis isa tõsiselt.

„Ei, armas isa, ma istusin ju kasuka sees, aga kui ma oma viimaste elujuhtumiste pääle mõtlen, siis tuleb värin mu pääle. Kui külmad on inimeste südamed! Ega mäed ei ole ühtigi selle vastu. Igaüks vaatab oma kasu, oma seisuse pääle, aga inimese väärtuse pääle ei vaata keegi."

„Ma ei mõista su sõnu, oled nüüd korraga nii targaks läinud," ütles isa rahulikult.

„Need viimsed koolinädalad on mind, armas isa, tõesti elus koolitanud, mind kui magusast unenäost üles äratanud. Mu ees seisis kord mu tulevane elu, ja ma küsisin: „Mis saab minust? Kuidas pean ma oma ligemistega elama? Kuidas oma pääd toitma?"

„Kõik tühjad mõtted," ütles isa. „Lauluraamat ütleb: „Kas on linnukesel muret, jne." ja Kristus ütleb: „Ärge muretsege homse eest, igal päeval saab küllalt oma murest." Aeg saab ka sinu eest muretsema, eks ole tõsi, tütar?"

„Väga tõsi, sedaviisi võib üksi see rääkida, kes oma elulaevukest tunneb kõige tormi eest varjul seisvat, aga kes alles elumerel purjetama hakkab, sel seisavad teised mõtted pääs. See elu, mis mina tänini olen elanud, oli kanapojaelu ema tiiva all, ükski kull ei tulnud mind hirmutama, aga kord peab ka kana-

poeg ema tiiva maha jätma ja oma käe pääl elama hakkama."

„Jäta need jutud," lisas ema sekka, „tule, joo parem teevett ja söö sooja kooki; olen just sinu pärast täna küpsetanud."

„Tänan, armas ema, aga kas arvad, et mina siis tühja räägin?"

„Olgu sinul õigus või mitte, mina pean aga niipalju juure lisama: „Meie elu teerada on jumala käes, palu teda ja ta saadab tema korda ja veab sind igast kibuvitsapõõsast nõnda mööda, et sa oma riideid ei rebi ega käsi ei küünista."

„Arvad, armas ema, et ma oma jumalat ehk unustanud olen? Ei, ma olen teda ikka ja ikka oma südames kannud, teda iga päev lapselikult palunud ja loodan kaljukindlusega tema armu ja abi pääle. Peaks ta seda meelt mu sees surmani hoidma. Aga ilmaelu astub ühe isesuguse tahtmisega sinna vahele ja näitab, kui ei oleks valitsus mitte enam taevataadi käes. Iseäranis peetakse meie eesti tütarlapsi mängukannideks maailma ruumis, kelle külge igaüks puutuda võib ja mängida, kuidas ise tahab, ja nad peavad puutüki kombel vagusad olema?"

„Ma ei mõista sind, tütar, on keegi sind oma tegudega ehk sõnadega kurvastanud?"

„Mõlematega olen ma kurvastatud ja täna õhtu poole veel. Mõtle, armas ema, ma kraamin oma asju kokku, sääl tungib üks noormees, keda ma tee pääl mõni kord enne ja ühes seltskonnas nägin ja mõne sõna vahetasin, täna minu kambri, teretab mind, annab minu käele suud ja lubab mind oma prouaks võtta, ning kui ma temale ära seletan, et see võimatu asi on, hakkab ta mu ümbert kinni ja tahab mulle suud anda. Mu kisa kartes tormab ta uksest välja oma teed ja

hüüab mulle järele: „Marie, teid ma ei unusta!“ Kas paremat kurvastust veel vaja on?“

„Ja kes see noormees oli?“ küsis ema.

„Üks noor parun, või ühe sõnaga öelda koolipoiss, kellel parem oma raamatute kallal oleks istuda, kui niisuguseid tegusid teha.“

„Jää, tütar, rahule! Sina ei lähe enam Viljandi linna ja ei puutu tema küüsi; anna temale andeks! Kes teab, ehk mõtles mõne omasuguse neitsikese olevat ja juhtus sinu kambri. Mine nüüd seda tühja asja õiendama ja maailma naeru oma kaela tõmbama. Küll see noormees seda jälle kahetseb ja ehk kirja läbi andeks palub, ja see on palju parem kui kättemaksmine. Ei tee ta seda, siis unusta paha nali,“ ütles ema tõsiselt.

Tütar mõtles pisut, hakkas oma ema kaela ja ütles:

„Olgu sinu soov täidetud ja temale andeks antud. Aga peaks ta mind veel kord elus kurvastama, siis mõtlen kättemaksmise pääle. — Kas homme ka kiriku sõidate? Ma tahaksin meie õpetajaprouaga kokku saada ja temale teatada, et ma nüüd kooli olen lõpetanud. Tema oli minu lapsepõlves väga lahke minu vastu ja kui ma pühadeajal koolist kodu olin, võttis ta mind armsasti vastu.“

„Sa tead, et meie iga pühapäev kirikus käime ja et homme meil küllalt asja on jumalat tänada, et sa nüüd linnast lahti said. Meie vaev sinu pärast on nüüd niihästi kui otsas ja isa rõõmustas kõik päev selle üle, et nüüd viimne laps koolile selja pöörab.“

„Ka mina tahan jumalat tänada, et mu töö koolipõllul on korda läinud; teie olete minule enam vara annud kui ma seda ära olen teeninud. Ei jõua ma teile seda eladeski tasuda.“

„Tasumise pääle, tütar, ära mõtle, vaid tee meile

oma eluga rõõmu, nõnda kuidas sa seda koolis tegid, ja meie vaev on siis juba tasutud."

Isa, ema, tütar ja vend istusid lauda, maitsesid õhturooga ja jutt keeras sõprade, sugulaste ja üleaedsete, viimaks ka Eesti maa ja rahva olukorra ümber, kus mõndagi teisiti sooviti ja paremale korrale seada loodeti.

Enne magamaminemist kogus peremees oma pere veel kokku, laulis salmi kaks, luges tüki pühast kirjast, pidas väikese palve, milles ta tütre eest jumalat tänas — igaüks läks oma magamisasemele ja uni lõpetas päeva mure ja rõõmu.

Marie aga mõtles oma tulevase elu pääle: „Mis nüüd teha, kas vanemate majasse jääda, või võõra teenistusse astuda?" Viimne otsus oli: „Kes kaugel käinud, see palju näinud. Isamaja tunnen ma lapsepõlvest, mu vend on temale selja pöörnud, seda tahan ka mina teha: Pool aastat jään tervise kosutamiseks emale abiks, ja siis kuulan koha, lähen teenima ja maailma tundma õppima."

Teisel päeval sõitis Marie isa ja emaga kiriku. Juba jumalateenistuse ajal nägi õpetajaproua Mariet, tõmbas tema pärast jumalateenistust kättpidi oma järele kirikumõisa ja käis temaga kui haritud inimesega ümber. Ühtegi vaheseina ei seisnud nende vahel, vaid lahke olek, südamlik, ilma kavaluseta kõne jooksis südamest südame ja samasuguse leidis Marie ka hingekarjase olevat. Ka Tiit ja tema naine tulid õpetaja juure ja ühesugune lahke olek rõõmustas kõikide südameid.

Tiit palus õpetajat pisut kõrvale astuda, võttis rahakoti taskust, andis kümme rubla õpetaja kätte, palus seda hädalistele selle mälestuseks ära jagada, et tema tütar nüüd kooliõppimise lõpetanud. Lahke anne võeti vaeste nimel tänuga vastu.

Mariet paluti ka argipäevil kirikumõisa tulla. Tiit tegi sama oma poolt, mis ka hää meelega lubati ja mõni kord täideti.

Selle koguduse auks peame siin tunnistama, et õpetaja koguduslиigetega igas asjas käsikäes käis ja ennast koguduse teenriks, aga ei mitte tema härraks ega valitsejaks ei pidanud. See oli jumala ja inimeste ees väga armas.

Eesti rahva hulgas on aga veel mõnes kohas asi nii, et mõlemad üksteisele võõrad on ja võõraks jäävad, ehk küll veerandsada aastat kirikus üksteist näevad, ja sääl ei või meie muud kui kinnitada, et rahva ja hingekarjase vahel vahesein on. Mis tükis, jäägu igaühe oma arvata. Kes aga rahvast armastab, see ärgu nii kaua oodaku, kui rahva poolt armastus enne välja paistab, vaid armastagu rahvast enne, austagu tema ausaid ettevõtteid ja aidaku teda tema häädes püüetes, siis ei jää ka teiselt poolt armastus tulemata.

Viies päätükk.

Dr. Visnapuu reisijuhtumised Muhu- ja Saaremaal.

Maru jättis möllamise järele, vaikne, vagane sügisene ilm astus asemele. Väike venekene lendas kergelt paari inimesega lainte ladvul eesmärgile ligemale. Kuu valgustas teerada, vihmavankrid veeresid vagusalt, piksepoisid puhkasid suurest väsimusest ja kalevite lastelapsed sügisetöö raskusest.

„Nüüd oleme jaamamaja juures," ütles sõudja, „vist tahate hobuseid palgata ja edasi sõita?"

Dr. Visnapuu tasus ülevedamise vaeva, tõstis oma reisipauna õlale ja astus mööda teed edasi.

Vagusalt hingas väike Muhumaa. Mõnelt poolt paistsid tuled akendest.

„Kas pean siia korteri võtma, või edasi sammuma?" Üks mees tuli temale vastu.

„Kui kaugel on esimene küla või pere siit?" küsis Visnapuu.

„Versta või pooleteise taga on esimesed majad," oli vastus.

„Kas sääl võiks öömaja leida?"

„Miks ei või, aga parem oleks isandal siin ööd puhata ja hommikul kas jala või hobusega edasi tõtata."

„Parem pool muna, kui tühi koor," mõtles Visnapuu ning astus jaamatuppa.

Teda võeti ausasti vastu ja pea pööris jutt eilse õnnetuse pääle.

„Jumala õnn," ütles jaamapidaja, „et noor preili veel päästetud sai, kuid ta päästjat ei tea keegi enam. Oli ka noore neitsi poolt kergemeel, mis teda tormiga laevalaele ajas ja just veel trepi pääle, eks ole temale eluks ajaks õpetuseks. Aga ärgu keegi enam oma eluga mängima hakaku, siis kaotab ta ikka. Aga, mu härra, kuidas teie nimi on? Ma pean ju teid võõrasteraamatusse kirjutama."

„Mina arvan, et teie üksinda nende nimed raamatusse kirjutate, kes teilt edasisõitmiseks hobuseid palkavad, mina aga tahan homme pisut teie saart ja rahva elukorda tundma õppida."

„Ärge pange pahaks, aga meie muhulased oleme ju väga uudishimulised, tahame igaüht, kes meie saarele jala pistab, tundma õppida, kui ka mitte rohkem, siis ometi nime pärast."

„Minu nimi on Dr. Visnapuu!"

„Dr. Visnapuu? Siis olete ju see, kes V. rannas preili uppumissurmast päästis?""

„Just mina, aga jumal on enam tema päästja kui mina. Mina tegin, mis iga ligemine oma ligemisele oleks ka teinud."

„See preili on suurest soost," ütles jaamapidaja, „tema läbi võib teie tulevane eluõnn õitsema hakata. Teie oleksite pidanud teda tema isamajasse saatma minema."

„See ei läinud, siis oleks see välja näinud, nagu oleksin ma oma teo eest palka läinud otsima, ja seda ei kannud minu süda, seepärast tegin, et pea lahkusime; aga ilus on see inimene, see on tõsi. Peaks ta vaimurikas olema!"

„Meie ei ole ühtegi kirjatööd neist kuulnud, veel vähem noorest preilist; rahvas kaebab igal pool oma häda ja see on ikka sääl, kus üks rahvas teise üle valitseb ja päälegi veel, kui valitsev rahvas sootuks teisest kännust on kasvanud ja vägisi valitsuse oma kätte kiskunud."

„Olgu sellega kuidas on," vastas Dr. Visnapuu, „ajaratas on seda nõnda keerutanud ja võib seda jälle muuta."

„Ärge pange pahaks, aus Dr. Visnapuu, mul on teile kui arstile suur palve."

„Mis siis?" küsis Dr. Visnapuu.

„Minu tüdruk astus täna puupulga otsa, pool sai välja kistud, aga teine pool jäi sisse ja see teeb temale valu."

Dr. Visnapuu kraamis oma lõikamisriistad välja ja ütles: „Lähme kohe haiget vaatama, ehk võime aidata."

Tüdruk aeles valus. Dr. Visnapuu vaatas haava läbi, lõikas paistetanud liha pisut eest lahti ja tõmbas pulgatüki tangidega välja.

Tüdruk pani jala maha, toetas ta pääle ja ütles: „Tänan, isand, valu on mööda ja vaev unustatud."

Dr. Visnapuu lisas juure: „Tubli rahvas, kes oma vaeva ja valu nii ruttu unustab." Pääle selle räägiti veel mõnest päevajuhtumisest ja mindi puhkama.

Teisel hommikul astus Dr. Visnapuu edasi ja jõudis pea eesti talude juure. Need olid sellel saarel veel isaisade viisil ehitatud: iga elumaja seisab rehega koos, ehk parem öelda, rehetuba on ka elutuba; väikest kambrit tema kõrval tarvitatakse enam kraamikambriks kui elumajaks. Valgust paistab vähe majasse, ja nii pimedad, kui nende majad, olid ka nende seespidised inimesed. Ebausk ja sellega ühendatud sortsimised olid vanadel ning noortel tuttavad ja tarvitati igal juhtumisel.

Vanematest inimestest oskasid vähesed lugeda ja kirjutada ja ka noorematel oli see kunst vähe tuttav. Raamatuid oli Muhu saarel vähe ja ajalehti peeti pisut, nõnda seisis vaimupõld kesas. Ülepää oli rahvas väga piiritusearmastaja, mida nad kui salakaupa enamasti Rootsimaalt omale muretsesid, ja kes mitte seda mõistusesegajat ei jõudnud muretseda, keetis omale koduõlut, mida sookailudega kihvtitati, et ta seda rutem pähe hakkaks.

Riiete poolest on muhulane alalhoidlik: valge puhas särk ja valged sukad, valge, mitmevärviliselt väljaõmmeldud madal tanu on naisterahva ülemad ehted. Talveajal kantakse tervel saarel lühikest kasukat ja musta kuube. Oma seltslikus elus on muhulane väga jutukas, naljakas, lahkemeeleline ja hädas ligemiseaitaja.

Põlluharimine, karjapidamine, kalapüüdmine ja kaladega kauplemine on päätöö, mille raskust naine mehega ühetasa jagab ja mõnikord veel rohkemgi kannab. Talumaa on kroonu ja mõisnikkude päralt, sellepärast ka rent mitmesugune, kroonuvaldades kerge, pärisvaldades raskem.

Lõunaajal juhtus Visnapuu ühte talusse, kust perenaine talle nutuse näoga vastu tuli.

„Mis teil viga?“ küsis tohter.

„Mu mees on suremisel,“ vastas naine, „suur paise on temal kurgu all ja matab ta hinge kinni. Isand, tule vaata ise! Olen küll ussipulbrit ja mardikasõnnikut pääle pannud, aga midagi ei aita.“

Dr. Visnapuu tõttas haige juure, kes veel vähe hinge suutis tõmmata. Nägu oli temal sinine ja surm suu ääres. Ta katsus haige kohe läbi, käskis külma vett tuua, ja kui naine selle toonud, tõmbas tohter õhukese noa paunast ja lõikas paise lahti, millest hulk verist mäda välja jooksis.

Mees võis jälle hingata ja oigas: „Maret, Maret, paise on puhkenud, elu tuleb jälle tagasi."

Maret jooksis sinna ja kisendas: „Oh Jumal, veri jookseb, ta sureb, ta sureb, lapsed, tulge siia!"

„Ära kisenda!" ütles Dr. Visnapuu, „su mees on elus ja võib vanaks elada, too aga vesi siia!"

Tohter pesi haava, sidus selle puhta rätikuga kinni ja õpetas, kuidas seda edaspidi tuleb hoida. Kurvastus muutus rõõmuks, kuid Maret kinnitas mitu korda, et neil jõudu pole tohtriisanda vaeva tasuda.

„Maksu mina ei taha," ütles tohter, „aga tänage jumalat, kes mu siia saatis. Veel paar tundi, ja surm oleks mehe endale ohvriks nõudnud."

„Kui teie nii tark tohter olete, siis tõtake kirikumõisa, sääl on kirikisanda tütar juba mõnda nädalat haige, ei tea isa ega ema, mis temast saab. Mineval pühapäeval tegi õpetaja väga südamliku palve minu mehe ja oma tütre eest. Tõtake sinna ja tehke tema terveks! Ma arvan, et isand seda mõistab. Ma panen hobuse ette ja saadan teid oma pojaga sinna."

„Palju maad on siis teilt kirikumõisa?" küsis tohter.

„Mõni verst," vastas naine.

Hobune rakendati ette ja mõne minuti järele vuras vanker kiriku poole.

Dr. Visnapuu mõtles: „Kes teab, ehk on juba mõni teine oma tarkusega neitsi elurammu aitamas ja minu vaheletulek väga tüliks. Ma tahan ennast parem varjul hoida ja häda kõrvalt kuulata."

Seda tema ka tegi. Aga poisikene oli kutsarinaisele juba rääkinud, et see härra üks väga tark tohter olevat, kes tema isa surma suust päästnud, ja enne kui Dr. Visnapuu õpetajaga pikemalt jutu pääle sai, palus see teda oma haiget tütart vaatama, teatas tõve hakatust ja mis nad tema juures juba kõik teinud.

Tohter vaatas ja katsus haige läbi ja leidis, et ka siin vastuoksa tööd oli tehtud. Ta segas õpetaja rohutagavarast tilku kokku ja andis neid haigele, ja juba mõne tunni pärast ilmus nende jõud, haige ütles ennast parema tundvat ja uinus magama.

„Jumalale tänu!" õhkas õpetaja, „jumal on vist oma isalikust heldusest minu palvet kuulnud ja selle noormehe siia saatnud, meie laps saab jälle terveks ja meie rõõm on seda suurem."

„See on tõsi," vastas õpetaja abikaasa, „aga parem oleks, kui meie mõneks päevaks selle tohtri omale võõrusele paluksime jääda, sina saaksid jälle mõne aja tagant õpetatud mehega juttu puhuda, millest sinul tõesti puudus on."

„See oleks ka minu soov, aga kes teab, kui palju temal aega on ja kuhu poole tema tõttab."

Dr. Visnapuu jalutas aias, kui õpetaja oma prouaga nõnda rääkis, ja silmist võis lugeda, et ta neitsi haiguse üle järele mõtles: „Ma pean päevaks kaheks siia jääma, tahtku seda mu süda või mitte, aga siin on elu surmaga võitlemas ja üks väike viga võib suureks kurjaks saada. Mõne päeva pärast on hädaoht mööda ja ma võin rahuga oma teed minna ning südames rõõmu kanda, et jälle ühe inimese elupäevi olen pikendanud.

Aga mis on elu, kust on ta tõusnud ja kuhu ta läheb? Jah, kui ma seda teaksin, mis mateeriast ta kokku on segatud, siis võiksin ma uut elujõudu vana juure segada ja mõne nõrga veel nooreks lapseks moondada, kes oma elu jälle alustab. Nüüd oleme aga alles veel käsikaudu-kobajad, võime mõnda väikest viga parandada, aga surma ees peame mütsi maha võtma ja ka ennast tema valitsuse alla andma."

„Mis teie nõnda mures seisate?" küsis tasane hääl Dr. Visnapuu selja taga ja pehme käsi puutus ta õlasse.

Dr. Visnapuu vaatas ümber — üks lahke nägu paistis temale vastu.

„Mis ma muretsen, aus õpetaja, — mõtlen järele, kuidas meie elu võiksime oma tahtmise järele pikendada; lühendamisjõud on meie valitsuse all."

„See kunst jääb vist üksinda taevaisa saladuskambri, kelle ukse taga vist iga tohtrihärra ilmaaegu koputab."

„See on tõsi, õpetajahärra, aga püüdma peame ka seda kätte saada, kui mitte enam, siis ometigi seda, et iga enneaegist surma suretada võime. Nüüd on aga veel mõned haigused, mille vastu meil ühtegi abi ei ole, vaid loomus aitab ise või suretab elu, ja meie arstimine sääljuures on otse kahjulik."

„Teie arvate siis, et loomus kõik korda saadab ilma jumala tegemata, tahtmata ja toimetamata?"

„Seda ma just ei arva, aga looja on looduse sisse väed seadnud, keda ta enam ei uuenda ega teisiti ei sea, ja need väed toimetavad oma töid ega hooli meie kisast, kärast, tahtmisest ja soovimisest ühtigi."

„Ei, aus tohtrihärra, ilma jumala tahtmata ei lange üht juuksekarvagi meie pää päält, veel vähem jääb mõni haigeks."

„Teie arvamise järele oleks siis iga arstimine ilmaaegu ja üksi palve peaks inimesi terveks tegema."

„Seda mitte, vaid ma arvan, et jumal teab, mispärast ta inimest haigeks teeb ja mispärast see või teine rohi teda jälle terveks peab tegema. Inimesed peavad uurima, kui targasti tema looduse on loonud ja et iga ahastuse vastu ka abi leida on."

„Just see on ka minu mõte, aga teie toetate oma uurimist usu põhja pääle ja mina teaduse pääle, ja see lahutab meid. Ärge pange pahaks, et lahkun, aga teie tütre pärast pean tema juure tõttama, — minu antud

rohu võimuaeg on mööda ja ma tahan näha, kuidas ta on mõjunud."

Visnapuu tõttas haige juure, kes silmad lahti lõi ja naeratades tohtri otsa vaatas.

„Kuidas magamine maitses?" küsis tohter.

„Väga hästi, andke mulle veel seda rohtu, ma saan siis vist homme terveks."

„Kannatage, aus preili, selle rohu mõju tuleb alles hiljem ilmsiks."

„Olgu teie tahtmine, aga jääge nii kaua meie majasse, kuni mina terveks saan, minu mamma tarvitab mind väga."

„Teie saate varssi terveks, kui teie nüüd aga vagusi magada võiksite ja oma keha söögi ja joogi läbi kinnitaksite."

„Mis ma pidin paluma, — olge nõnda hää ja saatke minule mamma läbi süüa; mu valu, mis mind mõnda päeva vaevas, on otsas ja praegu vaevab mind söögiisu."

Dr. Visnapuu naeratas ja ütles: „Kõik teie tahtmine sünnib, aga ma tahan mammale öelda, mida süüa võite."

Samal ajal käis õpetaja aias sinna ja tänna ja mõtles: „Maailm läheb ikka kurjemaks, valitsus kistakse vanaisa käest ära ja austatakse loodust enam kui loojat. Looduse jõud ja nõud pidavat olema, mis kõik korda saatvat. Jumal ei tegevat maailmaga enam miskit tegemist. Küll aga tulevad ajad, mil viletsus, vaesus, nälg, katk, sõda jne. inimesi karistavad, siis jooksevad nad jumala juure, siis kisendavad nad ta poole. Aga Issand hüüab neile vastu: „Minge mu looduse juure, see aitab teid!" Kuradil aga on hää meel, et jälle nii palju hingi oma osaks on saanud. Mida enam haritud rahvas jumalast ära taganeb, seda enam tõmbab ta alamaid endaga ühes, ja viimaks on Noa päe-

vad käes, siis tuleb kõigele ots. — Aga sääl tuleb tohtrihärra; kes teab, mis ta kuulutab.“

Visnapuu astus õpetajale ligemale ja ütles: „Olge rõõmus, auväärt jumalateener, teie tütar saab mõne päeva järele jälle teie keskel kõndima, terve ja priske, aga söögiga peate esiti ettevaatlik olema ja mitte liiga rammusaid, rasvaseid toite temale andma.“

„Tänan väga selle sõnume eest, aga nüüd tulge ka oma keha kinnitama.“

Õpetaja abikaasa rõõmustas paranemise sõnume üle südamest, kiitis looja armu ja halastust ja tunnistas, et ta mõni tund enne Dr. Visnapuu siia jõudmist väga südamlikult jumalat olevat palunud, et ta ühe ingli tema armsale tütrele abiks saadaks.

Dr. Visnapuu vabandas, et ta mitte ingel ei olevat, vaid patune inimene, ja jutt keeras pea rahva pääle.

Kõik aga, mis Dr. Visnapuu siin eesti rahvast pidi kuulma, täitis ta südant ahastusega. Saksa kaaskodanikke arvati inimesteks, aga saarerahvast pool metsalisteks, kes ristiinimese nime kandvat, kuid ometi paganaks jäävat, kes iga päev seda aega lootvat ja ootvat, kus nad oma pääd ja jalgu jälle võõra rahva pakust võiks päästa ja siis oma enese tahtmise järele elada.

Riigivalitsust austavat nad kõvasti, aga jumalast seatud mõisaülemaid kiruvat nad tihti avalikult, sellepärast olevat väga kitsas elada. Ka oma õpetajaid pidavat nemad mõisniku sulasteks ja usaldus nende vastu olevat väga väike. Sellepärast olevat üsna vaene elada, päälegi olevat siin palju greekausulisi ja nende preestritest pidavat rahvas palju lugu.

Visnapuu vastas nende kaebuste pääle, et enne peaks põhjused paremini läbi uuritama, kui üht rahvast laita tahetakse, kuid mõttes mõlkus tal vanasõna,

mis ütleb: „Kuidas sa metsa hüüad, nõnda ta sulle vastu kõlab.“

Visnapuu jäi veel paariks päevaks õpetaja majasse, aga ta rõõm nähti kadunud olevat. Küll pärisid õpetaja ja tema proua mure põhjust järele, aga vastus oli niisugune, et sellest aru ei saadud.

Kirikumõisa rahva rõõm oli väga suur, kui tütar sängist üles tõusis — toas juba käia võis, kuid Dr. Visnapuu mõtles juba edasireisimise pääle. Õpetaja läkitas tema oma kulu pääl üle väina, kuna tütre ja ema tänu talle saatjaks olid.

Saaremaal käis Dr. Visnapuu ka linnavaremeid vaatamas, kus eestlaste veri vanal ajal maad katnud. Kõik Saaremaa oli kord eesti rahva omandus, kuid võõras rahvas kiskus valitsuse enese kätte, tõi küll saarerahvale ristiusu, kuid hävitas aegamööda ta pühadused ja tegi teda orjaks ja päälegi pärisorjaks, kelle kütkeid see vaene rahvas sadanded aastad verise südamega kandis ja kelle haavad veel tänagi paranenud ei ole.

Rikkast rahvast on vaene saanud, südist väriseja orjahulk, raskelt litsus võõras ike eesti kaela ja rõhub veel, päästmist loodab aga eesti rahvas vene valitsuselt, kes juba suured ahelalülid on purustanud ja aegamööda ka haavad parandab. Seda ei looda mitte üksi saarerahvas, vaid terve eesti rahvas.

Meie oma poolt peaksime aga enam kokku hoidma, üksmeelt pidama ja ühendatud jõuga sinna poole tõttama, kus meie tulevane tugevus seisab, ja see ei tule mitte Preisimaalt, vaid Venemaalt.

Dr. Visnapuu marssis Saaremaa mitmest küljest läbi, uuris rahva arstimisviise, aitas, kus aidata võis, ja andis nõu, kus seda vastu võeti; ta õppis sellel teel rahvast tundma ja leidis, et ta sugugi see ei olnud, kelleks teda mõnes majas peeti, vaid üks töötegija, õigust, tõsidust ja ligemist armastav rahvas, kellel aga

ahelad liikuva rendi ja abiteo läbi jalas kõlisevad, ja igaüks võib arvata, mis ilmsüüta vangi süda mõtleb, ja mis sõnu ta räägib ja missuguse usaldusega ta oma vaevajate otsa vaatab.

Ühel päeval kõndis Dr. Visnapuu jälle mereranda mööda. Sügisene päike paistis ilusasti, meri oli vaikne ja ta selg kui peegel. Aurulaevade suits laotas ennast teki kombel mõnes kohas üle veepinna ja purjelaevad seisid täites purjedes ja ootasid tuuleõhku. Meri, mis mõni päev tagasi oma lainetamisega üleliiga muret laevameestele tegi, magas täna vagusasti ja karastas liikmeid uuele jõule.

Dr. Visnapuu silma ees kõikusid minevikujuhtumised, isakoda, koolipingid, suurkooli elu, nii lage seisis kõik ta elu ta ees: „Ma olen valmis arst, kust pean aga koha leidma? Paremad kohad isamaal on praegu täis ja parem rahvas saab ennemalt siin kohti, neil on eestseisjaid igal pool, mis on aga minul?

Vähe olen ma oma jalgade pääl veel kõndinud, isa on igal pool veel abiks seisnud, tema rahakott maksab sedagi väikest reisi, aga asi peab teiseks saama. Ma olen töötamiseks juba vana küllalt, ja kui mu väike isamaa mind ei tarvita, siis on suurel isamaapõllul veel tööd küllalt.

Vanasõna ütleb: Prohvet on autu oma kodu. See võib ka minu juures tõeks saada. Korporant ma ei ole, madal on mu suguvõsa, sellepärast kaugele kodumaalt. Tööd tahan ma oma eriväljal teha ja vaeva näha, ega siis jumalaõnnistus tulemata ei jää.

Ma olen nüüd oma väikest isamaad servast servani näinud, teda tundma õppinud, tema hääd ja vead kuulnud, nüüd tagasi veel kord isa katuse alla, sinna musta eesti onni, kust kõik häädus minule on tõusnud."

Dr. Visnapuu pööris sammud maa poole, tee viis teda ühest ilusast männimetsast läbi. Kesk metsa sõi-

tis temale ilus lahtine tõld vastu, mille sees kaks noort tütarlast ja üks vanapoolne härra istusid. Kui nad just Dr. Visnapuu kohta jõudsid, murdus väikese kivi pääl vankri tagumine telg pooleks.

Kutsar pidas kinni, vanamees vandus mõne suutäie kurja, kargas vankrist välja ja ütles:

„Nüüd võime jala oma teereisilt tagasi minna."

Dr. Visnapuu teretas hädalisi ja kurtis nende õnnetust.

„Kes teie olete?" küsis vanahärra.

„Minu nimi on Dr. Visnapuu."

„Ah Dr. Visnapuu, teist olen juba palju kuulnud, peate siin ühest nurgast teise reisima ja ühtlasi rahvale abi andma."

„Ah papa, ta on meie sugulase surma suust päästnud. Kas on tõsi, tohtrihärra?"

„Mis ma tegin, oleks iga ristiinimene ka teinud," vastas Visnapuu.

Vanahärra võttis Dr. Visnapuu oma käe alla ja ütles: „Oleme poolteist versta mu mõisast kaugel, võime seda teed jala tagasi minna, küll kutsar katkenud sõiduriista sinna talutab. Tahtsime ilusal päeval lusti sõita, aga nüüd pidi õnnetus tulema. Aga õnnetuse kannul käib õnn, kes teab, mispärast see hää oli. Lapsed, astume nüüd kärmesti kodu poole, jalakäik on kehale kümme korda parem kui vankrisõit. Eks ole õige, tohtrihärra?"

„See on õige, mida enam inimene oma käsi ja jalgu värskes õhus liigutab, seda enam lootust on temal pika eluea pääle; istumine teeb vere paksuks ja paks veri sünnitab palju haigusi. Kui aga inimene ennast noorest põlvest saadik hästi liigutaks, parajat toitu sööks ja keskmises soojuses elaks, siis oleks meil vähe tööd," ütles Dr. Visnapuu tõsiselt.

„See on ka minu õpetus," ütles vanahärra, „ma

olen seda kullasse kirjutanud; ligi seitsekümmend aastat on juba mööda ja veel ei ole ma tohtrit ega apteeki tarvitanud ja ma vean kihla, et ma veel kärmemasti joosta võiksin, kui mu tütred. Need on ennast koolis täitsa kangeks istunud; ma ütlen, need koolid ei kõlba tänasel päeval kuhugi. Vaimu valgustatakse küllalt, aga ihu närtsitatakse pool surnuks ja mitmed viiakse koolist otseteel hauda. Inimesed oleksid vist tuhat korda tugevamad, kui koole sugugi ei oleks."

„Teil on oma kohalt sula õigus, aga inimesed on ise selle juures süüdlased; nad võiksid sama palju õppida, ehk veel enam, kui nad koolis keha eest rohkem hoolt kannaksid," ütles Dr. Visnapuu.

„Mine pane sa õpetajatele mõistus pähe; ihu järele ei küsi keegi, kui aga vaimu hästi vaevatakse ja poleeritakse, sest koolikatsujad ei päri mitte selle järele, kui kange tubli tervis kellelgi ihus, vaid kui tugev mõistus pääs on; ihu ja vaimu peaks ühte viisi kosutatama, siis oleks meil tugev inimsugu."

Paruni kaks tütart käisid mõni samm meeste ees, päält näha terved inimesed, kuid parun ise tunnistas, et nemad koolis olevat kiduraks tehtud, kuna tema nüüd neid jälle pidavat kosutama.

Teeharude pääl tahtis Dr. Visnapuu lahkuda, aga parun ütles: „Teil on aega küllalt, astume minu mõisa ja peame lõunaoodet. Mul on teiega mõnda just tohterdamise asjus veel rääkida, meie peame ju tihti ka teie ametit pidama."

Lahke lõbus olek vanahärra poolt tõmbas teda vägisi sinna minema.

„Kreeta ja Anna," hüüdis parun, „tehke, et ruttu koju saate, katke laud, nõnda kuidas ma seda himustan; meie tuleme tohtrihärraga pea järele, kõht on minul kui hundil tühi. Edasi!"

Tütred hüüdsid: „Tulge aga varssi, kõik on pea valmis!“

Parun muigas ja ütles: „Kuuest lapsest on ainult need veel järele jäänud, üle nelja aasta ei elanud ükski, pean nüüd oma mõisad väimeestele jätma. Kreeta on juba pruut ja pulmad tulevad enne jõulu, aga Anna on nilpnina, ei taha ühelegi meie maa mõisnikupojale minna, ehk küll juba mõnigi tema ümber on lipitsenud. Pean ta vist väljamaale saatma. Kes teab, kus tal õnn paremini õitseb, kas Karlsbadis või Haapsalus, või koguni Itaalias, ah, ah, ahaa!“

„Aga parunihärra, ega suplemiskohad siis ometi kosimiskohad ei ole,“ ütles Dr. Visnapuu.

„Teie mõtlete, et kõik, kes merevett pruukima lähevad, seda haiguste pärast teevad, ei, palju enam lähevad nad haigusi veel otsima; mõnel on rahapung liialt pingul, tahab vähendada, teisel mõned tütred tanu alla saata, kolmandal poeg ilma naiseta.

Suured suplemiskohad on inimeste kogumispaigad, kus kõik valmis küpsetatakse ja keedetakse, mis pärast miljonid hammustama peavad, aga nad on ka surmasuretajad, ehk tema kutsarikohad. Mõnigi oleks veel kakskümmend aastat enam elanud, kui ta vagusalt kodu oleks olnud, aga ta läks suure voo sees alla.“

Parun viis oma võõra kohe söögituppa; kahe inimese jaoks oli laud kaetud. Külm hanepraad, või, juust, kilu, kaaviar, saiapäts, pudel napsi ja pooltosinat õlut seisid laual.

„Astuge ligi ja kinnitame keha!“ ütles parun.

Mõne suutäie söögi ja joogi järele läks parun veel lahkemaks ja rõõmuga ütles ta: „Mul on täna otsekui pulmapäev! Rõõmus ja rahul omaga olen ma juba seitsekümmend aastat elanud ja oma ligemisi aidanud, kus võinud, aga täna, täna — mürin ja pragin! Nüüd kukub taevas ja maa kokku!“ hüüdis parun ja jooksis

ühele keskealisele härrale vastu, kes praegu jahiriides uksest sisse astus.

Vennalik kaisutamine, suudlemine ja siis: „Siin on Dr. Visnapuu, minu tänane võõras. — Anna, veel üks taldrik, nuga ja kahvel!“

Sisseastuja pakkus Dr. Visnapuule kätt ja ütles: „Rõõmustan väga teid nägemast,“ ja istus lauda ning jutt jooksis jälle ladusasti edasi.

Korraga ütles võõras: „Ma olen oma mereroti ka ühes toonud ja arvan, et tema suu ka savist ei ole. Kas ta ei võiks siin ka leiba võtta?“

„Anna,“ hõikas vana parun, „kandke võõra eest hoolt! Mürin ja pragin! ma pean teda ju teretama.“

Korraga seisis preili Ada ukse pääl, teretas vana parunit alandlikult, andis ta käele suud ja astus siis Dr. Visnapuu juure, teretas teda kätt andes ja ütles: „Papa, siin ta on, kes minu V. rannas veest välja kiskus ja surma suust päästis.“

„Kõik väga kena, tütar, mine ja kosuta enne keha, küll siis edasi kõneleme, teile aga, Dr. Visnapuu, oleme meie suurt tänu võlgu.“

„Tänage, aus parunihärra, ennem jumalat kui mind,“ ütles Dr. Visnapuu alandlikult.

„Kõik väga hää, aga nüüd joome klaasi veini uue ja vana sõpruse pääle.“

Klaasid löödi kokku ja igaüks mõtles iseäralikku oma südames.

Teises toas löödi ka klaasid kokku, kuid noorpaari õnne pääle, kelle pulmad pea olid tulemas. Mõlemad preilid nähti väga rõõmsad olevat, üksinda Ada sõi ja jõi mõtetes. Tema südames liikus ise asi, mis kellelegi vist meele pärast ei olnud.

Pärast sööma tahtis Dr. Visnapuu jälle minekut teha, aga mõlemad parunid palusid teda päevaks või kaheks nende keskele jääda ja tulevase elukorra pärast

mureta olla, sest igast kõnekäänust kõlas viimaks välja: „Meie käes on valitsus, ja keda meie ülendame, on ülendatud, ja keda meie maha litsume, on maha tallatud."

Dr. Visnapuu lubas selleks päevaks sinna võõrusele jääda, aga järgmisel päeval juba edasi astuda.

Pääle sööki mängisid mõlemad kodused preilid klaverit ja Ada kuulas Dr. Visnapuuga päält. Mõlemad vanad parunid läksid kirjutuskambri, kus nad isekeskis mõnda oma juhtumistest jutustasid.

Viimaks küsis parun H.:

„Kes on see Dr. Visnapuu? Minu tütar on kui ära nõiutud, päevad ja ööd ei mõtle ta muud, kui tema pääle. Just tema ahastust vaigistama sõitsin mina sinu juure ja nüüd oli just tema siin ees.

„Ilus on ta näost, see on tõsi, ja tark näib ta ka olevat, aga oma väimeheks ei tahaks ma teda ometi mitte, sest ta ei ole meie soost ega seisusest. Aga Ada on oma unistusele veel hoogu juure saanud ja kes teab, mis otsa ta leiab. Vürst N. Peterburis vahib ta järele, on minule mõned ilusad kirjad kirjutanud ja temale annaksin ma Ada hää meelega, aga mitte Dr. Visnapuule."

„Oleks mu hing seda teadnud, et asjad nõnda seisavad, ma oleksin teda kohe oma teed minna lasknud, aga nüüd peame teda sel ööl enese katuse all hoidma. Niipalju kui rahva käest kuulnud olen, olevat Dr. Visnapuu väga tark arst ja õppivat siit maad ja rahvast tundma," ütles vana parun.

„Mina tahan temale hää summa raha kinkida ja sääljuures paluda, et ta minu tütre rahule jätaks, kes ju vürst N. mõrsja on."

„See on mehine; kohe täna õhtul võtame kaardid ette, joome punši ja siis teeme kaubad valmis."

Sel ajal, kui parunid kirjutuskambris juttu ajasid,

juhtusid Dr. Visnapuu ja Ada saali, kus palju vanavanade rüütlite nägusid paberi ja riide pääl neile vastu vahtisid. Ada seletas, et see olevat see ja see vana kuulus isaisa ja emaema, kes seda ja seda teinud.

„Teie suguvõsa on suur ja kuulus,“ lisas Dr. Visnapuu juure, „mul aga ei ole ühtegi niisugust isaisa ega emaema.“

„Sest ei ole viga, aus tohtrihärra, isaisad ega emaemad ei tee meid pahemaks ega paremaks; sel põlvel vaadatakse ka vähem nende pääle. Ise peab inimene oma jalul käima, ise oma võitlemist võitlema, siis tunneb ta oma elust rõõmu.“

„Kõik väga õige, aus preili, aga kõrgest soost peetakse suurt lugu ja neile on kõik väravad lahti.“

„Suur nimi ja seisus aitab küll ülemale ronimisel, aga langemisel ei tee ta takistust. Teil on ju teada, kui palju suurtsugu mehi ja prouasid juba Siberi mägedes õhkavad ja mitu tuhat neid veel sinna saadetakse, kus nad oma saatuse iga talupojaga vahetaksid, ja kui palju alamat sugu ei ole ausad inimesed, kellest keiser kui ka tema valitsus suurt lugu peab.“

Juttu ajades ja vanu mälestusi vaadates juhtusid nemad ühte väikesesse kambri, kus väike sohvalaud ja mõned raamatud seisid. Ada istus sohva pääle ja palus Dr. Visnapuud oma kõrval aset võtta.

Ada alustas juttu ja ütles: „Kogemata juhtumise läbi oleme teineteist V. rannas esimest korda näinud; täna on meid sama juhtumine jälle teineteise ligi juhtinud, ärge siis pahaks pange, kui julgen teile, aus tohtrihärra, midagi oma südame päält avaldada.

Inimese elu juhatab, tema õnne ja õnnetust määrab jumal, kes mõtteid ja tegusid juhib. Sama jumal, kes mind maru jõul merde viskas, sama jumal saatis teid mind aitama ja sama jumal on nüüd teie nime tuliste tähtedega minu südame kirjutanud. Küll olen

ma teid püüdnud unustada, küll oma paremaid mõtteid kokku võtnud ja üht teist kuju teie kõrvale seadnud, aga päevad ja ööd seisab teie kuju puhtas kullas mu silmis.

Dr. Visnapuu, saage mu sõbraks; ehk küll vaesuses olete sündinud, kuid oma õppimisega olete kõrgemale haridusastmele jõudnud, ja doktori aunime ei saa iga laps kätte, olgu tema ka vürsti hällis kiigutatud ja kullahunniku otsas kasvanud. Siin on mu puhas neitsikäsi, saage mu sõbraks ja jääge ka selleks ja ärge küsige seisuse ega tema vaheseinte järele."

„Kõik, mis ma praegu teist kuulen, toetab mu julgust ja ma palun, aus preili, et ma teile veel enam oleksin kui sõber; ka teie nägu on mu südame kinni naelutatud, aga ma ei tohtinud seda mõtet mõelda, et ühe parunitütre kätt paluda. Siin on mu käsi ja üks puhas, lihtne süda."

Ada andis Visnapuule käe, kes seda armastuses surus ja teda enam lahti ei lasknud. Noormees tõmbas parunipreili oma rinnale ja andis ta käele suud.

Üksteise kõrval istusid nad ja ei küsinud enam paruni ega saunamehe seisuse järele. Armastus põles leekides ja jumala inglid laulsid: „Rahu maa pääl!"

Teises toas kuuldi jalaastumist. Armastajad ärkasid otsekui unest.

Ada ütles: „Veel peame kannatama, veel võitlema, veel naeru kuulma, aga armastus seisab igas marus kõikumata ja inimese tahtmine saadab teda üle kõigi müüride."

Dr. Visnapuu tõmbas Ada veel kord oma rinnale ja ütles: „Kas võin kindlasti teie armastuse pääle oma koda ehitada?"

„Jah, armas tohtrihärra!" ja magus suudlemine kinnitas tõotust. „Aga nüüd papa juure, ka tema peab kohe teadma, et ma teid olen võitnud."

Ada kargas üles, jooksis läbi tubade kirjutuskambri, tõmbas isa pää oma sülle ja ütles väriseva häälega: „Armas papa, ma olen Dr. Visnapuu mõrsjaks saanud, ära oma õnnistust sinna juure mitte keela!“

Parun kargas üles, nagu oleks vapsik teda nõelanud.

„Kelle mõrsja? kelle?“ kisendas ta.

„Dr. Visnapuu mõrsja“, vastas Ada.

„Minu ainukene tütar! ära teota oma esivanemaid haua põhja. Puhas kui kuld seisab meie suguvõsa kõigest alamat sugu verest ja nüüd tahad sina seda roojastada! Häbene oma silmad pääst ja sama peaks ka Dr. Visnapuu seda tegema! Kasi mu silmist!“

„Ma seisan siin, mu armas isa, kui kalju, ega astu enne üle selle läve, kui sa minu esimest mõrsjatundi õnnistad. Inimesed on pühakirja järele ühest kännust tõusnud, sellepärast jookseb sinu ja minu sees sama veri, kui Dr. Visnapuu sees, ja ehk on tema veri veel puhtam, ja kõigi tulevaste tormide vastu tugevam, ja ta on ju doktor.“

„Doktor ehk mitte doktor“, kisendas parun H., „aga ta on ilma rüütli õigusteta, ilma rahata ja varata, üks null inimeste hulgas. Sina pead vürstiprouaks saama, aga mitte talupojanaiseks. Lase rästas rästaga, kass kassiga paari hakata, kuid kotkas valib endale kotka. Mis meie temale võlgu oleme, seda tahan täna õhtul tasuda ja siis näete teineteist elus viimast korda. See on mu tahtmine ja mõrsja õnnistus.“

„Papa, ma olen Dr. Visnapuule oma rüütliku käe, südame ja suu ja kõik oma hinge jüba pandiks annud, mind ei lahuta temast ei sinu parun ega von, ei su raha ega vara, ei su kotkad ega su rästad; tema ei ole mitte mind otsinud, vaid mina olen tema endale

valinud. Ta armastab mind, see on ülem asi — ja seda enam mina teda.

Armas isa, ma tean, et sa iga uudise juures esiti väga kõva oled järele andma, aga kui sa asja kord oled järele mõelnud, siis kiidad just seda hääks, mis enne sulle vastu meelt näib olevat. Sa tahad mind vürst N. mõrsjaks teha, aga kas ma temaga õnnelik või õnnetu olen, seda sa ei küsi.

Mina ei armasta vürst N. sugugi, ja temal on vist palju teisi, kelle kaelas ta oma esimese armastuse palavust jahutab. Minule näis ta nagu poleeritud küljedega jääpank ehk marmorkivi olevat, mille pääle kirjutatud: „Siin hingab armastus igavesti lumehanges!"

„Aga ta on rüütlisoost ja päälegi kuulsast soost, ta on meie sugulane. Ja see on minule kõige ülem asi: mina olen sind temale lubanud ja tuleval suvel on teie pulmad! Ma arvan, et sulle nüüd mõistus pähe tuleb."

„Pai papa, ma arvan, ma võin selle pääle julge olla, et sa oma ainukest last mitte ära ei ole kaubelnud?"

„Ei, ei, kulla tütar, kauplemisest ei ole siin juttugi, aga vürst N. on sind enesele abikaasaks palunud ja mina olen temale nõusolemist avaldanud, teada muidugi, et teie isekeskis nüüd peate asjad joone ajama ja sellepärast sõidame tuleval talvel või suvel Peterburi, kus mõne pallipidu peame ja kuhu ka vürst N. kutsutakse.

Dr. Visnapuul on koolimamslid küllalt, kellele suureks õnneks on, kui soo päält muru pääle veerevad. Nüüd, armas laps, mine teise tuppa ja viida oma aega mu sõbra tütardega, minul on väga tähtsaid asju siin oma sõbraga läbi rääkida, aga see Dr. Visnapuu peaks

parem kohe siit kaduma. Oot, oot! ma teen temaga kindla ja lühikese protsessi."

Parun H. kargas üles, astus saali, kus Dr. Visnapuu pilte vaatas, tõmbas käe pihku ja ütles: „Austatud tohtrihärra, tulge mu järele, mul on teile nelja silma all midagi öelda."

Ühes kõrvalises kambris küsis esiti parun, kuhu Dr. Visnapuu reisitee teda viivat, ja kui ta kuulis, et ta homme Kuresaare linna jõuda tahtvat, ütles parun:

„See on tore, mina sõidan veel täna õhtu poole sinna, tahate oma jalavaeva vähendada, siis astume tõlda ja sõidame; ma arvan, et mu sõbral midagi selle vastu ei ole. Kas olete minu pakkumisega rahul, tohtrihärra?"

„Tänan väga, ma käin parem jala oma teed, kui et ma tõllas sõidan. Tõllas on umbne õhk ja ei saa midagi näha, aga jalakõndijal on igal pool puhas õhk ja suur silmaring, mis teekonna huvitavaks teeb."

„Kõik väga kena, aga ka tõllas on ilus sõit, ei väsi jalad ega ka vaim!" lisas parun juure. „Aga ma pean teile oma suurt tänu avalikult tunnistama ja kingin siin teile midagi, mis igale maailma lapsele, nii kaua kui ta siin maakera pääl ümber jookseb, väga tarvis läheb. Aus tohtrihärra, ärge mu väikest kingitust ära põlake, maks ei ole see mitte, vaid kingitus selle armu eest, mis jumal minule teie läbi on saatnud."

Nende sõnadega litsus parun H. ühe paberipaki Dr. Visnapuule pihku ja palus seda enne mitte lahti teha, kui ta oma uue koha pääl oma jalgade pääl seisab.

„Kuid veel üks palve on minul", ütles parun ruttu. „Minu tütar on teid täna enesele otsekui peigmeheks palunud. Minul ei ole nüüd suuremat selle vastu ühtigi, aga asi on minule väga äkitselt tulnud, ma palun minule, aus tohtrihärra, pisut järelmõtlemiseks aega

anda, mis sellest peab saama. Sama olen ma oma tütrelt palunud, ja siin võõras majas ja võõra katuse all, ehk võõra vara ja kulu pääl kihlusi pidada, see ei ole sugugi mu tahtmise järele.

Hoidke see juhtumine rahva ees enese taga, oma südames võite mu tütart ikka kanda, kui ta teile ka nii kallis on, kui teie temale, aga ärge veel asja avaldage. Andke seepääle mulle kätt ja laske mind teie eest pisut muretseda, sest minul on terve riik sugulasi ja sõpru täis ja minu soov maksab igas kohas.

Esiti tuleb hää pesakene ja siis kodukanakene muretseda, aga mitte nõnda, kuidas seda suurem hulk teeb, et enne kanakene tuuakse ja siis veel kohta hakatakse vaatama, kuhu pesakene sünnib ehitada. Seesugused satuvad räästa alla ja jäävad kullide nokkida ja nirkide närida. Ma arvan, noormees, et minu sõnadest mõndagi õppida võite, ja kui selle järele teete, siis ei kahetse teie pärast, kui ennast kord igavesti köidate."

Dr. Visnapuu tänas kingituse kui ka õpetuse eest ja tõotas parunitütrele truuks jääda, kuni aeg asju arutab.

Parun H. naeris südamest, et ta nõu väga hästi korda läinud, andis kohe kutsarile käsu hobuseid rakendada, palus oma sõpra lõunasöögiga rutata, et see võõras taim nende riigist ja õhust võimalikult pea võiks kaduda.

Sel ajal palus aga tütar oma isa sõpra tema eest kõik teha, mis võimalik, et nende armastust Dr. Visnapuuga mitte vägivaldselt ei lahutataks, mis ka vana parun jõudu mööda teha lubas.

Dr. Visnapuu nägi küll pea, et võõras õhus keerles ja et teda ainult üks pääliskaudne viisakus siin sallis.

Lõunasöök kanti varssi lauale, süües aeti väga lõbusat juttu jahipidamisest, maapidamisest ja ühest

ja teisest juhtumisest. Ada silmad nähti nutust punased olevat ja ta olekust paistis kurvastus välja.

Pääle lõunasööki joodi veel kohvi, siis jättis Dr. Visnapuu kõiki jumalaga ja astus parun H.-ga tõlda. Ka Adaga oli jumalagajätmine soe ja sõbralik, kusjuures Ada sosistas: „Teile truu surmani, küll aeg asja arutab."

Enne päikese loojaminekut jõudsid meie reisijad Kuresaare linna, kus ka parun H. Visnapuu jumalaga jättis ja veel samal õhtul oma sõbra juure tagasi sõitis.

Vagusas kambris lausus ta sõbrale: „Tänu jumalale, et nüüd jälle temast lahti olen; ta vaev mu tütre pärast on makstud, kuid väga kahju, et neid täna enne lõunat üksinda jätsime. Nad on salaja kihlusi pidanud ja see on nüüd väga õel lahutada. Ma tunnen Adat; mis ta kord ette võtab, seda ta ka teeb. Ta just kui ema suust maha kukkunud, aga jumal hoidku teda ühe Viljandimaa talupoja naiseks saamast!"

„Armas sõber," vastas vana parun, „ka minu nõu on see, aga kui sina silmad kinni paned, kes seisab siis nende ühenduse takistuseks ees, ja eks uuemal ajal juba palju niisugust armastust ole ette tulnud ja selle armastuse osalised elavad väga õnnelikult. Minu arvamise järele ei peaks rahvad mitte enam seisuse pääle nii vanaaegsete silmadega vaatama, vaid enam selle järele küsima, kui kaugele keegi hariduses on jõudnud."

„Tasa, tasa, sõber," vastas parun H. „Teil on ka kaks tütart, ei tea missuguse näo teie teeksite, kui täna mõni doktor majasse astuks ja üht siit omale päriks."

„Tänu jumalale, minu tütred on juba pea tanu all ja mure nende pärast otsas; tehku nende järeltulijad, mis nad tahavad, siis olen mina muld ja põrm."

Ada oli sel õhtul otsata kurb, ehk küll parunitütred teda igal viisil rõõmustada püüdsid. Isad aga ajasid oma äriasjad joone ja lahkusid suures sõpruses alles kolmandal päeval.

Kuues päätükk.

Isa ja lapsed.

Päike, sa eluõhutaja, vanad ja noored ootavad rõõmuga sinu kõrgemale kerkimist. Külm talv on meid küllalt nukrastanud ja toas ahju ääres hoidnud: tule, tule, sa taevalik ja soenda meie õhku, saada kasukad varna otsa, keela puude rikkumist, sulata lumerünkad meie aasadelt ja mäekinkudelt, pane vesi jões voolama, et laevad jälle võiksid võidu joosta ja kaupa kaugele maale kanda.

Pane sa, päike, seeme idanema, et taim sinu poole ennast sirutab ja meie silmi oma rohelise värviga rõõmustab. Kergita elu puupungas, et puu lehti laotab, koort pingule kisub ja jälle tugevamalt tuulele ja tormile vastu paneb. Vanarahvas otsis sinus jumalust, kummardas su palge ees ja veel tänagi vaatab mõnigi kartuses su silmi, ehk sa küll tundjale muud ei ole, kui keha ilma eluta ja ühe suurema tahtmise täitja!

Kevad tõi igale hingele rõõmu, üksnes Mariet, Tiit Visnapuu tütart, nähti mõnikord kurvastuses seisvat. Talv otsa oli ta emale koduste tööde juures abiks, luges vahel häid raamatuid; kevad kutsus põllupidaja välisele tööle, aga Marie käed ja keha olid koolipingis lõdvaks läinud. Ta igatses tihti vaimutööd. Üks-

luine taluelu rõhus vaimu maha. Tihti seisis ta muremõttes.

„Ma mõtlesin, et kodu üliväga õnnelik olla võin, aga nüüd näib nõnda olevat, et suur koolitamine mind veel pole õnnelikuks teinud. Ma olen oma vanematepõlvest lahkunud ja pean endale töövälja otsima. Emal on õigus, kui ta ütles: „Tütar, meie maja saab sulle ehk nüüd võõraks jääma."

Võõraks ei pea ta eladeski jääma; ma tahan temale vaimus truuks jääda, tema häda ja rõõmu oma südames kanda. Meil on koolitatud seisust hädasti tarvis, kes igal pool oma rahva eest seisab. Mu vend on õpetatud meheks saanud ja ei keera enam talusse tagasi, aga eestlaseks jääb ta siiski. Kui igal rahval oma härrad, prouad ja preilid on, miks ei peaks neid siis eesti rahval olema?

Kõige parem oleks, kui ma oma kodumaalt kaugele läheksin. Ma saaksin võõraid rahvaid ja nende kombeid tundma. Iseäranis oma suurel isamaal, see on Venemaal, tahan ma mõni aasta elada ja siis laiema silmaringiga oma väikesele isamaale tagasi tulla."

Sügavas mõttes istus Marie oma isa ilusas koplis, kus kased endid taeva poole sirutasid ja veeojad nende juurte ümber keerlesid, ja ei pannud looduse ilu sugugi tähele. Ta tundis ennast otsekui võõras maailmas olevat. Seitsmendast aastast saadik kuni mineva jõuluni oli ta linnas koolis olnud ja tuli koolivaheajal vanemate juure otsekui võõrsile, aga nüüd oli asi ümberpöördud: nüüd oli isamaja alaline elukoht, aga linn oma ilu ja inetusega talle võõraks jäänud.

„Kus pean ma endale leiba teenima? Kus on mu tulevane elukoht?

Mu isamaja jääb mu nooremale vennale; mu vanem vend otsib praegu kohta ja leiab selle varssi, aga mis pean mina pääle hakkama?"

Neid sõnu rääkis Marie kõvasti ja põõsa tagant kostis hääl vastu: „Sinust saab esiotsa mulle perenaine."

Dr. Visnapuu astus muretseja õe ette ja see langes venna kaenlasse.

„Oled sa juba koha saanud, et sa nõnda räägid, armas vend?"

„Koht on minul käes ja ma tulen oma vanemaid jumalaga jätma ja neid nende suure vaeva eest, mis nad minu pärast näinud, südamest tänama. Palun sind minuga ühes tulla ja mu tulevases majas perenaise ameti palga eest enda pääle võtta."

„Kuhu sa tahad siis minna, armas vend?"

„Minu koht on Peterburi linnas, kus ma suguvendadele ihulikus hädas ja haiguses abi tahan anda. Mu palk on nii suur, et see mind ja sind täiesti toidab ja sellest ka mustade päevade jaoks järele jääb."

„Tänu jumalale, siis tulen rõõmuga sinu juure, — ehk küll päälinna õhk tervisele nõnda kosutav ei ole, kui meie isa koppel, aga sääl oleme jälle haritud inimeste hulgas, kellest siin nii suur puudus on."

„Ma oleksin, armas õde, küll parem siia oma rahva hulka jäänud, aga siin ei ole midagi pääle hakata, sellepärast võtsin rõõmuga pakkumise päälinnast vastu ja olen väga rõõmus, et ka sind enesega võin viia. Meie vanemad on minu nõuga poolest saadik rahul. Suveks tuleme mõneks päevaks jälle nende juure, et vabas looduses tervist kosutada."

„See on ütlemata kena!" hüüdis Marie, „aga mil ajal meie kodunt lahkume?"

„Mõne päeva pärast, armas õde. Ma tahtsin juba ennemalt koju tõtata, aga elujuhtumised, millest pärastpoole jutustan, hoidsid mind tagasi. Sinul näib isamaja mõruks läinud olevat, et sa nii südamest siit ära igatsed."

„Õigust öelda,“ vastas Marie, „on elu siin väga vagane ja ühetooniline. Ihu eest kantakse küllalt muret, aga vaimul ei ole äratust ja see teeb elu siin mõruks. Või arvad, et ma oma vanemaid ei armasta! Siis mõtled vööriti; nad on mulle üle kõige, aga mu süda sunnib mind suuremale väljale tööle ja sellepärast rõõmustan otsata, et sa mind siit välja viid.“

„Aga, armas õde,“ ütles vend, „ka Peterburis on sinu elu üksluine, nõnda kui ta igal naisel on. Tema loob maja seespidise elu ja ilu.“

„See on tõsi,“ vastas Marie, „aga sääl puutume haritud inimestega kokku, mõttering laieneb, elujuhtumised annavad igapäev uudist, teaatrid muretsevad oma jagu, säält leiame omataolisi sõpru ja naabrid ja nende keskel veereb eluratas rõõmsamalt edasi.“

„Võib aga ka kurvemalt ja pikemalt veereda. Juba mitmed on suures linnas oma vaiksesse sündimiskohta tagasi igatsenud. Suures linnas on enam ettevaatamist, enam tähelepanemist, enam muret, enam kartust ja ka enam rõõmu leida, ja õnnelik on sääl see, kes elada oskab. Keeleosavus teeb sääl enam kui käte virkus, seepärast peab iga sõna kaalutama, mis suust välja tuleb. Siin võime rääkida, mis süda igatseb.

Nüüd tule vanemate juure, meie tahame sinu pärast nendega rääkida; ma arvan, ema ei ole sugugi sellega nõus, et sa minuga ühes tuled. Tema arvas juba ette, et sa leeris peaksid käima, enne kui isamajast lahkud ja laia maailma astud, aga ma tahan kõik teha, et sa minuga saaksid ühes tulla.

Sa võid ka uues kohas leeris käia ja eks see ükskõik ei ole, kes sind täie inimese arusse tõstab. Koolipingil oleme usuõpetusega täiesti tuttavaks saanud. Koolitamata inimesele on leeriaeg ettevalmistamine, kus ta usuasjus täiemalt teadusi saab; õpetatud inimesele on ta aga kordamine.

Mina oma leeriajal ei kuulnud ühtegi uudist ega ususaladust, kõik oli ju kord kuuldud, ja nõnda on ka lugu sinuga, aga meie vanemad arvavad hoopis teist viisi ja neid ei tohi meie nende arvamises kõigutada. Kui nemad aga oma tahtmise juure jäävad, et sa enne leeritud pead saama, kui sa minuga ühes tuled, siis täidame nende tahtmise."

„Leeriaja pääle ei ole ma veel mõelnudki; kõige ennem läheksin ma kodukohas oma õpetaja juures leeri," vastas Marie, „aga see ei pea saksa keele leeri, ja oma emakeeles, — pean ma häbiga tunnistama, — ei ole ma midagi õppinud."

„See on meile, eestlastele, küll suureks häbiks, et oma jumalatki võõras keeles orjame, aga süda jääb ikka eesti südameks, kui ka haridus võõral põllul on kogutud, ja seda peame meie tegema, sest oma keeles ei ole veel ühtegi ülemat hariduskohta. Meie kihelkonnakool ei jõua meid ülikooli ette valmistada; meile ei jäänud muud üle, kui võõralt põllult tarkust otsida, ja säält oleme meie seda leidnud.

Ja ma arvan, õde, kui täna meie vanemad meile seda raha pakuksid, mis nad meie eest koolidele on maksnud, selle tingimusega, et oma tarkuse peaksime ära andma, ma arvan, meie mõlemad lükkaksime mammona tagasi ja jääksime koolis kogutud varanduse juure."

„See on tõsi, vend, ühegi hinna eest ei müüks mina tema ära; tarkusega võib raha teenida, aga mitte rumalusega, ja raha teenistus ei ole veel kõige ülem asi maailmas," vastas Marie.

„Ja ometi on raha, kui seda mõistusega tarvitatakse, siin elus väga tarvilik. Poleks meie vanematel raha olnud, siis seisaksid meie pead kõigest tarkusest tühjad, meie oleksime võõra maa pääle orjaohelikku

pidanud jääma. Raha on meid ihu kui ka vaimu poolest vangist päästnud.

Üht asja pean ma oma armsa eesti rahva ja iseäranis noorerahva juures laitma, et nad rahast väga vähe lugu peavad, see tähendab, et nad seda õieti ei tarvita. Kõrtsides, linna trahterites antakse tuhandeid ilmaaegu välja, ja kui tarvilikule asutusele raha küsitakse, on käed lukus ja suu kisendab ränkade maksude üle.

Ma mõtlen siin eesti oma asutuste pääle. Võõrastesse maadesse saadetakse aastas siit suured summad välja, millest mõnikord keegi kasu ei saa. Iseäranis eesti noorrahvas peaks oma maa ja rahva kasu kõige ülemaks arvama, seda esmalt taga nõudma ja alles siis võõra pääle mõtlema.

Aga nüüd arvab mõnigi noormees enesele ülemaks auks, kui hästi viina ja õlut jõuab juua, kui pää täis pori sees püherdada. Meie vanemad on küll pääsegajaid jooke armastanud, aga nad on nendega targu ümber käinud, ja kui nad magusaks tahtsid minna, ei ole nad neid enam suhu võtnud," seletas Dr. Visnapuu.

„Lähme nüüd vanemate juure, et otsust sinu üle saada!"

„Oh peaksid nad mind sinuga laskma minna, oleks väga minu meele järele."

„Saame kuulda, aga vanematel inimestel on tihti terasemad vaimusilmad kui noortel, sellepärast tahame nende sõna igapidi kuulda, sest sõnakuulmine on ka vürstile auks ja vana nõu on mõnikord tuhat kord ülem kui noore jõud."

Vend ja õde kõndisid maja poole, kust isa ja ema neile vastu tulid.

„Noh, armas ema," ütles Dr. Visnapuu, „kas annad nüüd tütre minule perenaiseks?"

„Ega ma teda ei keela, aga enne peaks ta leeris ära käima," vastas ema.

„Ta võib Peterburis leeris käia."

„Peterburi on suur linn, rahvas ja elukombed võõrad, meie sooviksime, et ta parem Viljandi leeri läheks ja siis võiks ta sinu juure tulla. Meie isaga tuleksime teda saatma ja ka sind vaatama. Isa, mis sa arvad?"

„See oleks ka minu nõu, ja selle aja sees võiksid sina kui poissmees ise oma maja talitada, oled ju Tartus seda ka õppinud ja kui üliõpilane endale ise lõunat keetnud."

„Eks ta olnud vaene küllalt, aga pidin läbi ajama, kuidas odavam välja tuli. Siis on ikka vist parem, et Marie koju jääb. Ma arvan, enne jaanipäeva on Viljandis leeriaeg ja siis sõidate minu juure. Mariel on Viljandis palju koolisõpru, kes ehk ka leeri lähevad, ja see on temale lõbusam. Mis arvad sest, õde?"

„Koolisõpru on minul küllalt, aga ei ühtegi õiget sõpra. Nad vaatavad mu pääle ikka üle õla ja mõned häbenevad minuga juttu ajada. Ma olen ju eesti laps, kelle eest sakslane kõrvale hoiab. Kes teab, mis neil südame pääl mõrudust meie soo vastu on. Kodanikud teevad meiega veel tegemist, aga mõisnikkudele oleme ninatubakaks, ehk jälle nad loevad meie rahvast mänguasjade hulka, iseäranis koolitatud eesti tütreid. Neist ei pea nad ühtigi lugu."

„Ära nüüd, armas õde, nii valjult kohut mõista; inimesest lugupidamine tuleb sellest, kuidas inimene ennast ise üleval peab. On ta üleliiga pehme, siis sulab ta teiste vahele ära, kes aga igal pool mehist vaimu avaldab, austatakse ka igaühest.

Meie maal on seisuste vahel suured mäed ja sügavad jõed, neid on ajaratas sinna vahele veeretanud. Ajaratas purustab nad kord või ehitab veel kõrgemaks ja sügavamaks. Meie eesti rahvas on taluseisusest

välja kasvanud, ta peaks enam kokku hoidma ja ühel meelel isamaapõllul tööd tegema, aga mitte üksteise kiskujaks saama. Ühendus kosutab, aga lahutus laastab rahva ja maa."

„Tõsi, poeg," ütles Tiit, „sa näid pääd õige koha pääl kandvat; annaks jumal, et ka sina oma jagu tööd isamaapõllul ära teeksid!"

„Armas isa, meil läheb veel palju õpetatud rahvast isamaatööle tarvis ja need peaksid katsuma igal pool vaevaga ja äratüdimata vaprusega igasse ametisse tungida ja oma isamaad igal põllul teenida, siis läheksid asjad hoopis rutemini edasi, kuid eestlased peaksid kokku hoidma. Kui eesti rahvas tahab kultuurrahvaks saada, siis peab ta vaimu- ja ihupõllul enam tööd tegema, siis ei saa teda keegi vaenlane ära võita.

Ja teiseks peaks eesti rahvas oma õpetatud meestest lugu pidama, kuid neist ei peeta tihti midagi.

Ma olen kodumaa läbi rännanud ja sel teekonnal mõndagi kuulnud ja tähele pannud ning pean kurbusega tunnistama: „Meie maal seisab veel mõni koht kesköö pimeduses ja iga valguskiirte saatjat peletatakse hundi hurjutusel eemale. Pimedale on aga väga raske teed näidata ja kurdile ära seletada, mis ta elus kergituseks tarvis läheb, ja mõnigi mees rõõmustab kõige enam selle üle, et ta jalad kammitsas hoitakse."

„Tänu jumalale," ütles Tiit, „minul ei ole ühtegi kammitsat jalus."

„Seisaks meie rahvas kõik juba sinu järjel, elaks ta oma päriskohtade pääl, ehk linnades oma majades, siis oleks juba esimene suur samm astutud. Aga suurem osa on alles rentnikud ja läheb veel mitu põlve mööda, enne kui kõik pärisperemeesteks saavad. Mil ajal teised sulle järele jõuavad, seda peab tulevik näitama.

Sellepärast oleks väga tarvis enam raha jõudu tähele panna ja varandust mitte vihata ning pillata, nagu väga mitmed meie rahva hulgast teevad, iseäranis poolharitud inimesed rahva seast.

Meie kadakasaksad, see on inimesed, kes mõni sõna võõrast keelt porsivad, aga kelle pääd iga õpetuse poolest tühjad on, kellel ei isamaad ega rahvasugu, ei au ega häbi, ei minevikku ega tulevikku ei ole, need on mehed, kes ise mokas on ja palju veel oma võrku veavad, see on hästi jooma, hästi sööma, trilli-tralli lööma õpetavad, palju võlgu teevad ja ei kellelegi enam maksa.

Vaata, isa, niisugust rahvast olen ma oma kodumaateekonnal palju tundma õppinud ja need on meie eesti rahva õnnetus."

„Kuidas võiks selle vastu abi leida?"

„Abi peaks kodusest elust, koolist ja kihelkonnaehk kogukonnavalitsusest tulema. Kodu ei peaks noori inimesi mitte üleliiga hellitatama, vaid neid tööle harjutatama. Koolis peaks aga linnas ja maal selles keeles õpetatama, mida lapsed täiesti oskavad, aga mitte nõnda kui nüüd, kus eesti ja läti lastele linnades hästi saksa keelt pähe tuubitakse."

„Ära nüüd nõnda ägedaks mine!"

„Isa," vastas poeg, „võiksin ma nõnda rääkida, kuidas mu süda mõtleb, siis kuuleksid veel pahemat, aga küllalt sellest. Mina pööran kõigile kolonistidele selja ja arvan, et ma inimesi oma uues kohas leian, kes õpetatud inimesi ka inimesteks peavad, nendega inimeste viisil ümber käivad."

„Armas poeg, ma ei mõista sinu jutust mitte sõnagi. Kes on siin kolonistid, kellest sa räägid?"

„Kolonistid on inimesed, kes võõra rahva hulgas aset võtavad ja oma vanadest eluviisidest kinni peavad, selle rahvaga aga, kelle hulgas nad elavad, ennast ei sega."

„Nüüd saan ma aru, aga mis on minul nendega tegemist. Meie oleme ju nendest täiesti lahti; viis tuhat rubla läks küll nende kaukasse, aga ma olen nüüd veel rikkam kui enne, kuna neil tihtigi rahapuudus on."

„Armas isa, sa mõtled üksinda iseenese pääle, aga meie kohus on ju ka oma vendade pääle mõelda. Kui Mooses seda mitte ei oleks teinud, siis seisaks israeli rahvas veel Egiptuses! Kuid üks vägev tahtmine kiskus neid orjaikkest lahti ja tegi neid jumala rahvaks. Meil ei ole mitte Moosese võimust vaja, küll aga tarkust ja raha ning sellega võime meie oma maa jälle tagasi osta. Mõtle isa, kui palju meie vendi veel lõõga veavad."

„Ma tean küllalt, mis sa, poeg, mõtled, aga seda kurnamist peaks kõige päält riigivalitsus ära keelma, siis tunneks rahvas, et üks isa nende eest muret kannab."

„Nekrutitevõtmisel oli suur nurin: „Miks peame soldatiks minema, kui meil käelaiust lappi ega hurtsikut ei ole, kuhu meie vanemad oma pääd võiksid pista," ja sama lugu oli ka Venemaal. Minu arvamise järele oleks kõige õigem, kui igas kuningriigis taluseisus mitte ühegi mõisniku all ei oleks ega tema maa pääl asuks, vaid iga vald täitsa kroonu päralt oleks.

Suurmaapidaja peaks oma tööd samuti sulastega tegema, kui väikemaapidaja, siis oleks kõik piinamine otsas ja siis tõuseks võistlus, kes paremini maapinda jõuaks harida, kas suur- või väikemaapidaja, ja mis veel õigem, maksu peaks suur- kui ka väikemaapidaja ühteviisi riigivalitsusele maksma. Mina arvan, siis ei oleks meil ühtegi nurinat üksteise vastu, kui kõik maksud ja kohustused ühteviisi maapinna pääl lasuksid.

Mis sa arvad niisugusest korraldusest? Ära sa aga mõtle, et ma ka igaühele, laisale kui ka virgale, ühe võrra omandust, see on raha ja vara sooviksin; ei sugugi nõnda, aga maapinnale maks ühetasa ära jaotada, seda sooviksin ma küll."

„See mõte ei ole sugugi laita, aga siis peaks kroonu kõik pärismõisad ära ostma ja need siis rendi pääle andma, nimelt sellele, kes enam pakub, arvad sina?"

„Mitte sellele, kes enam pakub, vaid hind peaks kindel olema ja seda peaks sissetuleku järele arvatama, ja iga kontraht eluaeg kestma. Vaata, kuidas siis rahvas ja riik õitseks."

„Seda ma ei usu, et rentnikkude käsi võib hästi käia, rahvas võiks aga paremini alles siis kosuda, kui igaühel pärisomandust on. Seda näeme pärisperemeestest kõige paremini. Nad elavad igapidi hästi, seepärast kandkem hoolt, et igal eestlasel oma pärismaa jalgade alla saaks ja nad linnades omale majad omandaksid.

See on õigus, poeg, kui meie rahvas nii kaugel oleks, küll siis kolonistid neid inimesteks peaksid. Aga sa oled ühe kolonistineiu mineval sügisel veest välja tõmmanud; kas ta sind ka tänas?"

„Ta tänas mind ja tänab veel tänagi, ja ta isa tänas mind ühe kingitusega, mida ma esiti uue koha pääl pean järele vaatama. Kuid armastust minu vastu ei leidnud ma selle kolonisti südamest mitte, küll aga lahkeid sõnu, libedat keelt ja kavalat meelt, kes selle pääle pahase silmaga vaatab, et meie hulgast keegi kõrgema hariduse osaliseks saab."

„Võib olla, aga mis nende pahandus kõik aitab: Meie armuline keiser on igaühele hariduse tee lahti teinud ja tema juures maksab see kõige enam, kes maale ja riigile kasu toob; sellepärast oleks ka minu

soov, et sa oma tulevases ametis kõik kõrvalised asjad selja taha viskad ja riigi kasuks oma ametis elad.

Meie maa ja rahva asjad tahavad veel küllalt selgitust, aga küll need aegamööda ka selgivad. Läbi seinte ja üle müüride ei jõua meie veel karata, ka sinna on ajahammast vaja."

Mõned päevad elas Dr. Visnapuu veel oma isa majas, ja siis tuli lahkumine. Õhtul kogunesid mitmed lähemad sugulased ja hääd sõbrad Tiidu majasse.

Peeti kõnesid, lööti noormehe õnne pääle kannud kokku, sooviti hääd elu ja tugevat vaimujõudu isamaa kasuks tööd teha ja maharõhutud rahvast mulla põrmust jälle üles toibutada. Isamaalaulud kõlasid ja saatsid doktori viimsele mäekünkale, kust isamaja talle veel silma paistis.

Visnapuu vaatas oma isamaja pääle tagasi ja pühkis pisaraid silmist. Ta süda tundis rohkem kui sulg seda suudaks üles tähendada. Veel kaelustas ta korra oma vanemaid ja õde, ja siis lahutas reisivanker teda omastest.

Nüüd seisis ta tõesti oma jalgade pääl ja pidi näitama, et ta nagu mees jõuab, eluraskustega mõistab võidelda.

Seitsmes päätükk.

Marie leeriaeg.

Neli nädalat enne suvistepühi algas Viljandi linnas linnakodanikkude tütarde leeriaeg. Ka meie Marie oli nende hulgas. Õpetaja võttis ta väga lahkesti vastu ja armastus paistis ta meelest iga tund samuti tema, kui ka teiste laste vastu.

Siin ei tehtud seisuste vahel ühtegi vahet ja see oli enam kui õige. Marie õppis mõnda oma leeriõde tundma ja nende vahele sigis sõbralik armastus. Ühel õhtul oli ta leerisõsara Liina Lepiku juures võõrusel. Sääl astus tugev noormees uksest sisse, teretas lahkesti Liinat ja oli Marie vastu väga aupaklik.

Jutt jooksis noorrahva keskel lõbusalt ja varssi sai Marie teada, et see noormees tema vennaga Tartus suures koolis õppinud ja nüüd oma isa juures T. mõisas valitsejaks olevat, mis isa kahe aasta eest ära ostnud ja mille pärijaks tema aegamööda saavat.

Noormees lahkus küll varssi, aga tema nägu ei ununud Marie silmist. Küll püüdis ta teda leeritunnil enesest eemale peletada, aga ikka vaatas ta oma ilusate silmadega ta otsa, ta kõne kõlas ta kõrvus, ja mõnigi kord ärkas Marie kui unest, kui õpetaja mingi küsimuse talle ette pani.

Kaarel Lepiku juures seisis asi just samuti. Ta oli küllalt nägusaid neiusid oma elus näinud, kuid mitte seesugust nagu Marie oli. Ka tema silmis seisis Marie kuju, Marie hääl helises ta kõrvus.

„Kahju," ütles ta tihti, „et ma järele ei nõudnud, kes ta oli, aga küll mu sõsar seda mulle seletab. Peaks ta eesti neiu olema, ma katsuksin kord oma õnnenoota ta järele välja visata, aga kes teab, kes juba selle neiu südames aset on võtnud. Enamasti on niisugused õied juba enne leerimist mõrsjad ja viimsed nende järele vahtijad pühkigu suu puhtaks.

On ta kõrgemast seisusest kui mina, siis ei tohi ma ta ette astuda, sest ma olen oma südames tõotanud eht eesti neiu kosida ja minu tulevane elu peab isamaale pühendatud olema. Leeriajal üht noort hinge armastusvõrguga püüdma hakata ei oleks mitte sünnis."

Kaarel Lepik püüdis igapäev seda nähtud nägu jälle unustada, aga ikka vilkus ta tema silmis.

„Visnapuu oli ju oma meele ja mõtte poolest eesti mees," ütles ta viimaks, „siis on ka tema sõsar seda ja tema pääle mõelda ei ole ju patt."

Leerilaste õnnistamispäeval oli noormees Kaarel ka kirikus ja ta silmad ei viibinud kellegi muu kui Marie pääl. Kui Marie armulaualt tuli, soovis Kaarel temale õnne. Pääle seda astus üks paar eesti taluinimesi Marie juure ja tegid sedasama.

„Kes on need?" küsis Kaarel.

Marie vastas: „Need on mu armsad vanemad, kelle katuse alla ma täna jälle pööran."

Kaarel teretas ka neid aupaklikult ja ajas mõne sõna juttu. Nüüd teadis ta, kes Marie oli, ja uuris enam tema järele, ja kõik, mis ta kuulis, andis temale julgust ja kindlust.

„Kui jumalal, Mariel ja tema vanematel midagi minu vastu südames ei ole, siis saab tast tulevane T.

mõisa perenaine. Ma arvan, et mu vanemad niisuguse valikuga rahul on."

Ka Mariel ei olnud jällenägemine kerge kanda, sest armastustuluke põles tema südames.

„Kas teie, preili Marie, nüüd oma isamajasse jääte?" küsis Kaarel.

„Jah, mõneks nädalaks ehk veel ja siis sõidan oma venna juure Peterburi linna ja jään temale perenaiseks. Mu vend on, nagu ehk teate, sääl tohtriametis."

„Ma tean, et ta tohtriks õppis, aga et temal nüüd koht Peterburis on, see oli minule teadmata."

Lahkumine tuli äkitselt; veel üks suuandmine leeriõdede vahel, veel üks käeandmine armastajate vahel ja igaüks tõttas oma kodu poole.

Tee pääl küsis isa: „Marie, kes oli see noor saks, kes sinuga imelahkelt rääkis?"

„See oli T. mõisa omanik."

„Olen juba ennemalt temast palju kuulnud, aga teda alles nüüd näinud, ta näib imelahke inimene olevat."

Marie vastas: „Ta on minule pea tundmata; kaks korda olen teda näinud ja kes teab, kas veel elurajad meid üksteise lähedale viivad."

„Temal oli vist külm," ütles ema vahele, „kui ta minule jumalagajätmiseks kätt andis, värises ta käsi ja hääl."

„Võib olla, ilm on pisut vilu ja ta oli väikese kuue väel. Aga kena mees nähti ta olevat; anna jumal meie rahvale tervist, ja hästi koolitatud peab ta olema. Ta on meie Juhaniga seltsis Tartus studeerinud."

„Või õige studeerinud," imetles ema, „siis on ta väga peenikesti koolitatud, aga ma arvan, doktorieksamit ei ole ta mitte teinud, siis on meie Juhan ikka enam."

„Võib olla, et ta doktorieksamit ei ole teinud, aga oma lõpueksami on ta teinud ja on nüüd kandidaat juris."

„Ei mina, armas tütar, tea, mis need nimed tähendavad ja minul on ükspuhas, mis nad on; peaksid nad aga kõik hääd inimesed olema ja selleks jääma, siis oleks vanematel oma vaevast suur rõõm.

Kas Juhan on Peterburist sinule ka kirjutanud?"

„Jah muidugi, armas ema, küll kodu tema kirja teile ette loen. Ta kirjutab eesti keeles, mis mulle ja teile väga armas kuulda on, ja minule saatis ta postiga väga ilusa sõrmuse, teemandikiviga. Oot, oot, ma näitan seda teile. Täna hommikul sain tema kätte, on imeilus. Kiriku minnes ei võinud ma teda sõrme panna, vaid pistsin tasku. Aga Juhan on minu pärast palju raha kulutanud!"

„Ega ta su pärast enam ei kuluta. Parem kallis ja kaunis, kui odav ja mõne päeva pärast mustaks läinud," ütles isa.

„Ma olen enesele küll mõnikord sõrmust soovinud, aga eladeski ei oleks ma esimest teemandikiviga lootnud. Ta kirjutab, et meie armastus surmani pidavat nii selgeks jääma, kui see kivi on, ja sõrmust kandes pean ma tema pääle mõtlema."

„See on väga kena, kui lapsed üksteist armastavad," ütles ema, „ka kodune vend on sinu pääle suure armastusega mõelnud, aga mis ma seda siin lobisen, küll sa kodu leiad. Ta ei võinud meiega ühes sõita. Üks pidi koduhoidjaks jääma."

„Kodune vend on mulle sama armas," ütles Marie, „ehk ta küll ainult kihelkonnakoolis on õppinud, aga ehk on tema sellegi pärast meist kõige õnnelikum. Ta on ihu ja hingega põllumees, ja õnn temale!"

„Üks teist pidi ikka koju jääma ja meid vanas eas toitma, ja tema teeb seda rõõmuga, ta on meie

vastu igapidi hää ja lahke, ja jumala õnnistus ei jää temale tulemata," ütles ema.

„Sinu pärast, tütar, on minul aga tihti mure. Sa tahad suure linna minna. Sääl on suured kiusatused ja väga libedad teed. Saatan käib igal pool kui möiraja lõukoer ümber ja püüab õigeid oma võrku eksitada, sadanded langevad igapäev sääl tema võrku.

Meil ei ole küll midagi selle vastu, et sa oma vennale niikauaks perenaiseks lähed, kui ta enesele ise perenaise majasse toob, aga valva ja palu, et sa enese ja meie häbiks ei lange. Sa ei ole lapsest saadik edev olnud, siis on meil lootus, et sa oma uues kohas ka nõnda jääd, kuidas sa praegu oled. Mõtle meie ja oma õnnistegija pääle ja ta aitab sind igal pool."

„See on ka minu südamlik soov," ütles isa. „Kui sa sinna saad, siis kirjuta meile tihti, anna meile kõigest hääst ja kurjast, mis tähtis näib olevat, teadet. Ja kui su elu kuidagi peaks libeda jää pääle juhtuma, siis seisab su isamaja uks veel sinule lahti ja kui meie kalmukünkasse peaksime pugema, küllap siis su vend sind kodu vastu võtab. Sa tead, meie talu seisab kindlal, vagusal põhjal, ta on võlgadest prii ja tema pääle võid ka sina tugevasti oma jalga toetada."

Marie vastas: „Annaks jumal, et teil minu pärast ühtegi kurbust südame ei tuleks."

Koju jõudes võttis vend Mihkel õde armastuses vastu, soovis temale täieealiseks saamiseks hääd õnne, viis tema siis kambri ja pani temale ilusa kuldkee kaela, mille otsas veel ilusam kulduur rippus.

Ise ütles ta: „Mullast olen ma kulda kaevanud. Jäägu meie armastus ikka nõnda seest- ja väljastpoolt läikima, kui see kuldkee su kaelas. Kui sa ajaratta jooksumõõtu vaatad, siis mõtle ka oma mullase venna pääle, kes ikka mullast saab kulda kaevama.

Et sa aga oma emakeelt ära ei unustaks, olen sulle

siin mõned kaunimad raamatud ostnud ja neid ilusalt köita lasknud. Saagu nende sisu sulle ka nõnda armsaks, kui nende nägu sind vist oma külge tõmbab."

Pisarad tulid Mariele silmi; ta surus oma venna vastu tuksuvat rinda ja ütles: „Su soovimist tahan ma kuldsete tähtedega oma südame kirjutada ja sinule igas seisuses su tänulikuks õeks jääda. Teie, mu vennad, ehite mind täna kullaga, üks kingib kalli sõrmuse, teine uuri, mis harva rikaste lastel on, aga need kullatükid, kui ma neid ehtimiseks tarvitan, ei pea mu südant enese külge siduma. Tuhat tänu teile mõlemile!"

Isa Tiit kinkis tütrele ühe rätinõela, jälle kullast, ja ema piibliraamatu, kuna ta tütart seda oma jalale lambiks palus pidada.

Marie rõõm oli otsata; ta ei oleks oma hinges selle pääle võinud mõelda, et ta oma isa, ema ja koduse venna käest nõnda rikkalikult nägusaid kingitusi saab. Koolitatud venna käest oli ta küll lootnud, aga mitte jälle nii suurepäralist.

Kõige kenam oli aga see, et ta täna õhtul veel enne magamaminekut oma taevataati südamest kõige armu eest tänas, mis ta lapsepõlvest tänapäevani armulikult tema vastu üles näidanud, ja palus, et ta oma inglid iga tund tema ümber valvama paneks, teda kiusatuse orgu ei saadaks, vaid elutormide eest hoiaks. Rahu tuli nüüd ta südame, sest ta teadis, et üks vägev käsi tema elulaeva juhib.

Viimaks vilkus veel Kaarli nägu ta silmis ja ta palus: „Issand, sündigu sinu tahtmine, aga armsaks on ta mulle läinud!"

* *
*

Samal ajal istus Kaarel Lepik emaga oma rohtaias. Õhk oli soe ja päikese viimsed kiired värvisid pilverünkad punaseks.

„Armas ema," ütles Kaarel, „ma ei või üht asja

oma südames kaua üksi kanda. Isale ei või ma seda veel rääkida, temal on ehk teised mõtted, aga sina oled mind ikka käte pääl kannud ja sinu ees ei ole minul ühtegi saladust. Ema, ma olen täna üht inglit näinud ja see nägu ei kustu mu silmist ega südamest."

„Ära jampsi, poeg," ütles ema, „inglid ei jookse nähtavalt ümber, sa oled vist mõnda kena neidu näinud ja see mõlgub sul meeles."

„Tõsi, ema, ma olen väga kaunist neidu näinud ja tema nägu seisab ikka mu ees."

„Kas mina su inglit siis ka tunnen?" küsis ema naerdes.

„Ei, sa ei tunne teda mitte, aga kui sa teda tunneksid, sa kordaksid ka minu sõnu."

„On ta mõni mõisniku või linnakodaniku laps, keda su silm nii vahtis, et nägu enam ei kustu?"

„Ei kumbki. Eesti pärisperemehe tütar, väga hästi koolitatud ja väga viisakas."

„Ja sina tahaksid teda hää meelega omale kodukanaks tuua, eks ole tõsi?"

„Jah, kui teie aga luba annaksite."

„Poeg, see on sugu varane mõte; meie sooviksime, et sa veel mõned aastad poissmehepõlve peaksid ja siis ühe rikka mõisniku tütre kosiksid. Sa oled suuresti koolitatud, su tulevane elurada liigub enam mõisnikkude kui pärisperemeeste hulgas. Eks oleks kena, kui sind igal pool abikaasa pärast auga vastu võetaks. Isal on need mõtted juba enne mõisa ostmist pääs olnud ja sellepärast saatis ta sind ka Tartu ülikooli."

„Armas ema, sa mõtled vääriti: Mõisaostmisega ei ole meie veel sugugi mõisnikuks saanud, ehk sind küll nüüd prouaks ja mu isa härraks ja mind noorhärraks kutsutakse, vaid meie oleme, ehk meil küll suurem maatükk käes on kui mõnel mõisnikul, ikka eesti talupojad.

Meil ei ole ühtegi sõna üheski maa-asjas kaasa rääkida, vaid peame sellega rahul olema, mis meile maapäeval ette kirjutatakse, ja kui meie peaksime poole sõnaga selle vastu rääkima, siis oleksime kohe vastuhakkajad ja meie mõisa põhi kõikumas."

„See ei ole tõsi, poeg; isa ütles, et ta nüüd sama mõisnik olevat, kui parun F. ja von G."

„Ei, armas ema, isa tahaks kõrgemale lennata kui ta tiivad ulatavad. Annaks jumal, et kord ka eesti mõisnikke oleks, aga nüüd oleme muidu suuremad talupojad, ja ükski mõisnik ei vaata meie pääle parema silmaga kui pärisperemehe pääle, ja kui mõni mõisnikutütar mind häda pärast ja ehk pool teadmata omale meheks vastu võtaks, siis tooks ta suure ohvri, ta ohverdaks oma seisuseau ja teda lükataks seisusest koguni välja."

„On siis meie mõisnikud taevast meie hulka maha kukkunud?" ütles ema naerdes.

„Taevast küll mitte, aga nad on oma esivanemate käest need õigused pärinud ja kroonu on nad kinnitanud, ja nüüd on nemad riik riigi sees, ja häda sellele, kes julgeb nende raudse riigi sisse tungida. Aga kui ma ühe õpetatud eesti neiu omale abikaasaks saan, keda ma südamest armastan ja austan ja tema mind samuti, siis on asi koguni teine.

Meie armastame ja austame teid ja meie seisus astub aegamööda ülema pulga pääle, ei mitte santimise ega kerjamise läbi, vaid oma seespidise jõu läbi, ja kui meid juba tosinate kaupa on, siis võime ka viimati maavalitsuses mõne sõna ühes rääkida ja kroonu seaks meid siis ühesugusele auastmele nendega, kellest meie nüüd alamad oleme.

Ma loodan, ema, et sa seda asja sugu sügavamalt läbi mõtled ja siis vist minule mu abikaasa valikus

õiguse annad, ja siis soovid sa vist ennem pärisperemehe tütart kui mõnda mõisniku oma.“

„Sa oled kohtuameti pääle studeerinud, sa tead seadust paremini kui mina. Ma tahan isaga asju läbi rääkida. Aga kes on siis sinu ingel?“

„Seda ei tea mina veel isegi, aga ta on ilus ingel!“

„Kaarel, sa oled pääst jamps, — ilus ingel, kena ingel, ikka ingel ja ingel, ja kui ma tema nime järele küsin, siis ei tea sa midagi, ega sa ometi oma varju ingliks ei pea?“

„Armas ema, minu inglist ei tea mina muud midagi, kui et ta kaua koolis käinud ja nüüd minu õega ühes leeris käis ja tema vend minuga Tartus ühes studeeris ja nüüd tohter Peterburis on, kuhu ka minu ingel temale perenaiseks läheb; aga ma tooksin ta enne ära siia mõisa, kui et ta suure linna läheb.“

„Kus vallas ja kihelkonnas ta siis elab?“

„Ta elab P. kihelkonnas ja V. vallas, ja tema isa nimi on Tiit Visnapuu ja mu ingli nimi on Marie. Nüüd tead, ema, kõik, aga kena on ta ja temast räägib igaüks hääd.“

„Poeg, sa oled täna pääst sugu segane. Armastus on seda teinud, sa oled teda vist täna kirikus näinud ja ehk sõna temaga rääkinud ja nüüd on tuluke takus.

No las' põleda, ma ei taha põlle sugugi pääle visata ega veeämbri järele joosta, aga ma tahan su isaga Tiit Visnapuu üle rääkida. Ta tunneb palju rahvast, ehk tunneb ka sinu inglit, ja kui tuluke muidu kustuda ei taha, sõidan ma sinnapoole ja tahan ääri-veeri mööda su ingli järele kuulata ja siis oma mõtteid avaldada.“

„Tänan, ema, aga tee seda pea, mu ingel lendab muidu pea ära Peterburi ja temaga ühes mu rahu ja rõõm.“

„Ära nüüd nõnda narr ole. Tänini ei teadnud sa ühestki neitsist hääd rääkida ja nüüd pistaksid tema põue!"

„See tuleb sellest, et ma tänini ühtegi niisugust ei näinud, ehk keda ma nägin, minus armastustuld ei sütitanud."

„Ma tahan veel täna õhtul isaga ääri-veeri mööda sinu pärast rääkida ja siis sinule teada anda, mis ta sellest arvab."

Ema ja poeg lahkusid.

Ema astus tuppa isa juure, kes oma arveid läbi vaatas, ja ütles: „Jäta kord oma arvesorimine, igal õhtul istud sa poole ööni nende juures otsekui mõni juut, ja kuula parem uudist."

„Mis uudist, ega ometi Tõmmu ära ei ole kärvanud?"

„Sa oled ikka Tõmmu ja Päitsu, hobuse ja varsa juures oma mõtetega!"

„Need on põllumehe kõige ülemad mõtted ja ta loomad tema ülem vara ja rikkus. Mis uudist sa siis kuulutad?"

„Meie mõisas on pea pulmad, aa, ah, ah, haa!"

„Pulmad, vist Priidu ja Truuta vahel? Anna, jumal, neile hääd õnne!"

„Mis meil Priidu ja Truutaga tegemist, neil ei ole pesa ega paika, ehk küll tihti sobitsevad."

„Kelle pulmad siis?"

„Arva ära!"

„Ega ometi Kaarel rumalast pääst kihlusi ei ole pidanud?"

„Tõsi, meie Kaarel on peigmees ja pulmad on pea, aga vanamees, siis keerutame veel Viljandi valtsi."

„Ja kes ta pruut on?"

„Tema pruut on ilus kui ingel, kuidas ta ise ütleb, tark kui taevaneitsi, aga vaene kui kirikurott."

„Siis on veel pulmadeni aega; vist mõni linnalipakas?"

„Ei, täis pärisperemehe tütar P. kihelkonnast V. vallast, Tiit Visnapuu tütar!“

„Tiit Visnapuu! Tiit Visnapuu! Oh, nüüd tean. Tiit on aus mees, kuulus oma kihelkonnas, ja ta tütar võib ilus olla ja aus, sest tema naine oli seda, aga minu pojale ometi liiga madalast soost. Minu poeg peab mõisniku tütre pähe kinni hakkama ja ma olen temale ju ühe valmis valinud.“

„Need ajad, armas mees, on mööda, kus vanemad lastele mõrsjaid valisid, ja päälegi veel õpetatud rahva juures. Soovi veel õnne, aga muud midagi!“

„Ohjad on alles minu käes ja mina olen veel peremees mõisas. Ei taha ta minu valitsusega rahul olla, siis mingu minu pärast kas Ameerika ja võtku omale naine; minu varandusest ei pea ta siis poolt kopikat saama.“

„Ära tee nalja! Sina tahad Kaarlile mõisniku tütart. See viskab sinu ja minu toast välja ja toob omaväärilise karja sisse. Kerge on kimbatusse langeda, aga väga visa säält välja ronida, ja kas tead, mis Kaarel täna veel ütles?“

„Mis siis?“

„Ta ütles, et sina ja mina ja ka tema muud ei olevat, kui suuremad talupojad, kellel teiste mõisnikkude kõrval ühtegi õigust ei ole, ja meie peame samuti nende sõna kuulma, kui muudki talupojad. Või oled sina juba mõnikord maapäeval ka sõna tohtinud ligi rääkida.

Ei, Mats, sa oled pääst nõder, kui sa oma pojale kuldkeed kaela köidad, millega ta kuuse otsa tõmmatakse; jää oma soo juure, see toob õnne, aga sellest lahkumine õnnetust.“

„Sa näid otse studeeritud sõnadega mind võita tahtvat, aga eks sa tea, et ma oma pojale seda soovin, mille osaliseks ma ise ei jõua enam saada.

Mu poeg on kandidaat juris ja selle läbi juba poolkaudu mõisniku au sees; oma teisepoolega toob ta poole

mõisniku au juure ja rüütel on valmis, ja meie saame au veel haua põhja."

„Võib sul ka oma kohast õigus olla, aga mulle oleks see ütlemata lõbus, kui ma oma poja tulevase abikaasaga kui oma tütrega võiksin elada ja mul tema ees häbeneda ei tarviseks. Ühe mõisniku tütre ees väriseksin ma ikka, sest ma tunnen neid sellest küljest, et nad ikka kui koor piima pääl ujuda tahavad, ja ma arvan, et meie poeg samas mõttes on."

„Siis oled sina ta ära rikkunud."

„Selle poolest ole mureta, kuid need on poja mõtted, mis ma praegu sinule ette harutasin, ja ma arvan, et ta praegu veel tuksuva südamega oma armsa Marie pääle mõtleb, ja väga kahju oleks, kui meie tema armastuse, esimese armastuse surmajaiks saaksime.

Sa oled ka mulle ikka öelnud, et esimene armastus kõige kõvem on; sa ise lükkasid ka kõik teiste soovitused kõrvale ja jooksid oma Epu järele kas tulest või veest läbi, ja kui sinu isa sind ka seekord raudkammitsa oleks sidunud, ma arvan, sa oleksid selles üle võsade ja aasa minu juure karanud. Iga kord, kui ma oma mõrsja-aja pääle mõtlen, saan ma uuesti nooreks. Mats, see aeg oli kena ja ilus ja püha, seda ei unusta ma surmatunnilgi ära."

„Epp, sa teed mu südame üsna pehmeks, aga anna minule mõtlemiseks sugu aega. Minu ja mu poja vahel on vaks vahet. Mina nõudsin omale tugevat abikaasat ja rahakorjajat, ja seda sa oled tänapäevani olnud, muidu ehk viriseksime praegugi veel väikeses taluonnis, kuna meil nüüd mõis on ja päälegi veel ilma võlgadeta."

„Seda enam peaksid sa nüüd oma pojale õnne soovima ja selle eest muretsema, et see, mis meie kogunud oleme, võõraste käte läbi tuule ei lendaks ja meie oma vanapõlves sandikeppi ei kannaks. Mõisniku

tütre tahtmised on ikka suured ja meie mõisamaa ei kanna neid üleval."

„Sul võib õigus olla, aga anna mulle aega mõtlemiseks. Ma ei või oma plaanist nii ruttu kriipsu läbi tõmmata."

„Mõtle siis pääle, aga varssi tulen ma oma nõudmisega jälle su ette ja siis anna oma tõsine otsus ja näita oma plaani põhja. On ta meie plaanist parem, siis jumala nimel edasi, aga ma arvan juba ette, et sa temale kriipsu pääle tõmbad."

Epp jättis Matsi üksinda.

Mats mõtles ja nurises: „Uus kaev ei ole veel valmis ja juba sunnivad mind vana täis ajama. Ma olen alles mõisa peremees ja minu nina järele peab pulmatants keerlema, ehk muidu — tule jumal appi, mis see tähendas, püssipauk, ega ometi mu poeg armastuses pääst nõdraks pole läinud ja omale tuleriistaga kurja teinud! Aga pauk kõlas meie ülemises toas ja tema elab sääl. Temal on mitu tuleriista seina pääl rippumas. Jahti armastab ta enam kui oma elu."

Mats viskas arved laua laekasse ja tõttas ülemise korra pääle otse poja kambri.

Poeg magas kahvatanud näoga sängis ja Mats mõtles ta surnud olevat. „Kaarel, Kaarel!" kisendas ta värisedes.

Kaarel kargas sängist üles, kiskus unisest pääst püssi seina päält ja ütles väriseva häälega: „Kus on kurjategija? Mis sul viga, isa?"

„Tänu jumalale, et sa terve oled; pane püss jälle varna! Mina kuulsin püssipauku ja tulin sind aga vaatama. Ma mõtlesin, et sa temaga mängisid ja ta kogemata lahti läks ja sind vigastas."

„Ega ma laps ole," vastas poeg, „kuid ehmatanud veri jookseb mu soontes."

„Oih!“ kisendasid mõlemad. Jälle paukus püss ja aknaklaasi tükid lendasid põrandale, kuna õue pääl suur kisa tõusis.

„Appi, appi! mõrtsukad, röövlid!“

Kui välk tõmbas Kaarel revolvri seina päält ja kargas pool alasti hoovi pääle. Siin nägi ta kaht meest maadlevat.

„Pidage rahu!“ kisendas Kaarel, „ehk ma tulen püssiga vahele.“

„Tulge appi, noorhärra, ja aidake seda varast siduda! Ta tahtis praegu meie kõige parema hobuse tallist ära viia!“

Kaarel tundis sulase Jüri häält, kargas temale appi. Veel paukus püss, aga siis seisis tuleriist Kaarli peos ja varas seoti kinni.

„Kus hobune on?“ küsis Kaarel.

„Hobune on vist veel õue pääl, aga see varganägu vedas teda juba ohelikku pidi, ja kui ma teda taga ajasin, laskis ta pistoliga. Tänu jumalale, kuul läks mu pääst mööda, ma haarasin vargast kinni ja nüüd maadlesime esiti ilma kärata, kuni ta veel teise paugu laskis. See ei trehvanud, kolmas ka mitte, ja nüüd oleme ta ometi kätte saanud.“

„Oh sina pääkelm, on vist mõni Põltsamaa hobusekoi. Vaadake, kuidas ta silmi pööritab. Pöörita aga pääle, küll sa oma ameti nüüd varna paned!“

„Laske mind lahti,“ kisendas varas, „ma olen õige inimene. Ma läksin siit mõisast läbi, leidsin lahtise hobuse väljalt, tõin tema ohelikku pidi talli juure ja nüüd võtab see minu kui varga kinni. Tema ehmatuseks lasksin paar pauku tühjalt, aga nüüd istun kinni.“

„Kuule, kuidas kelm ennast puhtaks peseb! Mina panin tunni aja eest täku talli kõvasti kinni, viskasin ennast õlekoo pääle maha ja nägin, kuidas see päävõrukael hobuse rihmad lahti lõikas ja siis tema tallist

välja viis. Tänu jumalale, et ta käes on! Kuule, kuidas täkk talli poole jookseb!"

Sel silmapilgul jooksis hobune talli ja Kaarel leidis sulase seletuse tõe olevat.

Mats aga lõi käsi kokku ja näis kui pääst jamps olevat.

Alles mõne aja pärast leidis ta sõnu: „Tänu jumalale, et mu poeg terve on!" ütles ta. „Kuul purustas ta magamiskambri akna, aga ta ise jäi terveks. Aituma taevataadile. Viige see kurjategija pimedasse keldri ja siduge ta kõvade köitega kinni, et ta oma oimigi liigutada ei suuda. Homme viime ta Viljandi. Tule, mu poeg, ma vaatan, kas sa tõesti terve oled?"

„Ma olen tõesti terve, armas isa, ole minu pärast mureta! Armas jumal on mind hoidnud ja ta hoiab ja kaitseb mind veelgi kõige kurja eest."

„Sa oled ikka mu armas laps."

Rahvas jooksis kokku. Igaüks tarvitas oma suud, kisa ja kära täitis õue, aga Mats mõtles: „Kui poeg tõesti Visnapuu tütart omale tahab, ega ma temale teda keela, ta on söakas kui lõvi ja vagane kui tuvikene. See juhtumine on mind otse pehmeks teinud. Mis kasu saadaks mu kius, ma rõõmustan, et ta veel terve on."

Teisel päeval viidi varas Viljandi. Ta leiti ärapõgenenud vang olevat, kelle lõõg nüüd täis sai. Mats oli nüüd kui ümber muudetud ja tihti nimetas ta oma poega armsaks pojaks, mis emale ja pojale suurt julgust andis oma ettevõetud plaani täide saata.

Tiit Visnapuu majas aga valmistati reisi vastu. Isa ise tahtis tütart saatma minna, et sugu päälinna elu tundma õppida, sest igatsus seda linna kord päält kaudu näha täitis juba mõni aasta ta südant, ja nüüd arvas ta õige aja tulnud olevat seda igatsemist täita.

Ema ja tütar õmblesid ja triikisid igapäev, sest kõik pidi ju korralik olema, ja doktorist poja pääle mõeldi ka mitmes tükis.

Kaheksas päätükk.

Visnapuu elu Peterburis.

Kus kahesaja aasta eest Neeva jõe ääres pajupuhmad pakatasid, kaugemal kuusejäserikud sambla seest taeva poole vahtisid, kasevõsud lapsepõlves põdesid, kus hunt ulus, karu käperdas ja mõnikord põhjapõder sammalt sasis, kalamees vaeses onnikeses ohkas ja üle soo ja raba ei julenud astuda, sest et kartis igavesti laugandisse jääda: sääl seisab nüüd ilus ja uhke päälinn.

„Siin peab mu pesapaik seisma," ütles vägev tsaar Peeter. Tuhanded käed liikusid ja müürid kasvasid maast, mitmekordsed majad tekkisid rabastiku, tornid sirutasid ennast taeva poole ja inimeste hulk liikus julgesti uulitsal.

Rahvas rändas igalt poolt kokku raha saama. Töömees teenis tuhandeid, kaupmees miljoneid. Maa aga auras oma mädanenud õhku majadesse ja tõbi ja surm tegid mehe viisil tööd ja teevad seda veel tänagi, nõnda et veel nüüdki päälinnas enam inimesi sureb kui sünnib, aga sellegi pärast kasvab ta aasta aastalt perekamaks ja inimesed tulevad ümberringi linnadest ja maalt sinna kokku.

Kus palju tõbe, sääl on tohtrite kulla-auk, kus vähe haigust, nende näljapaik. Peterburis on aga ini-

meste tohterdajatel küllalt tööd ja kes oma ametit hästi oskab, see saab ruttu haljale oksale, sest suurtsugu rahvas annab oma tervise eest suured summad välja.

Dr. Visnapuul oli esiti enamasti alama rahvaga tegemist, aga ta oli oma ametis ka nende kõige suurem sõber. Lahke sõna, hää nõu, keskmise hinnaga rohusedelid tõmbasid rahvast hulgana Dr. Visnapuu tuppa.

Orjad teadsid temast imet oma peremeestele jutustada ja varssi veeresid tõllad tema ukse ette, ja lühikese ajaga ei teadnud Dr. Visnapuu enam isegi, kuidas oma aega sisse seada, sest töö kippus ta oma tervist lõpetama.

„Oleks mu armas õde siin, temaga võiksin kord päevas mõne minuti kodumaa asjust kõnelda; lubas küll pääle leeri kohe minu juure tõtata, aga tänini ootan teda asjata," ohkas ühel päeval Dr. Visnapuu ja viskas ennast leentooli pääle.

„Ei ühtegi teatust ega kirja ei tule juba mõnda nädalat kodumaalt. Ehk on Marie haige, või on nad minu ära unustanud, ehk jälle on mõni noormees mu õe ümber lipitsemas. Oh peaks ta omaväärilise õpetatud inimese hõlma kukkuma ja oma maa iluks ja kasuks parem koju jääma!

Emal oli õigus, kui ta mulle ütles: „Kes suures linnas tahab elada, peab raudse tahtmisega enese üle valitsema." Jah, juba selle lühikese aja sees näen ma selgesti, et siin kõige kõrgemale aule väravad samuti lahti seisavad, kui kõige madalamale poriaugule. Tee jääb aga igaühe enda valida."

Dr. Visnapuu toapoiss astus tuppa, kummardas aupaklikult ja ütles: „Üks noor naine ja üks vanapoolne eestlane paluvad teie jutule. Mina ei tahtnud neid koguni teid tülitama lasta, aga nad ei pannud mu keelust suurt tähelegi, vaid tahtsid otse teie juure tormata. Kas pean neid sisse laskma, või ära saatma?

„Mine too nad kohe sisse," vastas Dr. Visnapuu.

Toapoiss pööris ümber ja ümises: „Tohtrihärra on imelik mees. Igaüks võib ta tuppa astuda, olgu see ka kes teab kust maalt või linnast."

Ta saatis ootajad sisse, aga kuidas läksid ta silmad pärani, kui ta tohtrihärra vanamehe kaenla nägi langevat ja temale suud andvat, sama ka noorele ilusale neitsile.

Toapoiss pööris ümber ja ümises: „See on vist tema mõrsja ja see vanamees mõni kullahunnik; sest kes vaese ümbert kinni hakkab? Või on need mõned härra sugulased?"

Varssi sai ta käsu teemasina tuppa tuua ja ka ühtlasi teada, et see vanamees härra isa ja noor neitsi härra õde olevat.

„See tund on taevalik," hõiskas Dr. Visnapuu, „ja see veel ülem, et sa, armas isa, ise tulid! Oleks ema ometi ka siin! Teie sõidukulu oleksin ma hää meelega tasunud, sest siin jookseb raha ise kukrusse. Veel täna hommikul saatis üks noor krahv, kelle ma ühest väga pahast haigusest päästsin, minule kakssada rubla, ja väiksemaid summasid olen ma tihti juba saanud. Isa, kui minu käsi nõnda edasi käib, siis kannab Tartus tarkuse õppimine tuhanded intressid."

„Andku jumal sulle hääd õnnistust, aga mina ei tahaks siin mitte üht päeva elada ja ma kahetsen juba ette, et oma armsa tütre siia tõin. Õhk on siin paks ja kahjulik ja neile, kes ikka puhta jumala õhu sees on elanud, üsna vastik. Su elukorter on küll korralik, aga ma arvan, oma toaga ei vahetaks ma seda iialgi.

Küllap igatsete varssi vana elukoha järele, iseäranis Marie, ja ma ütlen juba ette, et sa, Marie, pea jälle siit ära tuled. Vaata see linn õieti läbi, õpi tema elu tundma ja siis pööra temale selg!"

„Armas isa, üheks nädalaks jääd nüüd ikka minu võõraks,“ ütles Juhan Visnapuu, „käime igal õhtul teaatris ja kui mul päeva ajal vaheaega on, vaatame selle linna suuremad ja kuulsamad paigad läbi, siis võid kodu ka midagi jutustada.“

„Ma arvan,“ ütles isa, „kolmest päevast saab küllalt ja siis läheb mu tee jälle kodu poole, ehk ma jään muidu siia kliiniku. Minu rind seda õhku siin ei kannata.“

„Aga armas isa,“ ütles Marie, „mina ei tunne ühtegi vahet meie koduse ja siinse õhu vahel. Mulle on elu siin veel lõbusam.“

„Noo, noo, küllap sa varssi teist laulu laulad. Kõik ei ole kuld, mis hiilgab, ja kõik muld, mis mustab.“

„Jätame niisugused arutused,“ ütles Dr. Visnapuu, „joome teevett, karastame keha ja siis sõidame veel täna teaatri. Ma arvan, ega teie reisist nii väsinud ei ole. Eestlane ei väsi nii ruttu, kui mõni teine rahvas, kelle juures väsimus ja haigus igapäevased nähtused on.“

„Väsinud ei ole meie suurt mitte, aga kui veel palju aega on, siis sõidame enne raudtee pääle ja toome oma pakid ära. Piletid on meie käes.“

„Kas teil palju asju ühes on?“

„Oma jagu ka,“ vastas Marie, „kaks hääd sumadani.“

„Ma saadan oma teenri kohe nende järele, teil ei pruugi sinna minna.“

„Parem lähen mina ühes,“ ütles isa.

„Kõige parem on, kui meie Mariega kahekesi läheme, ja sina, isa, võid seniks siia minu voodi heita.“

„Minge siis, lapsed, pääle, aga tulge ruttu tagasi, mu aeg läheb muidu igavaks, sest magada ma nii ruttu võõras kohas ei saa.“

Dr. Visnapuu andis oma teenrile käsu, et ta ühtegi võõrast tema äraoleku ajal tema tuppa ei lase, ja käskis käepärast olla, kui tema isal midagi peaks tarvis minema.

Tiit Visnapuu heitis sängi, aga uni ei tulnud silmi. Ta nägi, kuidas teener tohtri kirjutustoas käis, mitmeid kirju vahtis, raamatuid soris ja siis jälle oma teed läks. Ta kuulis, et mitu korda helistati ja küsijaid tohtrihärra käsu järele jälle koju saadeti. Ta kõrvus huugas vankrimürin ja inimeste sammude kõmin uulitsal.

Iseeneses aga mõtles ta: „Olgu siin sissetulek küll suur, ilu ja rikkust nii palju — rahuline, vaikne elu puudub siin ometi ja ilma selleta olen mina kui kala liivakingul."

Arvata tunni aja pärast jõudsid poeg ja tütar tagasi. Teener ja voorimees kandsid asjad majasse. Marie pani ennast korralikult riide. Tiit puhastas oma musta, punaste nööridega kuue ilusti ära ja nüüd sõitsid kõik teaatri.

Tükk oli ilus. Tiit ei saanud küll võõra keele pärast suurt temast aru, aga tütar ja poeg seletasid talle ta sisu. Teaatris nähti mitmesuguste riietega rahvast, millest juba tunda võis, et nad iga nelja tuule poolt siia kokku olid tulnud. Rahvas aga näis etendusega väga rahul olevat. Muidugi teada, suures linnas on ikka kuulsad mängijad ja kes õpilasi sääl sallib!

Koju tulles lõi tornikell juba keskööd, aga rahvast voolas oma soodu uulitsal, otsekui mõnes väikses linnas laada ajal.

Dr. Visnapuu mõtles täna oma isa ja õega veel õige magusat juttu võivat vesta, aga vale, ta pidi kohe haige juure sõitma. Koju tulles leidis ta isa ja õe mõlemad juba unevoodis.

Teisel päeval sõideti seltsis kuulsamaid Peterburi kohti vaatama, ja mis Tiidu ja Marie silmad tähele panid, oli kõik suurepäraline, aus ja ilus. Väsinud vaimu ja ihuga keerasid nad lõuna ajal koju tagasi ja istusid leiba võtma.

Sääl tuli teener ja andis Dr. Visnapuule väikese sedeli, mida lugedes see näost valgeks läks ja värises.

„Üks suurtsugu naine tahab minu jutule tulla. Sööge teie edasi, ma võtan tema oma kirjutuskambris vastu ja ehk toon ta veel teie keskele lõunale.“

Ta kargas üles ja läks võõrast vastu võtma.

Marie käed aga värisesid ja ta mõtles: „Kes teab, mis vürsti- või krahviproua nüüd lauda astub ja kuidas ma tema vastu ennast üles pean pidama.“

Ka Tiidul ei olnud sõnum meele pärast ja ta mõtles: „Peaks poeg temaga asja oma kambris ära õiendama ja meid vaevamata jätma.“

Söögilaual aga kuuldi selgesti sõnu: „Tänu jumalale, olen teid kord ometi leidnud, mu kõige suurem häätegija, mu rikkus, mu südamekroon! Mu isa seisab küll vaheseinaks meie vahel, aga siiski pidin ma sammud teie maja poole seadma, mu süda ei annud mulle rahu.

Ma vaevasin oma isa, kuni ta mind mu ema ja vennaga siia sõita lubas; ma andsin märku, et ma vürst N. tahan näha ja ta andis järele. Teie olite magnet, mis mind siia tõmbas.

Vend, vaata, kus mu päästja, mu peigmees seisab, ja ära vannu ega nea oma õsarat, et ta oma südame igatsemise järele jookseb.“

„Mis see tähendab?“ mõtles Marie. „Mu vend on peigmees, ta mõrsja otsib ta üles, isa seisab nende armastuse vahel. See on kõik väga imelik. Vend ei ole sellest mulle midagi pajatanud. Siis olen mina pea ainult tülinaks majas ees ja parem, kui juba oma armsa isaga jälle kodu poole pööran.“

Dr. Visnapuu kuulatas pool külmalt neid armastusjutte päält ja ütles viimaks: „Meie vahel, armas Ada, seisab veel üks väga kõva vahesein, veel kõvem

kui teie isa tahtmine. Kui teie seda võiksite kaotada, siis võiksime üksteist omaks nimetada."

„Meie vahesein!" karjatas Ada. „Eks teie ole suurlinna kuulus tohter, aumärgid tõstavad teie rinna ja aunimed teie nime kuulsaks ja kõrgeks üle teiste. Ma olen juba igas ülemas ringkonnas teie nime auga kuulnud nimetatavat ja veel räägite teie vaheseintest! Nimetage mulle see vahesein ja ma kisun ta veel täna maha!"

„Ma rõõmustaksin, kui teie seda jõuaksite teha, aga ma arvan, see on teile ja minule üle jõu töö, sest see vahesein on eesti rahva must kuub."

„Ah—ah, ah—ah haa, eesti rahva must kuub on meile vaheseinaks! Doktorihärra, ärge naljatage, kuidas võib must kuub meie vahele ennast laotada?"

„Kui teie, armas Ada, seda mitte ei usu, siis palun teid teie vennaga nõnda hääd olla ja minu kõige ligemaid sugulasi, mu omakseid, mu armast isa ja kallist õde teretama tulla ja nende keskel lõunaleiba maitsta, mis ühel poissmehel just lõunaks juhtub olema."

„Tänan teid, teie omaksed on ka meile igapidi armsad inimesed."

Dr. Visnapuu viis oma võõrad söögituppa. Tiit Visnapuu ja Marie tõusid laualt püsti ja Dr. Visnapuu ütles: „Siin, armas Ada, on mu armas isa ja siin mu kallis õde."

Üks terav vaatamine mõlemilt poolt ja kaks naist langesid minestanult leentoolide pääle.

Tiit küsis: „Mis temp see on?"

„Isa, hoia Mariet kinni," ütles Dr. Visnapuu, tõstis noore paruni abiga Ada käte pääle üles, kandis tema suure tuppa sohva pääle ja palus venda oma õe pääd külma veega niisutada ning tõttas siis õe juure ja tegi sääl sama.

Tiit aga hüüdis: „Marie, mis tempe sina teed? Ega ma sind siia surema ei vedanud!“

Marie toibus varssi, vahtis kartes igale poole ümber ja ütles: „Vend, ma olen vist rasket und näinud, üks põlastuseväärt kuju seisis mu silmade ees ja tahtis mu hinge kinni suruda. Tänu Taarale, et see nägemine möödas on!“

„Pidage siin lõunat edasi, mul on veel ühe haigega siin tegemist, ja siis kaovad kõik hirmutajad kujud meie silmade eest igavesti, sest haigetega peab õrnemalt ümber käima kui mähkmes lapsega, ja iga õlekoo tuli ei aja veel armastuse puuriita põlema.“

Suures saalis aga ajas ka Ada oma silmad lahti ja kisendas: „Eesti must kuub! Eesti must kuub! Vend, aita mind siit hirmsast majast minema... Eesti must kuub!“ ja ta langes jälle minestusse.

„Aga öelge, aus tohtrihärra, mis tähendab kõik see tänane lugu?“ küsis Ada vend tõsiselt.

„Mis see minestus siin tähendab, on minul teada, aga mispärast minu armas õde samasugusesse olekusse langes, on minule tundmata. Olete ehk teie minu õde kuskil enne näinud ja temaga kõnelnud?“

„Seda ma olen,“ vastas noor parun. „Viljandi linnas juhtusid meie teed kord kokku, armastusjumal tegi tööd meie vahel, õigemini minu juures. Ma olin nii julge, et ma noorustuhinas oma tundmusi teie õele avaldasin, aga ta oli kivine minu vastu.

Ma olen tema nägu veel kaua oma südames kannud, aga kui ma järele arvasin, seisis suur vahesein meie vahel ja ma unustasin aegamööda selle näo jälle ära, ning palun nüüd teid, ja kui lubate ka hää meelega teie õe käest andeks, et teda kord julgesin võõrastele radadele avatleda. Siin on mu käsi, paluge oma õde, et ta tuleks ja mulle ka andeks annaks.

Ma arvan, et teil, tohtrihärra, ka enam esimene armastuslõke minu õe vastu südames ei põle, aga temal ehk küll esimene teie vastu. Ta on minule ikka ja ikka teie üle rääkinud, ta tahaks teile seda tegudega ära tasuda, mis teie temale V. rannas tegite. Ilma teieta puhkaks ta juba mulla põrmus.

Ehk küll jumal seda nõnda saatis, ometi tegite teie jumala abiga, mis teie püha kohus teha oli, ja see köidab minu õde teie külge, ja ma arvan, et ta mõne muu mehega ennast tunneks väga õnnetu olevat."

Ada tegi silmad lahti ja ütles: „Jah, vend, sa oled praegu tõtt rääkinud, mu isa tahab mind vürst N-le abikaasaks anda. Mu süda ei kanna seda mõelda, aga nüüd, kus ma arvasin ennast juba oma etteseatud märgile lähenevat, laotab ennast eesti must kuub sinna vahele.

Öelge mulle, armas doktor, kas teie isa südamest meie armastuse vastu seisab? On minu sugu temale ta eluajal ehk ülekohut teinud, teda ja ta omakseid piinanud ja vaevanud, et ta nüüd sellest rõõmu tunneb, kui ta meie soole kätte võiks maksta?"

„Armas Ada, minu esivanemad on sakslaste poolt küllaltki vaevamist ja piinamist kannatanud, minu vanaisa on ühe hobuse vastu vahetatud ja omastest lahutatud, nõnda kuidas terve meie suguselts seda väga hästi mäletab. Teoorjuse ajal on kepid meie liha lõhkunud ja kodumaad oleme oma verega rammutanud, aga need asjad on unustuse kaissu libisenud ja minu isal ei ole vist midagi teie soo vastu südames, aga teie sool näib vana vaim alles jäänud olevat...

Teie sugu ei tahaks üheski tükis meie rahvaga käsi käes käia, vaid ikka kui koor piima pääl ujuda; sellepärast oleks, mu aus Ada, vist kümme korda parem, kui teie vürst N-le abikaasaks läheksite ja mind kui üht kadunud varandust ära unustaksite."

„Aga doktor, teie olete mulle selle pääle käe ja südame tõotanud, et minuga tahate elada ja surra, ja nüüd lükkate mind enesest ära."

„Mina ei lükka teid sugugi enesest ära, vaid seda teeb meie seisus, meie sündimisvahe, meie iseolek. Mina olen eesti mustas kuues üles kasvanud, mu sugulased rändavad veel tänapäev selles kuues, neid ma armastan, nende juures leian ma rõõmu ja südamlikku armastust.

Kui ma nüüd nende juures õnnelik olen ja teil nende hulgas piinlik on, eks siis meie abielu viimaks piinapõlveks ei saaks. Siis ei oleks mina ega teie õnnelik; parem siis, et meie selle unenäo, mis meid kord ühendada tõotas, ärgates aegsasti silmist ära hõõrume.

Kui meie aga praegustele oludele ja seisuste vaheseintele selga jõuaksime pöörda, siis saaksid teie vanemad teid kui kadunud tallekest taga nutma ja iga päev ootama, millal teie jälle maharõhutud isa hõlma tagasi pöörate."

„Teil näib kalge süda olevat."

„Ei sugugi kalge! Minul on Tartus hää sõber, ka eestlane; ta salgas oma rahvust, käis iga päev sakslaste hulgas, kosis viimaks saksa perekonnast kodukana ja elas esimesed aastad nähtavalt õnnelikku elu. Ehk küll isa ja ema tema õnne üle avalikult rõõmustasid, olid nad südames kurvad, sest et nad poja olid kaotanud, kelle eest nad kõik oma raha välja annud.

Kuid täna sain kirja sõbra käest, milles ta oma elu silmaveega kahjatseb. Ta abikaasa pööris temale äkitselt selja, nad lasksid endid lahutada, ja kolm last on nüüd ilma emata, sest ka lapsed on ta isale jätnud. Mu süda lõhkes seda kuuldes ja nüüd tuli mulle ka mu enda tulevik meele."

Ada kattis oma silmad rätiga kinni, nuttis kibedasti ja ütles: „Teie viskate mind põrmu, mõnda talutüdrukut peate teie vist minust paremaks ja kallimaks. See on raske kanda!"

„Teie arvate, et ma talutüdruku enesele abikaasaks valin. Siis eksite väga. Teie silmis oleme meie, kui meie ka kõige kõrgema õpetuse ja hariduse pulga pääl seisame, ka veel talupojad, sest teie ei tee veel vahet eestlase ja talupoja vahel.

Teie mõtete järele peaks ka saksa rahvas vist kõik mõisnikud olema, aga kui meie üle piiri jalad Saksamaale, see on teie isamaale tõstame, siis leiame, et ka sääl suurem jagu rahvast talurahvas on. Ja ometi on nad ka sakslased.

Et teie kõiki sakslasi mõisnikkudeks peate, seda ei või mina teile pahaks panna, sest teie pole palju ülemseisuse eestlasi veel näinud, aga oleks väga soovida, et teie kui ka teie vanemad meie rahvast enam austama hakkaksite ja teda mitte üksinda oma mängukanniks ei peaks, sest teie olete meile oma rikkuse ja hää elupõlve eest tänu võlgu.

Teie käed ei ole kulda mullast toonud, ega teie jõud ja ramm teie lossid tugevaks teinud, vaid seda on eesti higi ja käed korda saatnud. Meie aga loodame, et eesti rahvas teiega ühele pulgale jõuab ja siis Vene riigi küljes kui elav liige rahus ja rõõmus edasi elab."

„Ärge visake nii suurt kivi meie pääle," ütles Oskar, „meie vanemad on küll teid sõja läbi oma alla heitnud, aga nad on teile ka väga palju hääd teinud, teile ristiusku õpetanud, teile kirikud ja koolid ehitanud. Kui nad oma vaeva eest teie tööd tarvitasid, siis oli see enam kui õigus."

„Neid asju visatakse meile igal pool ette, kuid ma olen palju eestlasi kuulnud ütlevat, et neil priius oleks palju enam olnud kui need hääd teod, ja ristiusk ei

ole ju piinamise, vaid armastuse usk. Ja kui teie toredate majade ehituse juures ka ülevaatajad olite, siis jooksis ehituskulu ometi rahva enese taskust sajavõrra jälle tagasi."

„Teie arvamise järele ei ole meie siis eestlastele hääd midagi teinud, vaid üksinda kurja," ütles parun Oskar.

„Mis mina selles asjas mõtlen, jätan siin ütlemata, sest teie võimus on veel otsata suur ja häda sellele, kes võimumeestesse julgeb puutuda. Kõige armsam teile on see mees, kes teie kätt musutab ja teie kintsu silitab, palja pääga teie ees seisab ja kõik järele kiidab, kui asi ka sugugi vast kiiduväärt ei ole."

„Armas õde," palus Oskar, „lähme siit ära, siin on meie vastaste pesa; nii jämedalt ei ole ma veel meie vastu kuulnud kõneldavat."

Ada tõusis sohva päält üles, kummardas suurelikult ja mõlemad astusid uksest välja.

Väljas ütles Oskar: „Mis tempu sa, õde, teed? Sa jooksed meie vaenlase järele, tahad teda meheks saada, kas sul häbi ei ole? Kui ta nüüd päris talupoja viisil kõik linna kära täis karjub, mis peab siis vürst N. ütlema? Oled sina aga rumal!"

„Armas vend! Ma tegin oma südameigatsemise järele; ma olen mõnda aega võidelnud, ma tahtsin seda unustada, kes mind surmasuust päästis, aga ikka uuemas iluduses, tugevuses seisis ta nägu päeval ja öösel mu ees. Vend, ma olen palju kannatanud, palju järele mõelnud, täna tahtsin viimast õnne katsuda, aga nüüd on lootus otsas, meie vahele laotab must kuub oma varju ja lahutab nagu tugev müür meid teineteisest.

Jäägu see müür seisma, kuni tugevam vägi tema maha lõhub. Aga hää meelega tallaksin ma selle ussikese enese jalgade alla ja siis peaks ta vingerdades veel tänase päeva pääle mõtlema."

Dr. Visnapuu keeras omaste juure tagasi ja ütles: „Nüüd on unenägu mööda ja viimne side meie vahel katki kistud. Iga seltskond keerab omasuguste juure tagasi ja katsub õnne ja õnnetust eneste keskel jagada. Saagu nemad oma teel edasi, meie oma; mulle oleks kõige armsam, kui need kõrvu, aga mitte ristati ei jookseks."

Isa aga vaatas tõsiselt oma armsate laste otsa ja ütles: „Ma viiksin teid hää meelega jälle oma koju tagasi. Sääl elab rahu ja rõõm, truudus ja üksmeel, aga siin olete igapidi vihma käes ja jumal hoidku teid, et teie mitte tormide tuustida ei jääks. Teie olete küll keisri ligidal, kes meie vaeste eest isalikult juba on muretsenud ja veel muretseb. Aga ta on ka inimene, kes igaühe südame ei või vaadata ega iga kiusatuse eest oma alamaid kaitsta.

Paluge, armsad lapsed, parem taevaisa, et tema teid oma hõlma võtaks, sest maailm on kuri ja täis kavalust. Mina aga pööran homme sellele elule selja ja raudruun viib mu jälle oma maale tagasi. Kõige suurem kartus on minul Marie pärast. Ta on siin kui võõras lind võõra parve hulgas. Tule minuga parem koju tagasi!"

„Armas isa, ma jään siia ja tulen siis tagasi, kui elu mõrudaks läheb, ja ma usun, et siis mind jälle oma katuse alla võtad."

„Jää siis, armas tütar, aga mõtle iga silmapilk oma jumala pääle, kes sulle teed juhatab, sest ilma tema tahtmata ei lange ükski põrmu ega jää kalju otsa. Tema ise olgu teie saatja! Kui tema pääle loodate, küll ta toimetab kõik hästi!"

Teisel hommikul pööris raudteejaamast murelik paar linna tagasi. Isa tormas auruvankris kodu poole. Samal ajal jalutas vürst N. oma tulevase mõrsjaga ilusas rohtaias, sest eilne juhtumine oli nad üksteisele ligemale saatnud.

Üheksas päätükk.

Õunapuuotsijad.

Läbi lehkava metsa viis ilus tasane maantee. Kerge vanker paksu hobuse järele veeres Tiit Visnapuu talu poole, mis veel kolm versta kaugel ilusate puude all seisis. Vankri pääl istus viisakas riides noormees ja tema kõrval tugev naine. Naise näost paistis mureta olek ja lõbus meel vaatajale silmi.

„Kui meie teekäik asjata on, kui su ingel ära on reisinud, mis siis?“ ütles ema pojale.

„See oleks suur õnnetus. Ma palusin, armas ema, sind juba ammu seda reisi ette võtta, aga sa viivitasid aega, ja kes aega viivitab, kaotab tihti eluõnne.“

„Ära heida, poeg, süüd minu pääle! Sa tead, kui suur talitus meil on ja mina pean majas ees ja taga olema, järele vaatama, õiendama, õpetama, käskima, noomima ja mõnikord veel päälegi käratsema, kui kõik korras peab seisma, ja ma oleksin väga rõõmus, kui sinu tulevane ingel ühe jao vaeva minu päält ära võtab; tema on noor ja virk ja ma usun mitte roosiõiekene, kes ühtegi öökülma ei kannata. — Aga poeg, see siin on tugev mets, kuused tahavad taeva tõusta, kuid kahju, et ta mitte eestlaste päralt ei ole!“

„Teaksin ma, et ta eestlaste omandus oleks, mul tuksuks süda soojemalt! Kahju, et meil ka niisugust metsa ei ole!

Meil on ka omajagu metsa, aga ta on majast kaugel ja suuremalt jaolt madala maa pääl, kuid ta on ometi meie mets."

„Jah, poeg, oma metsas olen ma kui jumala templis, sääl ei tohi mind keegi hirmutada. Õnnelik, kel oma pesa, oma maa, oma mets, oma veeallik on! Ta tunneb ennast inimese maa pääl olevat, ta elu on tuhat korda lõbusam kui sellel, kel midagi ei ole."

„Seda olen ka mina tunnud," vastas poeg, „ja olen mitu korda jumalat tänanud, et tema meile seda õnne on jaganud oma pinna pääl lühikest eluaega edasi elada. Aga kui minu ingel nüüd enam kodu ei ole, siis keerame jälle tühjalt tagasi. Kuid nende elukorda õpime tundma, teeme asja, et tahame midagi osta, küsime ühe ja teise asja järele ja kui neid on, ostame ka midagi, näiteks õunapuid."

„Jäta see talitus minu hooleks, ma tean neis asjus nõu leida."

Nõnda jõudsid ema ja poeg Tiidu talusse.

Majad näitasid juba eemalt ilusat pilti, puude vahelt paistis sile katus korstnaga nende silma, iga muu hoone korralikus olekus, õu puhas. Kõik see rõõmustas vaatajate südant.

T. mõisa pärisperenaine teretas lahkesti Tiidu naist, kes neile vastu tuli, ja palus, et hobust siin tükk aega puhata lubataks.

„Jumala nimel," vastas majaperenaine, „teie näite mulle, kui ma ei eksi, otse tuttav inimene olevat. T. mõisa proua, eks ole?"

„Ärge mind prouaks nimetage, olen ju sama perenaine, kui teiegi, ehk küll sugu suurema maatüki pidaja. Aga kuidas teie käsi käib?"

„Ikka tasahiljukesi, pean otse üksikut põlve, tütar ja isa sõitsid Peterburi, kust isa küll pea tagasi ootan, aga tütrest olen ilma ja see kurvastab mind väga. Kes teab, kuidas nende reis korda läks, ehk kuidas mõlemad lapsed sääl suures linnas elavad! Ma olen tõesti nutnud ja ega enne rahu ei leiagi, kui mu tütar kord jälle koju tuleb!"

„Sellest on kahju," ütles Epp, „et meie teie lapsi ei näe; teie tütar peab ju väga hästi koolitatud olema."

„Eks ta ikka ole, on oma väikesest põlvest saadik raamatute kallal istunud ja seda tänapäevani teinud, ehk küll pühade ajul teda ka hästi majatalitusega tutvustasin."

„See oli kena, ka mina ei annud oma lastele hõlpu, vaid nad pidid kooli vaheajal tööd tundma õppima."

„Ja see on vist teie poeg ja tulevane T. mõisahärra?"

Kaarel Lepik kummardas, andis majaemale kätt ja ütles: „Ma rõõmustan väga teid nähes; olen teie tegevusest juba palju kuulnud. Teie pojaga olime Tartus hääd sõbrad ja tõsised koolivennad. Teie tütart õppisin oma õe läbi sugu tundma. Mu rõõm oleks veel suurem, kui neid siit oleks eest leidnud."

„Astuge tuppa, puhake jalgu," ütles Mall, „ju teil vist sugu asja ka ehk meile oli?"

„Meie tahame teilt mõnda õunapuud osta," ütles Kaarel, „ja tulime neid vaatama."

„Säält tuleb mu poeg Mihkel, tema on kärner, küllap temal vist mõni puu müüa on, aga ega neid nüüd viia ei või."

„Meie tahame aga nüüd valmis kaubelda ja siis sügisel ehk tuleval kevadel neid siit ära vedada," vastas Kaarel.

Pääle teretamist astusid noormehed õunapuuaeda ja naised tuppa.

Kaarel näitas ühe noore õunapuu pääle, mis aias lusthoone ees kasvas, ja küsis seda osta.

„Seda puud ei või mina müüa, see on minu õe oma; tema on teda istutanud, kastnud, pookinud ja loodab temast kord hääd vilja saada. Nüüd on ta küll minu hoole all, aga ehk tuleb ta ise pea jälle koju ja siis istub ta tundide viisi selle puu juures.“

„Aga kui teie õde peaks kellegi noormehe hõlma kukkuma, kuhu jääb siis see puu?“

„Siis kaevame ta siit välja ja istutame tema aeda; ehk kui temal aeda ei ole, siis jääb ta mulle õe mälestuseks, aga minul on veel puukoolis puid küllalt, neid võite osta.“

Kaarel vaatas teraselt puud ja mõtles oma südames; „Minu aias on selle puu ase ja tema istutaja ase mu südames.“

Sel ajal aga istusid Mall ja Epp lahkes toas. Pea auras kohvimasin laual ja jutt keeras ühe ja teise majatalituse ümber. Küll tahtis Mall noorhärrat ka lauda kutsuda, aga Epp ei annud seda luba, vaid tahtis naistejuttu nelja silma all puhuda. Ikka armsamaks ja ladusamaks läks Epp ja viimaks puistas ta südame päält välja, et nad kosjakäiku käivat ja tema poeg Kaarel kõigest hingest Mariet armastavat.

„See on väga kahju, et ta praegu kodu ei ole, aga arvan, et teil midagi nende õnne vastu ei ole, kui aga lapsed ise teineteisele kõlbavad.“

„Ei mina tea selle juure ei ega jah öelda, sest mu tütar on veel väga noor ja suurt kaasavara ei ole temal loota.“

„Vara pärast ei ole meie kosjakäiku ette võtnud, ehk teda küll ära ei või põlata, aga minu poeg armastab lahket südant, armastajat meelt ja oma eesti sugu enam kui raha ja vara, mille poolest jumal meid juba on õnnistanud, ja mina loodan teie tütrest armast mini-

jat, kes minu pääle vanade päevade sees mitte üle õla ei vaata ega oma laualt nurka ei lükka, ja mina luban temale igapidi emaks olla, teda, kus vaja, armastuses õpetada, temaga igapidi käsi käes käia. Tüli, vaen, vihkamine, rõhumine peab minu majas tundmata olema ja selle poolest on mu teinepool täiesti minuga ühes nõus ja tegudes ühes meeles."

„Minul ei ole teie nõu vastu midagi, aga lapsed peavad teineteist tundma õppima ja leiab süda südant, siis ei keela ma oma õnnistust ja sama mõtleb ka mu mees. Kahju, et teda kodu ei ole."

„Tänan teid sõnade ja mõtete eest ja arvan, et teie tütar mu poega ära ei põlga. Küll mu poeg seda oma ajal korda saadab ja siis oleme sugulased, sõbrad ja käime kui sugurahvas käsi käes, ja seda sooviksin ma ka igale eestlasele ja iseäranis eesti naistele, kes veel enam kui mehed üksteisest lahku löövad ja ühendusest lugu ei mõista pidada. Kes juba vähe kõrgemale pulgale on jõudnud, need vaatavad viltu oma kaasõdede pääle, peavad ennast ülemaks ja kes teab kui targaks ja tahavad, et nende ees alamad ja vaesemad roomama peaksid.

Mu armas poeg on mulle selles küsimuses palju selgust toonud; meie tahtsime temale suurest soost naist kosida ja mõtlesime selleläbi kõrgemasse seisusse tõusvat, aga ta seletas meie silmi niikaugele, et nüüd väga tänulikud oleksime, kui teie tütar meid ära ei põlgaks, sest tema on meie suguveri, tema tahtmised on meie tahtmised ja meie elame jumala abiga siin ilmas õnnelikku elu."

Kaarel astus tuppa; ta oli mõne puu välja otsinud ja lubas neid sügisel ära vedada. Mihklile aga näis asi ometi segane olevat, sest Kaarlil voolasid sõnad enam õe Marie kui puu kohta, ja see ajas noormeest teisele mõttele."

„Suru tugevasti oma tulevase ämmaema kätt, tema on meie plaaniga rahul ja nüüd ole viks poiss ja vaata, et su ingel mitte teise südame ei lenda. Kõige parem on, sa kirjutad oma inglile Peterburi ja annad oma nõu juba teada."

„See ei ole õige tee," vastas pereema, „mina ise tahan tütrele kirjutada ja teda jälle koju kutsuda, teiepoolt, iseäranis teie poja poolt tervisi saata, ja ma arvan, et ta siis enam kaua Peterburis ei viibi."

„Tehke seda, armas ämmaema," palus Kaarel, „ja kui Marie koju tuleb, tahan kohe siia tõtata ja tema kätt ja südant enesele paluda."

„Tere ka, kodurahvas!"

„Tänu jumalale!" karjatas Mall, „et sa jälle kodu oled," ja tõmbas oma mehe oma rinnale, „kas Marie ka ühes tõid?"

„Mariest oled ilma, ega need, kes linnas koolis käivad, enam maaõhus taha elada. Mariele näis Peterburi elu hää olevat, aga mina ei suutnud kolme päevagi sääl paigal seista. Tere ka, külalised, otse T. mõisa omanikud!

Tänu jumalale, et jälle kodu olen, aga küllap Marie tuleb ka varssi koju ja siis ei vea ma enam teda linna! Poeg saadab palju tervisi! Temal on ööd-päevad tööd, ja ma arvan, ta mõtleb tihti sääljuures ka omaste ja oma vana pesa pääle. Annaks jumal, et ta säält tervelt veel pääseks! — Võta mu asjad vastu, poeg saadab külakosti. Kes teab, mis ta kõik sinna kokku kraamis.

Oo, see on ilus, et ka minu katuse alla pää olete pistnud! Kaarel on aja jooksul sirgeks meheks paisunud. See on ilus, et eestlased, kes kõrgema hariduse saanud, suurpõllumeheks hakanud, ka oma vähemaid vendi ära ei unusta. Olge veel kord tere tulemast!"

„Ärge meid nii palju, armas Tiit, ülendage, oleme ühe jalaga veel talutoas ja see oli oma ajal väga armas," ütles T. mõisa perenaine.

„Meie tahame ikka käsi käes käia," lisas Kaarel vahele, „sest tugev on see rahvas, kes kokku hoiab, ennast hädas ja rõõmus ühendab. Eesti rahvas peab silmad lahti pidama, oma sõpru ja vaenlasi tundma õppima, et oma elujärge kinnitada."

„See on jutt mu meele järele, seda viisi peab iga eesti poeg mõtlema ja on sellele emale auks, kes niisuguse poja on kasvatanud. Ma sooviksin, et kõik rahvused Venemaa pinnal seda isamaa-armastust südames kannaksid, mis eestlased."

Bulgaaria rahvas seisis niikaua Türgi ikke all, kuni vägev vene kotkas neid päästis. Seda päästmist ootas eesti rahvas ka vene kotkalt ja see aeg ei seisa mitte enam kaugel, mil tema täiesti vabaks saab."

„Jätame politika nende arutajaile," ütles Epp vahele, „meie oleme hoopis teise asja pärast teile sõitnud!"

„Siis olete üsna asja pärast tulnud," ütles Tiit. „Seda ma mõtlesin, ega teie muidu ei oleks hobust ette rakendanud. Väga rõõmus oleks see meile kuulda olnud, kui teie lihtsalt vana Tiitu vaatama oleksite sõitnud.

Sest teie mees ja mina olime poisikesepõlves suured sõbrad, aga tont teab, kuidas meie teineteise vastu külmaks oleme jäänud; must kass ei ole meie vahelt küll mitte läbi jooksnud, aga see tuli vist sellest, et meid elu lahutas. Või asja pärast tulite, no see võib ka asi olla!"

„Just niisugune, mille läbi meie vist veel mitu korda teid vaatama sõidame ja teie ka meid, aga küll Mall asja seletab; meie tahtsime noori õunapuid osta ja need on minu poeg välja valinud ja kauba vist ära teinud, sügisel tuleme jälle teid vaatama."

„Jumala nimel,“ vastas Tiit, „olete igakord mu kallid, armsad külalised!“

„Meie tahame pisut enam, kui teie õunapuid,“ lisas Kaarel vahele, „mina tahan teie maja ilu ühes tema õunapuuga ära viia, aga kahju, et ta täna meie keskel ei ole.“

„Tahate mulle ehk väimeheks tulla?“ naeris Tiit, kes täna otse nalja täis oli.

„Just seda,“ vastas Kaarel, „ja loodan, et teil selle vastu, armas isa, midagi rääkimist ei ole, kui teie armas tütar mind oma peigmeheks vastu võtab.“

„Või seda viisi! Olete juba kihlused taga selja kes teab kus männi või pärna all ära pidanud ja nüüd tulete veel meid vaevama. Seep see nüüdse aja komme ikka on!“

„Ma ei ole teie tütrega veel sõnagi sellest asjast rääkinud!“

„See on vale, teie räägite minu tütrest ja tema teist, see tähendab ju, et teie teineteist tunnete, teineteist näinud olete ja armastusjumal teie vahel tööd teeb.“

„See on tõsi, et meie teineteist pisut tunneme, aga meie ei ole veel sõnagi armastusest teineteisega kõnelnud.“

„Siis on hää, jätke siis kosjajutt katki, tuleb aeg ja näitab, et teie teineteisele kõlbate, siis ei jää ka meie õnnistus jagamata.“

„Tänan teid nende kalliste sõnade eest!“ ütles Kaarel ja andis Tiidule kätt.

Nüüd aeti veel lõbusat juttu ja igaüks lahkus rõõmsasti oma poole.

Mall aga istus veel kaua oma õunapuuaias ja tänas jumalat, et tema hää inimese Mariele peigmeheks juhatanud, palus õnne ja õnnistust nende ettevõtmisele, sest ilma selleta ei maksa raha ega viljasalved, ei lehmakarjad ega suured põllud midagi. Kus tema

õnnistus puudub, sääl laguneb abielumaja, kui ta ka kullakünka otsa on ehitatud ja siidi ning sametiga kaunistatud.

Samal ajal käis Kaarel Lepik T. mõisas mööda tuba ja mõtles: „Armukene on kaugel, tulevane kaasa lendu läinud, hoia, taevaisa, ta südant minule ja ära teda suures linnas mõne teise hõlma saada. Tohtrimajas käib palju rahvast ja Peterburis on maalt maasikad pea nopitud. Oleksin ma nädal enne sinna sõitnud! aga ta ema lubas pea kirjutada, küllap ta seda täidab. Mu süda väriseb otse, oh peaks jumal kõik hästi korda saatma!"

Mats lõi aga käega vastu lauda ja ütles oma armsale Epule: „Kaarli pulmas keerutame Viljandi valtsi!"

Kümnes päätükk.

Peterburis ja Tiidu talus.

Peterburi elu oli Mariele otse meele järele. Kõiksugused lõbud hoidsid meele rõõmsa, aga aegamööda läks kõik tuttavaks, ei pakkunud enam uudist. Päälegi ikka sama vankripõrin, ikka ühesugune rahvajooks, kui ajaksid nad läinud päeva taga, ikka samad paljad uulitsakivid, ei rohelist murupinda, ei puulatva, ei lillepõõsast, ei mesilasesuminat kuskil; iga inimene vaatab külma südamega teise otsa ja tahab aga teada, kui palju ta päevas teenib, et elada võiks. Kõik see läks noorele tütarlapsele pea igavaks.

Mures istus ta oma toas, pisarsilmil mõtles ta kodurahva pääle. Vend oli harva kodu, temaga läks jutupuhumine igapäevaseks. Ta himustas jälle omaste hulka pääseda, ehk jälle võõraste juure ise oma leiva teenistusele.

Ka Kaarel Lepik tuli talle vahel meele, need mõtted pidi ta varssi maha rõhuma, sest kuidas võis talutütar mõisapärijat võita. Süda läks ikka haledamaks ja viimaks viskas ta ennast sohva pääle ja nuttis. Ta tundis ennast üksi olevat ja see tundmine toob igale õrnale südamele ahastust.

„Preili, siin on teile vist üks kiri, kirjakandja tõi ta praegu siia.“

Kui välk kargas Marie üles, kiskus kirja lahti ja hüüdis: „Mu ema, mu armas ema! Ta on mulle oma käega kirjutanud, vist on ta haige, vist on temal mind tarvis.“

Tuhat mõtet jooksid läbi pää ja silmad lugesid:

„Armas tütar!

Käed on minul kirjutamiseks kohmetanud, nad oskavad küll piimavaagnaid loputada, lehmi lüpsta, leiba küpsetada ja kõike talutööd teha, aga mitte hästi sulge vedada. Mu armas tütar, kaua oled sa koolis minust kaugel viibinud, aga koolilinn oli kodulinn. Nüüd oled sa mulle nagu kadunud. Igal õhtul ja hommikul mõtlen su pääle, iga tund palun jumalat sinu ja Juhani eest kaugel linnas.

Oh, ma tahaksin sind jälle oma majas näha! Tule ära koju, mu tervis on otsas, vist viskab kurbus sinu järele mind mure- ja haigusvoodi. Juhan saab ilma sinutagi läbi. Nüüd oled suurt linna küllalt näinud ja selle elu tundma õppinud. Ma arvan, meie vaikne onnikene on meile ja sinule armsam kui suured paleed.

Meil olid pääle sinu ärasõitmist haruldased võõrad. Mõtle ometi, T. mõisa rahvas, Kaarel Lepik oma emaga. Isa tuli just sind saatmast koju ja leidis neid siin eest. Nad tahtsid sügise poole jälle tulla.

Ma arvan, armas tütar, et sa kauaks enam minust kaugel ei viibi. Tule ema rinnale, mu hing igatseb su järele! Isa ja kodune vend on tervise juures ja teevad oma igapäevast tööd. Tereta Juhanit ja anna see kiri ka temale lugeda.

Kaarel Lepik rääkis imearmsate sõnadega sinust ja soovis, et ma sulle tema poolt palju tuhat tervisi ja

rõõmsat elu peaksin soovima. Ta kahetses väga, et sind siit ei leidnud ja tema ema samuti. Palju tuhat tervisi, mu lapsed, ja hääd reisi kodu poole!

Su haiglane ema."

Viimaseid ridu lugedes läks Marie nägu tulipunaseks. Ta võttis käärid laua päält, lõikas tüki kirja alt ära ja pistis ta kleiditasku.

„See paberisiil on ainult mulle! Vend, säh, loe, mis ema siin kirjutab. Ta sõnad on lihtsad, aga nad tulevad südamest! Oleks ta siin, ma annaksin ta armsale käele suud! Ööd ja päevad kannab ta oma lapsi südames!

Kõik võib otsa saada, emaarmastus kestab lõpmata! Õnnelik see laps, kel veel ema on. Ema rinna najal on kõige armsam koht! Armas vend, ma jätan sind vist pea jälle üksinda, üksinda võõra rahva hulka!"

„Ole minu pärast mureta, armas õde, ja kui sa siin enam elada ei taha, siis sõida parem koju; ma tahan jälle katsuda üksinda läbi ajada, ehk see küll minul praegu raske on, aga ma näen, et su elu siin ikka mõrudamaks läheb. Sa oled siinse eluga harjumata ja tihti üksi, ja see toob igavust südame.

Mina ajan oma ametis tund tunni järele lõbusalt mööda, sest kuskil ei saaks ma nii rohkelt kõigi tõbedega täiesti tuttavaks, kui siin, ja kuskil ei makseta nende rohitsemist nii ausasti. Kui ma kord ka siit eluga ära tüdinen, siis tulen ära ja siis ostame ühe maanurga, kus jälle ühes võime elada!"

Dr. Visnapuu luges vagusalt ema kirja, Marie aga läks teise kambri, tõmbas paberilehe taskust, luges ja mõtles: „Kaarel Lepik T. mõisast soovib mulle hääd tervist! Ta on minu emaga kokku juhtunud! On minu järele küsinud! Mis ajab teda mind tervitama?

Ma sõidan veel homme päev kodu poole! Peaks ometi mu vend mind koju saatma tulema, aga temal on

palju tööd ja muret. Praegu on temal mitu kuulsat haiget rohitseda, aga kui nad terveks saavad, siis tõuseb ta nimi hulga kuulsamaks. Ei, ta jäägu oma talituse juure!

Küllap armas raudruun mind rahulikult isamaale ja kodurajale viib. Need paarkümmend versta viimsest jaamast isakoju viib mind igamees rõõmuga edasi, kui aga ausasti maksetakse, aga ma pean veel täna poodi minema ja armsale kodurahvale mõne väikese kingituse ostma, nad rõõmustavad Peterburist toodud annete üle! Ja kes siis kingitustest rõõmu ei tunneks?"

„Õde, sa tahad siis mind tõesti üksi jätta?

See kiri on küll lihtne, aga iga sõna on armastus, mis sind minu juurest ema hõlma tõmbab!

Aga ühe ilusa rätiku pead sa minu poolt emale koju viima, sa tead, missuguseid ta hääl meelel kannab. Millal tahad siis juba teele minna?"

„Homme päev, armas vend. Ma ei suuda ärasõitu enam ära oodata."

„Kui aga sääl ema armastuse taga veel mõni teine armastus ei põle! Ega see nii suur patt ei oleks, kui sa minule oma südame lahti teeksid, sest ilma armastustulukeseta ei näi ta sul enam põues põksuvat!"

„Ma kurvastan, vend, küll, aga vist tuule pärast, mis siin linnas mitte nii armsasti ei puhu, kui isa aasal, ja päikese pärast, mis siin nii hellalt ei soenda, kui kodumaal!"

„Tahad sina siis oma eluaja isamajas mööda saata?"

„Seda ma ei tea," vastas õde, „aga mind tõmbab nüüd isesugune vägi sinna ja iga päev, mis ma veel siin istun või seisan, kasvab mulle kuuks ja iga nädal aastaks. Loodan vanaisa pääle, et ta mind igal pool edasi aitab, kui õnn mulle naeratab, ehk õnnetus mind taga kiusab.

Aga, vend, ma pean sulle otse ütlema, et ma täna otsatu rõõmus olen; ma ei tea isegi, mis rõõm see on, kuid süda kargab otse rinnus — nii kurb kui ma pisut aja eest ka olin."

„See on hää märk; rõõmusta siis, kuni veel rõõmuaeg on, inimene ilma rõõmuta on kivi sarnane, kuid nüüd läheme poodidesse ja vaatame, mis sa kodurahvale viid, muidu läheb aeg otsa, ja täna õhtul sõidame teaatri."

„Mul oleks kõige armsam, kui meie täna õhtu koju jääksime. Kes teab, vend, kas meie teineteist veel elusalt näeme. Sinu amet on väga kardetav. Ühtepuhku vahid sa surmasuhu ja ta võib sind kord ka ära neelda."

„Surelikud oleme kõik, aga just teda tuppa kutsuda ei ole minu asi, vaid ikka tema vastu võidelda. Kui ta ka viimaks mind neelab, siis on vahva vastuhakkamine ometi tuhat korda mehisem kui oigamine ja eest ärajooksmine. Sinu tahtmine aga sündigu; meie jääme siis täna koju, täna ei võta kedagi vastu, tulgu kes tuleb. Dr. Visnapuu ei ole kodu."

Vend ja õde talitasid oma talitused poodides ja pöörasid pea koju, kus kõik asjad ausasti reisi jaoks sisse pakiti. Õhtul istusid vend ja õde laua juures ja lõid veiniklaasid reisiõnne pääle kokku.

„Mul on üks suur palve veel südame pääl," ütles viimaks Juhan Visnapuu. „Sa rääkisid minule kord väga palju T. mõisa rahvast, iseäranis sinu leeriõest. Ma arvan, sa ehk saad temaga jälle kokku. Tereta teda õige südamest minu poolt. Ta oli ikka kirikus mu silmailu ja mu süda tuksub jälle kõvasti, kui ma tema näo oma vaimusilma ette sean. Kuidas meeldib see neiu sulle?"

„Ma ei või teda üheski tükis laita. Ta oli vaimu kui ka ihu poolest terve ja oma jagu haridust on temal ka?"

„Kas ta peaks ka kõik ära seedinud olema, mis kool tema vaimule pakkus?“

„Ma arvan küll, sest ta võis kõige raskemate elujuhtumiste üle targasti rääkida ja majapidajaks on ta kui loodud. Sa ei tee, vend, sugugi pattu, kui sa tema pääle mõtled. Võib aga ju olla, et ta oma südame juba ära on kinkinud.“

„Juba ära kinkinud! Kas see peaks tõsi olema?“ Ehmatanult kargas Dr. Visnapuu tooli päält üles ja sammus mööda tuba.

„Seda ma nüüd selgesti ei tea, aga eks nende aastate sees ikka seda juhtu.“

„See oleks mulle suur hoop. Usu, õde, minule on ta rohkem kui keegi südame külge kasvanud.“

„Siis soovin sulle hääd õnne! Kõige ennem näeksin mina, et sa selle õie enda majailuks valiksid, kui kellegi muu. Ta ei ole uhke ega kergemeelne ja sinuga ühest soost. Ma arvan, et kui sa käe ta järele välja sirutad, siis ta sinna külge jääb.“

„Peaks ta veel saada olema. Mu amet on mind väga niisugustest mõtetest eemale hoidnud. — Kuule, õde! Ma tahan temale kirjutada ja sina toimetad kirja sinna. Saab näha, mis ta vastab.“

„Tahad kohe kosjakirja kirjutada?“

„Seda mitte, aga — noh — ma kirjutan.“

Juhan Visnapuu istus kirjutuslaua taha ja kirjutas. Natukese aja pärast luges ta kirja Mariele ette:

„Armuline preili!

Palun Teid mitte pahaks panna, et julgen Teile kirjateel mõne sõna saata, kuid sääl on mu armas õde Marie suurem süüalune ja pääle selle veel mu unenägu: Kui ma oma silmad kinni surun, siis kannab mu vaim mind kohe T. kiriku. Ma istun oma vanal kohal ja Teie, aus preili, oma kohal.

Tihti vaatame teineteisele silmi, mina tõsiselt, Teie pisut rõõmsalt ja siis vaatame jälle kantsli või altari poole. Mis tähendab see korduv unenägu? Kui võimalik, palun Teie poolt seletust?

Teile ja Teie omastele hääd tervist soovides

jään alandlikult Teie

Dr. Visnapuu."

„See on kiri! Liina ei tea, kas sa siin peast segane või selge oled, ja vastus on vist seda moodi."

„Just seda ma soovin; vastuses näen ma Liina südant kui peeglis ja ma tean sedamaid, kui palju ta sekundis tuksub."

„Saab näha, aga mina ei oskaks niisuguse kirja pääle midagi vastata."

„See on vale. Kui sa niisuguse kirja selle käest saaksid, kelle järele su silmad rõõmuga vaatavad, kelle häält sa kikis kõrvul kuuleksid, keda sa — no olgu pääle, siis mõistaksid sa paljugi vastata. — Kui ta aga sellelt tuleks, kellele sa hää meelega selja pöörad, siis ei vastaks sa midagi."

„Sul võib õigus olla, mina oma poolt ei taha Liinale sõnagi sinust rääkida, aga vastust sinu kirja pääle tahaksin ma hää meelega lugeda. Anna käsi selle pääle."

„Ma tunnen sind, õde, oled juba ammu hää kirstukapp, mis kõik hästi varjul hoiab; kui sa aga kodu kihlusi peaksid pidama, siis saada mulle kohe kihlakaart!"

„Sa oled täna pääst ära, armas vend, iga sõna on kihlus. Mina jään vanaks tüdrukuks ja tulen viimaks sinu varju alla. Mis arvad, kui nüüd teenistusse lähen ja omale vanapäevade jaoks raha korjan?"

„Sõida aga enne koju ja siis astu teenistusse, kui su süda kutsub, aga teeni oma teistpoolt ausasti."

„Vend, sa teed otse nalja, on sul mõni midagi kõrva pistnud?"

„Ei keegi. Mu süda ütleb mulle, et sa pea tanu alla saad. Noh, hääd õnne!“

„Aga, vend, ma olen ju väga noor!“

„Mina kui doktor medikus annan sulle loa, et homme päev võid kihlused pidada ja pulmad ka.“

„Sa oled täna käest ära! Ma tahan aga veel neitsipõlve pidada, see on kuldne.“

„Ja kui kuldne põlv mööda läheb ja sa juba kisendad: „Armas Jeesus, korista!“ siis ei ole koristajat enam kuskil.“

„Pane parem, vend, oma suu lukku ja vaata, kust sa endale hää perenaise saad, oled ju selleks vana küllalt!“

„See oli õige pauk õigel ajal. Tuleva aasta sel ajal palun sind oma armsa abikaasaga minu pulma ja T. mõisa Liinat ka, kas pruudiks või pruutneitsiks, aga minu pulmas peab ta tantsima!“

„Tänan väga, aga oma armsa abikaasa jätan koju, sa võid teda minu kõrvale mõelda. Liina aga tehku oma tahtmise järele.“

„Armas õde, nüüd mängime ühe partii šahhi, kes kaotab, peab esiti pulmad.“

Vend ja õde mängisid ja Marie kaotas.

„Vaat', sinu poolt tulevad enne pulmad ja siis tulen mina järele.“

Teisel päeval sõitis Marie aurutõllas kodu poole, aga venna eilne nali ei tahtnud pääst kaduda. Ka Kaarel Lepiku nägu tõusis tihti ta vaimusilma ette ja igakord ütles Marie süda: „Kui see eesti noormees mulle käe pakub, ei lükka ma teda sugugi tagasi!“

Viimases jaamas sai ta kohe hobused palgata ja reis läks omasoodu edasi.

Kui Marie oma isa õueväravas kinni pidas, nägi ta paar ilusat hobust õues rohu kallal närivat ja toaukse ees jättis ema üht noormeest jumalaga.

„Kes on see noormees?“ küsis Marie iseeneses: „Ta näeb kui Lepik välja!“ Ta veri tõusis näkku, ta kuulis, kui ema ütles: „Näe, säält ta tulebki!“

Noormees pööris ümber ja mõne sammuga seisis ta vankri juures ja aitas Marie maha. „Tere, oodatud õilmeke,“ ütles Lepik ja surus neitsi käsi.

Marie aga tõmbas käe lahti ja jooksis ema kaela, musutas teda ja ütles: „Sa oled ju, armas ema, õige priske ja terve ja kirjas seisis, et sa tõvevoodis oigad.“

„Olin ka haige-segane, aga tänu jumalale, et jälle kodu oled; ma igatsesin väga su järele!“

„Aga mis käib Kaarel Lepik siin?“

„Seda saad ehk tema käest veel täna kuulda; ta tahab sind oma sõsara juure külaliseks paluda ja oli sellepärast siin sinu järele kuulamas.“

„Tema sõsaraga tahaksin ma hää meelega kokku saada. Juhan saadab teile palju tervisi, on ise ka terve.“

„Armas härra Lepik, olge nõnda hää ja aidake mu asjad tuppa kanda; ma arvan, isa ja mu vend ei ole mitte kodu.“

„Nad on heinamaal ja teevad kuhja,“ ütles ema, „kuid voorimees võib ka asju kanda.“

Aga juba tõstis Kaarli tugev käsi pakid murule ja kandis nad kambri. Ta keeras voorimehe juure tagasi ja küsis: „Kui palju raha saad? Või oled juba palga saanud?“

„Preili lubas kaks rubla viiskümmend kopikat ja need on veel maksmata.“

„Säh, siin on kolm rubla ja nüüd sõida oma teed!“

„Olge terve, ma sõitsin preilit ausasti.“ Ta käänis hobused ümber ja kadus oma teed.

Pea jooksis aga Marie välja ja hüüdis voorimehe järele.

Kaarel aga ütles: „Ta sõitis juba ära.“

„Aga ilma sõidurahata.“

„Ega see ime ole, noort neitsit veetakse ikka ilma maksuta, kes teab, kes juba raha eest muretsenud.“

„Ega ometi teie,“ vastas Marie, „siis palun seda kohe minu käest vastu võtta.“

„Ei mina nõnda kergelt raha välja anna.“

„Siis on ta raha ära unustanud! Härra Lepik, teie õele saatis minu vend Peterburist ühe väikese kirja; olge nõnda hää ja viige see tema kätte. Ma sooviksin ise temaga veel kokku saada.“

„Olge hääd, istuge vankri ja sõidame sinna,“ ütles Lepik naerdes.

„Täna mitte, aga teine kord; täna olen reisist pisut väsinud ja veel parem oleks, kui teie õde mind vaatama tuleks. Meie elame väga vaikses kohas ja meil on ilus õunapuuaed.“

„Auline preili Marie, mina käisin mõne nädala eest siin teie venna käest õunapuid ostmas ja sääl tahtsin mina üht noort puud vägisi saada, aga teie vend seisis selle vastu, pidavat teie puu olema. Selle tingimusega andis ta viimaks ometi järele, et kui teie lubate, siis võin ma selle oma aeda istutada.“

„Ah minu õunapuu! Kas ta ilusasti kasvab? Olete teda näinud?“

„Tulge, lähme teda veel vaatama ja siis teeme kauba.“

„Ega teie minu õunapuud ära ei jõua maksta,“ ütles Marie naerdes, „ma olen tema istutanud, pookinud ja suureks kasvatanud.“

„Eks kuule, mis hinna eest ta saada on?“

Mõlemad läksid kärmesti õunaaeda. Iga puu ja iga lill äratasid Maries imetlemist. „Kui ilus, kui kaunis on siin!“ hüüdis ta tihti.

„Kas Peterburis mitte ilusam ei olnud?“ küsis Kaarel.

„Ma ei mõtlegi enam sinna poole, ja see õhk! Aga mis lopsakalt ta kasvab! Vaadake, kui palju on ta minu äraoleku ajal pikemaks veninud! Eks ole ilus puu?“

„Jah, ilus on ta tõesti, just sama sirge ja kena, kui ta istutaja. Õnnelik, kes puu ja istutaja kord pärib.“

Marie lõi silmad maha. Kaarel võttis tasakesi ta käe oma kätte, vaatas lahkelt ta otsa ja ütles väriseval häälel:

„Marie! Ma palun seda puud ja tema istutajat endale, puud mu aia iluks ja tema istutajat mulle armsaks abikaasaks!“

Rahulikult laskis Marie oma käe Kaarli käes seista, aga ta suust ei tulnud sõnakestki.

„Kas tohin teie pääle loota?“ küsis Kaarel ja tõmbas Mariet oma rinna vastu.

„Kui mu vanemad selle vastu ei seisa, siis jumala nimel.“

Veel üks kerge surumine ja suuandmine, ja käsikäes tõttasid nad toa poole, langesid ema ette põlvili ja palusid õnnistust.

Ka isa astus kambrist välja ja mõlemad vanemad laotasid oma käed õnnistades noorpaari üle.

„Kuis see nii kergesti on läinud?“ küsis isa.

Kaarel vastas: „Marie õunapuu tegi seda; sellepärast peab ta meie aias kasvama ja iga kord seda tänast õnnelikku päeva meele tuletama. Elagu, kosugu, kasvagu, õitsegu ja kandku magusat vilja see noor õunapuu ja seda enam veel tema istutaja.“

Ema aga võttis nuttes tütre kaenlasse ja ütles: „Ma olen sinu leidnud ja pean sinu jälle kaotama.“

Kaarel aga lisas juure: „Teie olete tänuliku poja leidnud ja see on vist suur kasu; meie jääme ju naabrusesse elama, võite igapäev tütart näha ja tema samuti teid.“

„See on õige,“ vastas Tiit, „ma olen selle üle kõige rõõmsam, et mu tütar eesti mehe on leidnud.

Kui kõik eestlased nõnda teeksid, oleks vist palju vähem abieluõnnetust."

„Hunt hoiab hundi, karu karu, rebane rebase poole, miks ei peaks siis eestlane eestlase poole hoidma. Peaks mu poeg Peterburis ka ühe eestlase omale abikaasaks leidma, ma tantsiksin veel Viljandi valtsi, et tuba kõmaks."

„Ega ta vist muulase pähe kinni ei hakka," lisas Marie juure, „ehk tema teeb veel enne pulmad kui mina."

„Ah ja, armsad vanemad, millal saavad pulmad?" küsis Kaarel.

„Mil ajal soovite, mul ükspuha," vastas Tiit.

„Seda parem veel minule," vastas Kaarel, „kui lubate, siis kolme nädala pärast. Pikk peigmehe aeg on minule mõru ja külanaistel liiga palju aega jahvatada."

„Armas Kaarel, pikenda veel aega," palus Marie, „mul on veel palju enne seda tegemist."

„Nüüd jookseb töö väga hõlpsasti, masinad aitavad enam kui sada kätt."

Marie tõmbas Kaarli oma järele, surus magusa musu ta huultele ja ütles nelja silma all: „Peame pisut pikemat pruutaega, ta on mulle väga lõbus, ja kes teab, mis sinu sõsaraga võib juhtuda."

„On ta juba mõrsja?"

„Seda küll mitte, aga üks lipitseb ta järele, kuid sellele ei taha ta miski hinna eest minna. Peaks ta minu venna vastu võtma, kes Peterburis on."

„Mis juttu sa ajad, tohter ja minu õde?"

„Ma arvan, need on kui teineteisele loodud. Oot', oot', ma teen vennale tuld taha ja siis peame pulmad ühel päeval! Ja ühes majas, eks ole kena!"

„Aga tohter ei ole veel kordagi minu õega, ega see tohtriga sõna rääkinud."

„Meie on olnud ka midagi rääkinud, aga esimene armastus ei kustu, ja mina tean selgesti, et minu vend ülepää sinu õde armastab, aga ära sa seda oma õele

ütle. Oma emale võid sa seda teada anda; saab näha, kuidas tema mõtleb. Aga, armas Kaarel, ma ei ole küsinudki, mis sinu vanemad meie armastuse kohta ütlevad? Ehk on nemad üsna selle vastu?"

„Nad ootavad sind juba ammu meie majasse!"

„Tereta neid ka südamest minu poolt ja palu neid pea meile võõrusele, et mina neid õieti tundma õpin, kuid armsad on nad mulle. Aga mu vend, mu vend! See sõidab rõõmu pärast vist kohe siia ja peab ka kihlused!

Ma olen oma vanemad koguni ära unustanud, neile tõin ju mõned kingitused Peterburist ühes, kuid kahju, sinule ei teadnud ma midagi kaasa võtta!"

„Sa kinkisid mulle iseenese ja oma õunapuu, need on kõige paremad kingitused. Sinule aga kingin — tule parem jälle vanemate juure!"

Kaarel tõmbas Marie kambri, võttis taskust ilusa sõrmuse, pistis tema Marie sõrme ja ütles: „Puhas kui kuld peab meie armastus olema."

Ka vend Mihkel tuli heinamaalt koju, õde surus tema vastu rindu ja ütles: „Vend, ma olen täna Kaarel Lepiku mõrsjaks saanud. Ta viib mind ja minu õunapuu oma aeda!"

„Seda ma mõtlesin," vastas vend, „aga sinu õunapuu asemel õitseb Viiu õunapuu."

„Ja Viiu vist kord sinu kõrval, eks ole tõsi, vend! Kosi Viiu, ta on kui sulle loodud ja ta armastab sind lapsest saadik."

„Tänan õde, enne saadan sind majast kõige õunapuuga minema ja siis toon Viiu asemele, ja ma arvan, et see mu vanematele kõige mõnusam kuulda on. Sinna on aga veel aega ja Viiu veel väga noor."

„Ma näeksin, et täna kõik õnnelikud oleksid. Vaat', sääl läheb vist sinu Viiu väravast mööda, vikat ja reha

seljas. Oota, ma kutsun ta sisse; olen temale ühe ilusa rätiku Peterburist ühes toonud."

Ja enne kui veel sõna suust sai, lendas Marie Viiu järele, tõmbas tema oma rinnale, musutas teda ja palus pisut oma õue tulla.

Viiu astus häbelikult Marie järele. Kui roosiõis seisis ta kenus tööriideis, ta ei saanud sõna suust, kui Marie kena siidirätiku ta pää ümber sidus ja ütles: „Selle saadab sulle mu vend Peterburist, mõtle aga ka mu noorema venna pääle."

Viiu ei mõistnud kaht lugeda. „Olge terve, preili," kogeles ta viimaks, andis Mariele kätt, hüüdis igaühele jumalaga ja pööris kodu poole.

Tee pääl mõtles ta: „Mispärast palus Marie mind oma noorema venna pääle mõelda, ega tema rikas mind vaest ometigi liigutama tule, ehk küll, kui karjapõlves temaga koos mängisime." Silmad tilkusid tal vett ja süda tänas rätiku eest, sest niisugust ei olnud veel ta pää ümber saanud.

Ta tee läks heinamaalt läbi. Ta istus viimaks tee ääre maha, viskas vikati ja reha eemale, laotas rätiku põlvede pääle laiali ja ütles: „Mis imekena rätik! Selge siid, arvasin esiti veel poolsiidi olevat, aga ta on eht ja kui kenad lilled!"

Ta karjatas, sest Mihkel istus ta kõrvale maha, pani käe ta ümber ja ütles: „Armas Viiu, mu meel on täis haledust ja mu silmad veest märjad."

„Mispärast siis?"

„Ma nägin teid mõlemaid, sind ja minu õde kõrvu seisvat. Mu õde kallis riideis, peenikeste kätega, ja sind vaestes hilpudes, mis sind vaevalt katavad. Nad on siiski puhtad, nagu sa ikka puhas ja kena oled, su käed tööst kriimustatud ja su nägu päikesest põletatud. Ma nägin, kui suurt rõõmu sa rätiku pärast tundsid,

ja mu süda põles häbist mu sees ja mu silmad läksid märjaks ning ma nutsin."

„Sellepärast ei oleks sa koguni nutta võinud. Sinu õde on kõrgesti koolitatud ja maa tööle kõlbmata; mina olen ka oma jagu õppinud, kuid ma tunnen tööd tehes kõige suuremat rõõmu, sest töö toidab ju ka sinu õde. Kui su isa oleks laiselnud ja sinu ema mitte kärmesti käsi liigutanud, siis oleks sinu õrn õde nüüd ehk ka vikat ja reha seljas heinamaale rännanud ja Peterburi tohter sinu kõrval heina maha löönud. Aga ma ei kahetse sinu venda ega õde sugugi, vaid soovin, et veel palju niisuguseid meie hulgast kõrgemale elujärjele tõuseksid, aga vaimu poolest sinu venna ja õe sarnasteks jääksid."

Veel kõvemalt surus Mihkel Viiu oma rinnale ja ütles: „Aga Viiu, mu süda on väga täis haledust, mu silmad ei saa vist enne kuivaks, kui sa mulle siin halja rohu pääl midagi tõotad?"

„Mis siis?"

„Tõotad sa mulle naiseks tulla ja mind kui eesti meest igapidi toetada?"

„Aga Mihkel, mõtle ometigi, mis sa räägid! Mina vaene, sina rikas; mina rumal, sina tark, mina — "

„Ei tea, mis mina veel tuleb," lisas Mihkel vahele, „aga ma palun sind omale!"

„Aga mõtle, su vend on tohter, su õde preili!"

„Need ei kõlba minu majasse; tohter on oma teed läinud ja õrn õde läheb T. mõisa prouaks. Ta on täna kandidaat juris Kaarel Lepikuga kihlusi pidanud ja jumal andku neile õnne.

Mina olen kandidaat heinaniitja ja põllukündja, ja minu naine peab magister lehmatalitaja, söögikeetja, võitegija ja professor majapuhastaja olema, ja seda loodan ma sinust, armas Viiu. Tüdrukud ei jookse sul ees ega taga, vaid sa pead tihti ise tüdruku ees jooksma

ja oma kätega kinni hakkama, ja minu armastus tuleb sind igal pool aitama.

Viiu, anna käsi, ma teen su pärisperenaiseks, ja mu ema, mu isa ja ka mu õde võtavad sind kahe käega vastu."

„Ma näen, et sul, armas Mihkel, tõsi taga on; ma olen küll veel noor ja nõrk, annaks jumal, et ma su maja ja su oma tugevus võiksin olla. Aga enne, kui ma kahekümne aastaseks saanud, ei saa sa mind mitte! Siis tahan ma su oma olla ja ma loodan, et sa sõna pead."

„Võta see kinnituseks."

Mihkel musutas Viiut.

Viiu kargas aga üles ja ütles: „Võõrad peame aga teineteisele olema; mitte üht musu ei luba mina enam sulle ja iga inimese ees pead sa mind võõraks tunnistama. Ja seda teen ka mina, ja äkitselt laseme ennast kirikus kuulutada ja siis saavad kohe pulmad. Küla vesiratastel ei pea meie juures midagi jahvatada olema, kas lubad seda täiesti, Mihkel?"

„Jah, jumala nimel, kui sa aga mu omaks jääd! Oh, kui rõõmus on nüüd mu süda," ütles Mihkel.

Viiu vajutas end veel kord Mihkli rinna najale, surus kindla musu ta huultele, tõmbas vikati ja reha maast ja jooksis, nii kui jalad kandsid, kodu poole.

Mihkel vaatas talle kui unes järele ja ütles: „See on hirv, selle pääle ootan ma kas kuus aastat, sest temast saab eht eesti pärisperenaine!"

Viiu jooksis kuni koju sai, ta süda oli otsatu rõõmus, sest ta teadis nüüd, kus tema tulevane pesapaik seisis. Ta tänas jumalat, kes tema vaese neitsi pääle armulikult vaadanud ja palus, et ta tema armast Mihklit, kui ka kõiki tema omakseid armulikult kaitseks. Ema nägi küll, et tütrel midagi südame pääl seisis, aga ükski nõudmine ei toonud sõna üle Viiu huulte.

Samal ajal sõitis õnnelik peigmees Kaarel Lepik oma mõisa tagasi. Ema tuli talle vastu ja küsis: „No, kas kuulsid midagi oma inglist?“

Poeg aga kaelustas ema ja ütles: „Täna pidasin kihlused; ma olen peigmees ja teie hooleks jääb nüüd pulma vastu valmistamine. Peate vist õige pea Tiidule sõitma ja kõik asjad korda seadma.“

„Tänu jumalale,“ ütles ema, „isa peab seda ka kohe teada saama.“

Ka isa tuli pojale vastu, soovis ette õnne ja lisas juure: „Ma arvan, et see parem on, et sa eesti soost kodukana tood. See, kelle mina valisin, oleks ehk mind viimaks pankrotiks teinud.“

Ka õde Liina soovis vennale õnne. Sääljuures andis vend temale Dr. Visnapuu kirja ära.

Liina luges ja luges, aga ikka rahutumaks läks ta süda. „Mis pean ma vastama? Mis tähendab see kiri?“

Sada korda tõusid need küsimused ta südames, aga vastust ei tulnud kuskilt. Viimaks andis ta kirja venna kätte ja ütles: „Sina oled kõik seadused läbi uurinud, mis pean ma selle kirja pääle vastama?“

Kaarel luges kirja ja naeris täie häälega; siis tõmbas ta õe oma kirjutuskambri ja küsis: „Kui Dr. Visnapuu täna siia jõuaks ja sind endale abikaasaks paluks, mis ütleksid sa siis temale?“

Liina punastas ja ütles: Dr. Visnapuu ei tee seda eladeski.“

„Aga võtame näiteks, et ta siin sinu ees selle palvega seisaks, mis tuleks siis sinu suust — ei või ja?“

„Ma ei ole veel sõna Dr. Visnapuuga elus rääkinud ja sina lobised niisugust juttu.“

„Tiit Rebast sa ei taha vastu võtta, kuidas oleks aga lugu Dr. Visnapuuga?“

„Tema ma võtaksin ennem vastu kui Tiit Rebase, kes küll hästi on koolitatud, aga sääljuures ometigi rumaluhkeks on jäänud."

„Siis on minu nõu, et sa Dr. Visnapuule just samasuguse kirja kirjutad, kui tema sinule, see on, sa ütled ennast just samasugust und igal öösel nägevat ja palud teda kui targemat sinule unenägu ära seletada, ja ma usun, et üks ilus seletus tuleb, mis ehk pillimängu ja tantsuga lõpeb, ja siis võite eluaja hääd und näha ja üksteise silmi vahtida. Siis ei ole teil enam õpetaja jutlus tüliks vahel."

„Vend, sa teed nalja, aga ma tahan sinu nõu pääle vastata."

Liina kirjutas:

„Auline Dr. Visnapuu!

Tänan Teie tervise eest! Teie kiri on väga imeline ja seda enam, et ka minul just samad unenäod vaimusilmi ees tihti vilguvad. Mind pahandab aga, et see mitte ilmsi pühapäeval ei sünni, ehk ma küll igal pühal kiriku rändan ja oma vanas kohas istun, kuid Teie koht on tühi, ehk istub sääl Tiit Rebane, K. mõisa rendihärra. Aga kui ma ta pääle vaatan, tuleb mulle hirm. Teie olete kuulus tohter ja tunnete vaimuvigu; julgen Teilt nende viirastuste seletust paluda ja arvan, et Teie sellega kergesti toime saate.

Teid lahkesti tervitades Liina Lepik."

Liina näitas kirja vennale.

„See on kena," naeris vend, „ja mina oma poolt annan temale lühidalt teada, et mina tema õega olen kihlused pidanud. Sinule aga, armas õde, soovin õnne, sa saad hää mehe ja see on enam, kui terve K. mõisa kuld, hõbe ja nuumhärja-kari.

Küllap see punapart enese lõhki vihastab, aga see on võõramaa jooksikutele paras, kes oma kukrud Ve-

nemaal täis topivad ja siis meid veel hästi tännitavad ja uusi vereimejaid jälle siia saadavad. Kuid meie rahvas on sellepoolest pime, sest iga jooksik, kes hästi siin oma suud laiutada jõuab, võetakse kahe käega vastu, selle kõrval istuvad aga oma lapsed hiire kombel nurgas. Küll aeg seda ka kord muudab ja meie oma lapsi päeva ette toob.

Edasi, mööda eesti rahva eluradu!"

Üksteistkümnes päätükk.

Kahekordsed kihlused.

Parun H. mõis on kui maapäälne paradiis. Jõekene jookseb läbi rohuaia, ilusad metsatukad kaunistavad silmaringi, rammusad põllud näitavad majapidamise jõudu ja hooned kõnelevad, et siin sadanded käed kunstmeistri juhatuse all kivi kivi pääle on liitnud. Külad aga annavad märku, et kõik piim ühte kannu jookseb ja külarahvas vesiste silmadega ja kahvatanud paletega kördikaussi vaatab.

Parun H. käib rahutul sammul läbi tubade ja mõtleb: Jõledus kattis mu silmi, et ma oma tütre ja poja ühes emaga Peterburi linna saatsin ja neile mõni sada rubla veel tasku pistsin! Suur jõledus! Mu tütar igatses vist Dr. Visnapuu järele, kes ka nüüd sääl elab; teda tahtis ta näha saada ja oma armastusvalu vist temale kaevata.

Kus mu silmad olid, et ennemalt asja ei märganud? Ja, ja, ta tahab vägisi võõrasse valda lennata ja ennast oma sugukonnast lahutada. Murega lähen siis mulda ja häbi katab silmi! Peaks mu tütar hull olema, siis lükkan ta oma majast ja sugukonnast välja, ehk see mulle valusa haava lööb.

Aga sääl sõidab väike postkäru ukse ette, vist toob ta telegrammi, et juba kihlused Dr. Visnapuuga peetud. Tulgu see sõnum! Ma kannan selle löögi ära. Kui mees, kes ka surmas ei värise! Eks nad ole juba kaua küllalt Peterburis.

Postipoiss astus sisse ja andis kirja paruni kätte. See luges, kargas püsti, lõi käsi kokku, naeris suure häälega, mis juure postipoiss kaht ei teadnud lugeda.

Siis jooksis parun ühest kambrist teise, tuli viimaks viierublalise paberiga postipoisi juure ja ütles: „Siin on su jootraha ja tee, et sa minema saad!"

Postipoiss tänas, kraapas paruni kintsu, jooksis siis oma hobuse juure ja mõtles: „See võis aga teade olla! Ma ei ole parunit veel oma elu ajal nõnda rõõmsa näinud; ei tea, mis maailmas on sündinud!"

Parun aga langes sohva pääle ja hüüdis: „Mu tütar, mu kallis tütar! Sa oled päästetud. Iga summa, mis nüüd nõutakse, luban ma hää meelega maksta, mu häbi on mulle auks saanud! Mu tütar on vürst N. mõrsja." Ta kõlistas kella.

Toapoiss kargas paruni juure sisse ja ootas käsku.

Parun hüüdis: „Mine anna tervele mõisaperele käsk, et nad täna õhtu poole ilusais riideis tantsuplatsile kogunevad. Muretse pillimeeste eest, viina ja õlut saavad nad nii palju, kui nad joovad, ja tantsigu ennast kas lõhki! Meie preili on vürst N. mõrsjaks saanud Peterburis."

Pea kihas terve mõisa hoov. Opmann jooksis kõige enne parunile õnne soovima; siis tulid veel õllepruul ja kirjutaja, ka pereemand ja toatüdruk, aga muud mõisaorjad puhastasid oma riideid õhtuse tantsu tarvis.

Parun oli kui pääst nõder rõõmu pärast ja oleks vist terve maailma oma rinda vastu surunud. Ta laialistel väljadel aga ohkas rängas töös eesti peremees oma

perega ja lõikas sirbiga rukist peotäis peotäie järele, kandis nad hakki ja pani kuhilasse. . .

Kui õhtul mõisarahvas rõõmupidul lauas istus, kükitas ka vallarahvas põllu pääl kördikausi ja räimede juures; mõnigi silmapisar veeres lusikasse ja mõnigi soov tõusis taeva poole. . .

Ka vürst N. majas oli sel õhtul rõõmuline elu. Ta pidas oma avalikku kihlust suurepäraliselt ja seda ta võis, sest ta mõisad tõid tuhandeid tuhandete pääle sisse ja ta amet andis veel tuhandeid juure. Vürst N. oli Adaga väga kaugelt sugulane ja parun H. rahakukkur kaalus palju. Noorpaar näis väga õnnelik olevat, kas ka südames, see oli ise asi, sest suurtsugu küsib harva südamearmastuse järele. See tuleb esiti abielus, ehk ta sureb juba esimestes nädalates ja siis püüab vahesein lahutust tuua.

Ada vend ja ema nähti kõige õnnelikumad olevat; nende nimed kõlasid nüüd igaühe suus, ehk küll mõnigi krahvi- ja vürstitütar südames tuld sülitas, et ta täna Ada asemel ei olnud.

Ka Dr. Visnapuust räägiti õhtusel pallipidul enamasti hääd. Ta olevat tark, sest tema antud rohud aidanud alati, aga ta ise olevat lihtlabane inimene, kes mitte peenikeselt ei oska suurtsugu rahvaga ümber käia, aga loodeti, et aeg selle vea parandab ja ta siis Peterburis esimeseks arstiks saab, kelle hoole alla igaüks ennast täiesti võib uskuda.

„Ka mina olen temale tänu võlgu," ütles vürst N. „Ma jäin kahe nädala eest äkitselt haigeks; mu majatohter ei võinud aidata, ma saatsin Dr. Visnapuu järele ja tema rohi aitas mind mõne päeva järele jälle jalule. Ja kui sul, armas Ada, midagi selle vastu ei ole, siis tahaksin ma teda meie tulevaseks maja-arstiks paluda ja ma arvan, et ta mu pakkumise vastu võtab."

Esiti lendasid mustad pilved üle Ada näo, siis aga naeratas ta rõõmsasti ja ütles: „Kui Dr. Visnapuu kutsumise vastu võtab, siis ei ole minul selle vastu midagi."

Oma südames aga mõtles ta: „Ma tahan ta elu mõrudaks teha, ta peab mu ees kui ussikene vingerdama, ma rõõmustan juba ette ta vaeva näha."

Kuidas oli aga Ada kihlus nii ruttu tulnud? Ada ema oli vürst N. emaga suur südamesõber ja käis teda juba esimesel päeval pärast päälinna jõudmist vaatamas, kus ka emade vahel laste õnne ja õnnetuse üle räägiti ja asjad küpseks tehti.

Just kui Ada Dr. Visnapuu majast paha südamega koju tuli, oli vürst N. sääl ees ja lühikese jutu järele palus ta Ada kätt ja südant, mis temale ilma suure vaevata lubati ja — kihlus oli valmis.

Suurtsugu rahva juures tehakse abielukontraht, kus täiesti ära määratakse, mis mõrsja oma peigmehele kaasa toob ja kui keegi sureb, mis siis varaga sünnib. Ka siin pani advokaat kontrahi kirja, mõlemad emad kirjutasid oma nimed alla ning enne avalikku kihlust ka mõlemad noored hinged.

Kontrahi järele sai Ada pool miljonit rubla raha ühes, muidu veel nii palju majaasju ja ühe mõisa Eestimaal. Seda oli isa Adale juba ammu lubanud, kui ta vürst N. prouaks peaks saama.

Selle testamendiga oli vürst N. väga rahul ja kirjutas rõõmuga oma nime sinna alla. Ada ei lugenud seda läbigi, vaid kirjutas ilma mõtlemata oma nime sinna kõrvale.

Enne jõulu pidi pulmapidu olema ja pääle seda noorrahvas Itaalia reisima, aga mitte laevaga, vaid aurutõllas, sest Ada kartis oma õnnetuse päevast saadik vett, ehk ta enne küll just veesõidu sõber oli.

Itaalia reisi üle rõõmustas Ada otsata; ta võis nüüd oma silmaga mõnda näha, mille üle raamatutes pikalt ja laialt oli lugenud.

„Rooma linnas tahaksin ma püha isa jalale suud anda, kui ma kõik seda ilu ja au näha saaksin, mis tema kojas varjul seisab," naeris Ada, „see maa on mu meele järele!"

Pääle pallipidu mõtles Ada oma elulugu õieti järele ja leidis, et tema vanematel sula õigus oli teda õnnetusest eemale hoida, kuhu tuulemaru ja vesi teda äkitselt visanud.

Viimaks ütles ta: „Dr. Visnapuu, sulle olgu andeks antud; sa oled targem minust ja käisid minuga kui haigega ümber; su isa must kuub on aga minu viimaks koguni terveks teinud. Kadugu sellepärast vaen ja viha mu südamest ja kui ta mu tulevase abikaasa kutse vastu võtab, peab ta ka minu juurest lahke südame leidma, ja kui ta endale ühe omaväärilise abikaasa otsib, siis peab see ka minu sõbraks saama. Ma ei taha oma elupäästja õnnele mitte risti ees olla, vaid tema õnnekarikat temale veel magusamaks teha, sest tema rahvas on ka minu õnne põhi ja allikas."

Ada sõitis oma ema ja vennaga mõne päeva järele jälle koju, kus isa tütre oma tuksuva südame vastu surus ja teda oma roosiõieks ja armsaks lapseks nimetas.

Samal ajal jõudis ka Liina Lepiku kiri Dr. Visnapuu kätte; see luges ja luges; kui ta veel kuulda sai, et Marie Lepiku mõrsja on, ei suutnud teda enam ükski vägi kinni pidada, vaid ta tõttas ise unenägusid seletama.

Ühel päeval pidas voorimees S. mõisa ukse ees kinni. Tugeva habemega noormees kargas vankrist maha ja astus tuppa. Toas õmbles akna all noor tütarlaps, muud inimesed olid vist kaugel.

„Tere, preili Liina!" kõlas lahke hääl, „ma tulen ise teie unenägu seletama."

Ehmatuses kargas neiu üles, tahtis ära joosta, aga tugev käsi hoidis teda kinni ja hääl palus: „Armas Liina, vaadake kord nii teravasti mu silmi, kui kiriku pingis seda tegite, ja siis jookske, kuhu tahate."

Liina lõi silmad maha ja palus: „Aulik tohtrihärra, lubage mulle, et ma oma riideid vähe kohendan. Meie siin maal ei ole iga kord mitte võõraste vastuvõtmiseks riides."

„Just nõnda olete mulle kõige kenam," ütles Dr. Visnapuu, „vaatke aga kord mu silmi ja meie unenäod on seletatud."

Liina vaatas tõesti oma ilusate, suurte silmadega Dr. Visnapuu otsa.

See aga ütles: „Nüüd olen neid kord näinud ja palun jälle näidata, veel tuhat tuhat korda! Ma olen tuhande versta tagant neid silmi vaatama tulnud, ma soovin südamest neid silmi varssi ühes Peterburi ära viia ja siis igapäev nende sisse vaadata.

Kas lubate, Liina, siin on eesti süda ja eesti käsi! Teie vend toob mu õe siia, siis saavad teie vanemad vist lubama, et teid oma õe asemele viin. Saage mu eluseltsiliseks, mu abikaasaks!"

„Ma näen, tohtrihärra, et teil tõsi taga on. Siis jumala nimel, ma usun, et ka mu vanematel midagi selle vastu ei ole."

Dr. Visnapuu tõmbas Liina oma kaenlasse. Sääl läks uks lahti ja Liina vanemad astusid tuppa.

Dr. Visnapuu astus neile vastu, teretas alandlikult, ütles oma nime, tõmbas siis väriseva neiu vanemate ette ja ütles: „Teie tütar on praegu minule oma südame lubanud, mille järele ma juba lapsepõlves olen igatsenud. Meie oleme ühest kännust ja loodame, et teie meie armastust õnnistate."

„See on kui pilvist välk meie majasse! Esiti poeg, nüüd tütar. Olete ehk teie meie poja mõrsja vend veel?"

„Jah muidugi, just see! Ega minul muidu julgust ei oleks teid teie kallist tütrest lahutada."

„See on suur õnn meie majale," ütles isa ja silmad seisid temal vees, „suur õnn, sest teie nimi on igal pool juba kuulus; teie oleksite suurest soost abikaasa saanud, aga nüüd tulete meie madala katuse alla."

„Mina pean abieluõnne kõige ülemaks ja ma arvan, et meie teie armsa Liinaga seda leiame."

„Jumal õnnistagu siis teid," ütles isa ja samuti ka ema.

„Aga nüüd on minul veel üks palve!"

„Mis siis?" küsis Mats.

„Pange hobused rakke ja sõidame kohe kõik minu isa juure: isa, poeg, ema, tütar ja tütre peigmees ja minu õe peigmees."

„Kas teie isamajas veel pole olnud?"

„Kellel kosjasõidul aega isa ja ema pääle mõelda? Kuidas meeldib teile minu ettepanek? Kus on teie poeg?"

„Ta on põllul töörahva juures."

„Siis toome tema ära ja täna õhtu peame minu kihlused minu isa muru pääl. Aga see on rõõm!"

„Parem on, meie toome teie vanemad siia."

„Ei, see ei lähe, nad on väga pikalised kohmima ja siis on juba päev õhtul, kui hobused veel säält tagasi jõuavad. Aga meie läheme kui rohutirtsud neile kaela pääle ja teeme neile sama suurt rõõmu, kui rohutirtsud Hommikumaa rahvale kurvastust sünnitavad."

Liina palus ka vastu, aga Dr. Visnapuu ei annud enne järele, kui hobused ette rakendati ja sõit algas.

Tiidu majas oli rõõm otsatu, sest nende hing ei võinud ette arvata, et nende poeg kui peigmees majasse astuks ja oma mõrsja ühes tooks, päälegi eesti neiu, mis üle iseäranis Dr. Visnapuu ema südamest rõõmustas.

Ta arvas oma poega kes teab kust kodukana toovat, ehk veel niisugust, kelle silmagi ei tohiks vaadata ja nüüd, nüüd võis ta tema oma rinna vastu suruda ja Liina tegi sama.

Nüüd aeti asjad toime: enne jõulupühi pidid pulmad olema, kahekordsed pulmad. Õde ja vend pidid ühel päeval altari ette astuma.

Liinal tükkis aga see hirm pääle, et ta kaugele võõra rahva hulka pidi rändama, kus võõrad kombed valitsevad. Kuid Dr. Visnapuu kõne lahutas pea need pilved: ta mõistis Peterburi elu kullaseks maalida ja andis lootust, et ta pea jälle oma isamaale tagasi pöörab.

Lõikuse-kuu õhtu oli soe ja vagune. Maja ees pärna all joodi veini ja lasti noorrahvast kui ka nende vanemaid ja pääle selle eesti rahvast elada.

Ka kõneldi noorrahva tulevikuplaanidest, iseäranis võitlesid Dr. Visnapuu ja kandidaat juris kõneväljal, kuni koit punama hakkas. Üldse sooviti, et eesti rahvas ise enda au igal pool hoiaks ja kaitseks, sest selle läbi tõuseks ta iga rahva ees lugupidamisse.

Samuti sooviti, et eestlased oma lapsi nõnda kasvataksid, et nad isamaale truud, usule kindlad, riigile kasulikud oleksid ja igas seisuses, kuhu jumal neid seab, edasi püüavad ja näitavad, et nende sees veel vana vaim elab, kes igast takistusest üle saab ja tormis kindlasti seisma jääb.

Dr. Visnapuu soovis, et eesti pojad, kes juba kõrgemat haridust saanud, oma kaasvendadele kõiges oma töös ja talituses hääks eeskujuks oleksid, vaesematele vendadele, kus tarvis, kätt pakuksid ja neid ülespoole

aitaksid, sest mida enam õpetatud rahvast ühe rahva seast tõuseb, seda tugevamaks läheb rahva jõud ja tööramm igal põllul.

Ta soovis ka, et terve rahvas oma paremaid töömehi igal pool toetaks, sest ühendus teeb tugevaks ja võidab võõra väe.

Eesti rahva vaenlastele on seesugune ühendus küll kõige suuremaks okkaks silmas ja nad rõõmustaksid selle üle, kui selle väikese rahva hulgast sada parteid tõuseks, kes üksteist taga kiusaksid ja nõnda iseenesele hauda kaevaksid. Ühendus teeb tugevaks, seepärast ühendage ennast igaüks isamaa töös, sest meid aitab üksnes haridus, kokkuhoidmine ja ühendus!

„Mis asjad need kõik on, mis meie elu köidikutes hoiavad?“ nii küsib ehk mõni lugeja.

Need on meie väga lühikese aja pääle tehtud rendikontrahid, mis põllumehele kindlat põhja jalge alla ei sea; teiseks abiteo-orjus, mis veel mõnda valda ja kihelkonda piinab ja rahvast ihu kui ka vaimu poolest kütkes hoiab.

Kolmandaks ei ole eesti väikestel põllumeestel ühtegi sõna maapäeval kaasa rääkida, vaid nad peavad sellega rahul olema, mis suurpõllumehed sääl otsuseks teevad, ja seda kulu kandma, mis mõisnikud määravad. See tähendab, suurpõllumehed on pärisperemeeste vara üle veel igapidi peremehed. Siin oleks hädasti tarvis, et pärisperemeeste saadikud sõna ligi võiksid rääkida.

Neljandaks oleks soovida, et patroniõigus kirikhärrade valimisel, mis juba nõnda suurt tüli on sünnitanud ja vist veel sünnitab, ära kaotataks, et kogudus ise omale hingekarjase valiks, kellega ta täiesti rahul võiks olla.

Viiendaks oleks soovida, et meie koolid ministeeriumi alla saaksid, selle läbi saaks tervele maale ühe-

sugune õppeplaan. Riigi keel, mida siia ajani väga vähe tuntakse, saaks kõvemale jalale, sest teda on meile hädasti tarvis. Saksa keel saaks oma loomulikkudesse piiridesse seatud, et ta mitte vägisi kellelegi pääle ei tükiks. Kooliõpetajate elujärg oleks kindlam, neid ei võiks igaüks oma tahtmise või paha tuju läbi ametist ära lükata, vaid kui mees kõlbmata on, siis kaebab ta pääle ta ametipidamine.

Meie naistepere Mall, Epp, Marie ja Liina viitsid väga lõbusasti aega, võtsid kord meeste jutust osa ja siis arutasid nad jälle oma asju, aga armastus ja üksmeel paistis igaühe silmist.

„Peaksime meie elus veel nii õnnelikult kokku saama!" sooviti mitmelt poolt.

Liina süda võis siinjuures kõige raskemaks minna, sest tema lahkus kodumaalt ja läks kaugele, aga ka tema otsaesiselt pühkis Dr. Visnapuu murepilved ära.

Kõige murelikum näis Mihkel olevat, sest tema kodukana puudus teiste hulgast, ja ehk küll mõnikord teda Viiuga meele tuletati, mida iseäranis Marie tegi, jäi ta siiski vaikseks ja mõttesse ja läks kõige enne puhkusele, sest eelolev päev nõudis jälle suurt töörammu.

Tiit ja Mats aga olid nii vennalikud, kui vennad seda kõige suuremas armastuses olla võivad; nad arutasid tasahiljukesi, kui palju kumbki oma varandusest lastele kaasa anda võis ja tahtis.

Kaarel aga kui seadustundja soovis, et mõlemad isad niisugusel lool enne surma midagi lastele kaasa ei annaks, vaid neid oma testamendis pärijateks nimetaksid.

Sellega ei olnud Tiit ja Mats sugugi rahul, vaid vastasid nagu ühest suust: „Mis meie nüüd teeme, sellega peate rahul olema, sest kellele oleme siis oma vara kogunud, kui sellest meie lapsedki rõõmu ei

tunne. Kõike ei saa teie küll kätte, kuid elu alustuseks ja maja seadmiseks anname siiski teatava osa.

Päeva tõusu ajal lahkusid võõrad. Väsimus oli neile aga tundmata ja igaüks ütles suu ja südamega, et see üks kuldne koosoleku- ja kihluspidu olnud.

Mõne päeva pärast sõitis Dr. Visnapuu jälle oma ametisse, aga selle tõotusega, et kui isad kõige parema aja arvavad olevat, tema jälle nende hulka kodumaale sõidab pulmapidu pidama, mille vastu nüüd mõlemalt poolt täie hooga valmistati.

Kaksteistkümnes päätükk.

Pulmad.

„Enne jõulu, enne jõulu!“ kõlas nüüd kolme noorrahva südames. Enne jõulu pidi neid eluks ajaks ühendatama. Ehk küll lumi sel ajal maad katab ja vahest ka juba pakane külm paugub, pidi see aeg neile roosiaiaks saama, ja jõulurõõm ka esimene elurõõm olema.

Nõnda kavatsesid meie jutu noored tegelased; aga nad unustasid küsimata, mis taevataat sinna juure ütleb.

Tema aga tõmbas neile kriipsu arvest läbi ja ütles:

„Veel on aega!“

Ühel oktoobrikuu päeval jõi vürst N. oma armsa emaga kohvi ja ajasid lõbusalt juttu. Korraga kukkus kohvitass ema käest maha, vürstinna langes tagurpidi sohva pääle, tõmbas kord veel tugevalt hinge, värises, ja eluküünal kustus igavesti.

Küll toodi arstid kohe aitama, küll hõõruti ja tehti tööd, aga süda ei tuksunud enam. Äkiline surmasõnum langes kui kaljurüngas H. mõisa härraste pääle ja ka noormehe enda südamele.

Pulmapidust ei võinud enam juttugi olla, vaid leinariided tuletasid iga päev meele, et meie kõik surelikud oleme. Täna see, homme teine, ja nõnda langeme, kui lehed puust ja ei tule enam siia maailma tagasi, kisendagu ehk mitu järele-jääjat kui palju tahavad, ja õnnis see, kes igal tunnil valmis on aruandmisele astuma.

Dr. Visnapuu orjas üle jõu oma ametis ja lõpp oli see, et ise voodi heitis ja pidi ennast teistest tohterdada laskma. See oli vali hoop S. mõisa ja Tiidu pererahvale.

Soetõbi möllas Juhan Visnapuu närvides. Kuus nädalat ei teadnud ta maast ega ilmast, vaid sonis ikka oma ametist ja Liinast.

Küll tahtsid õde ja mõrsja tõvevoodi ääre tõtata ja haiget rahustada, aga tohtrid keelasid neid seda tegemast, sest nad arvasid, et ka noored, nõrgad naised sama tõve kätte võiksid langeda; kõik rõõm pööris kurbuseks. Mall ja Juula nähti kui ilma peata olevat. Ja mõrsja silmad seisid iga päev vees.

Vend Mihkel, kes seda tõbe juba nooreseas oli põdenud, tõttas Peterburi, et oma vennale abiks olla ja tema vara järele vaadata. Ta saatis küll iga nädal sõnumeid koju, aga need ei äratanud suuri lootusi.

Esimesel Kristuse tulemispühal, mil rõõmsad pulmad pidid tulema, tõi kiri kurbadele jälle uut rõõmu. Mihkel Visnapuu kirjutas, et tõbi lahkuvat ja tema kallis vend juba mõnda päeva toitu võtvat.

Liina jooksis sõnumet kuuldes oma kambri, langes põlvili ja tänas silmavees jumalat kalli elu hoidmise eest. Tiit laskis kirikus poja paranemise puhul tänupalvet pidada ja jagas rõõmsa südamega vaestele ohvrid. Ema oleks hää meelega iga tund Peterburi lennanud, kui temale loojast tiivad oleksid antud.

Vürst N. sai oma ema surma läbi miljonilise varanduse täieks peremeheks. Üks nurjatu laps oleks surma veel tänanud, et vanamoori ära koristas, kes mõnikord takistuseks ees oli.

Nii ei olnud vürst N. Iga päev puudus temal ema, kõik tema kallid toad olid tühjad ja koledad. Ta muidu rõõmus meel muutus kurvaks, ei maitsnud temale hästi söök ega jook, ei rõõmus seltskond ega teaatrimäng, ei muud lustipidud. Tal puudus ema, ja see tuli sellest, et ema oma last armastuses oli kasvatanud.

Ema oli oma poega kõigest pahast igapidi püüdnud kõrvale hoida. Ehk see esiti küll pojale südamevalu tõi, nägi ta viimaks, et emal õigus oli, ja see teadmine tegi lahkumise kõige raskemaks; aga ta oli nüüd juba ise nii tugevaks kasvanud, kes ise iga tormi vastu võis panna ja enda õnne ja õnnetuse üle võis valvata.

Pärast matust, millest ka H. mõisa härrased osa võtsid, tehti kindel otsus, et pulmad jaanipäeva aegu pidi peetama. Jõulust jaanipäevani on aga pikk aeg ootajatele, ja kui juba ühe tunni sees palju asju võib juhtuda, võib ka nädalate ja kuude jooksul asju juhtuda, mille pääle inimene mõeldagi ei või.

Ka Viljandimaal peeti nõu jaanipäeval pulmapidu pidada ja paluti taevaisa käest selleks õnne ja õnnistust. Dr. Visnapuu tervis paranes aegamööda, aga ta nägi juba ette ära, et Peterburi õhk tema tervisele pea võiks otsa pääle teha, seepärast müüs ta kõik oma varanduse sääl ära, pani raha kasu kandma ja tahtis linnale selja pöörata.

Sääl tuli vürst N. ühel päeval tema juure ja palus teda omale tulevaseks majatohtriks, mis eest ta temale väga hää korteri lubas anda ja veel parema palga. Siin võitis armastus ameti vastu kartuse tervise pärast.

Visnapuu võttis pakkumise vastu ja see oli ka õige. Juba mõne kuu järele seisis ta oma vanas tervises ja ta arstline kuulsus kasvis iga õnneliku tohterdamise järele, mis ta vürsti soovi pääle ette võttis.

Mai-kuu hakatuses sai vürst H. mõisast kirja, mis tema hoopis ära kohutas. Ada oli äkitselt haigeks jäänud ja vürsti paluti võimalikult pea ühe hää tohtriga sinna tõtata. Vürst sõitis Dr. Visnapuuga teele.

Haige juures ütles Dr. Visnapuu, et siin väga kardetav haigus pääajude sees möllata, mis paljuist närvideäritustest tulnud, aga ta püüdvat teha, mis inimesel võimalik on. Juba nädala järele oli suur hirm möödas ja igaüks tänas jumalat ja Dr. Visnapuud, kes ilma vahet pidamata haige eest hoolt kandis.

Ühel päeval küsis vürst N. Dr. Visnapuult, kas ta pulmade pääle veel mõelda tohtivat, ja Dr. Visnapuu ütles, et seda just mõne nädala pärast soovida oleks.

„Ma tahan aga siis kohe reisi pääle minna. Kas see ka võimalik on?“

„Veel parem,“ ütles Dr. Visnapuu, „kuid soojadesse maadesse. Ülepää saab preili Ada vist iga kliimaga kergesti ära viluma, kuid nüüd on veel lahutust kõige enam tarvis.“

„Ja teie, aus tohter, tulete meiega ühes?“

„Väga hää meelega, aga ma olen ise peigmees ja tahan ka jaanipäeva ümber poissmehe-elule selja pöörda.“

„Seda parem, siis reisime ühes. Teie abikaasa on minu abikaasale hää seltsiline. Ma arvan, et ta ometi teieväärilise hariduse on saanud.“

„Mu armukene on lillekene varjulisest võsastikust.“

„Seda parem, sest ka minu oma ei ole veel suure seltsi hulgas palju elanud ja peab veel mõnda õppima, kuid see on talle kerge asi. Minu reisiplaan on valmis: Meie sõidame Helveetsia ja Itaalia ja jääme terveks aastaks sinna, ehk niikauaks kui meile meeldib.“

„Sündigu teie tahtmine. Ma arvan ka, et mu mõrsjal selle vastu midagi ei ole.“

„Reisikulu olgu minu poolt teile pulmakingituseks ja täis palga saate ikka edasi.“

„Tänan,“ ütles Dr. Visnapuu, ta süda rõõmustas otsata, et nüüd kohti näha saab, mida ta juba ammu näha himustanud. Mõne päeva pärast võis Ada juba oma tõvevoodist lahkuda. Kui tänulik oli ta, kui nägi ja kuulis, kes tema surmasuust päästnud.

„Mis läbi võin teile tänulik olla?“ küsis ta ühel päeval Dr. Visnapuu käest.

„Üksinda selle läbi, et oma tulevast elutuge südamest armastate ja jumala abiga minu häätegusid ja ka mind ennast unustaksite, sest ma olen ainult oma ameti kohuseid täitnud.“

„Jääge ikka oma ametile nii truuks ja teie soov läheb täide.“

Mõne nädala pärast peeti pulmad H. mõisas ja kahekordsed pulmad Tiidu majas ja T. mõisas.

Juba pulmade ajal andis Dr. Visnapuu kõigile teada, et ta oma noore abikaasaga pika reisi pääle läheb. Liina seisis esiti vastu, andis aga viimati järele ja kõigel oma eluajal ei kahetsenud ta seda iialgi.

Kaarel ja Marie aga alustasid oma tööd vanemate juures, ja rõõm, rahu ja jumala õnnistus sai neile osaks.

Dr. Visnapuu reisist võõral maal võiks terve raamatu kirjutada. Niipalju aga nimetame siin, et Ada ja Liina suurteks sõpradeks said, igas rõõmus ja kurbuses teineteist õelikult toetasid ja see oli väga kaunis. Sama ka Dr. Visnapuu ja vürst N. Alles kahe aasta pärast veersid nad Venemaa päälinna tagasi.

Sel ajal pidas aga Tiidu majas vend Mihkel pulmi. Isa oli esiti poja nõu vastu, sest Viiu ei toonud kaasavara majasse, pääle kahe virga käe, armastaja südame ja lahke meele. Aga kui ta poja kindlat nõu nägi ja

tema mõistlikku seletust kuulis, andis ta järele ja ta ei ole seda ka elus sugugi kahetsenud, sest Viiu käes jooksis majatalitus välgu kombel, ta oskas kokku hoida ja igas tükis isa ja ema meele järele teha, ja see võitis noortele vanemate õnnistuse.

Niisugust vahekorda ei leita iga vaese ega rikka pojanaise juures, vaid enamalt jaolt tahavad noored perenaised kohe kõike valitsust enese kätte kiskuda. Nii tõuseb harilikult majas nurin, nurinast riid ja riiust vihkamine, mis kõik majaõnne rikub.

Nõnda sündis Kalmu Matsil. Ta vaene tõi ise pojale naise majasse, kes esiti meemagususel kõik majavalitsuse enese kätte kiskus ja siis aegamööda vanemate vastu kivikülmaks läks, kuni ta viimaks mehe ema, kes viiskümmend aastat majaperenaine ja varakoguja olnud, kui sandi majast välja lükkas ja ta ühes äiaga saunaonni toppis, kus nad tihti nälga ja külma kannatasid ja koristamata olekus vaevaga oma päevi lõpetasid.

Viiu aga kandis oma mehe vanemaid igapidi käte pääl, ja kui valitsus tervelt tema kätte langes, andis ta ämmale igas tükis eesõiguse, kui see ka igakord kerge ei olnud.

Kõige suuremat rõõmu tegi aga igaühele see, kui kord suured külalised Peterburist tuppa astusid. Vend Dr. Visnapuu, tema abikaasa ja vürst N. oma abikaasaga, ja igal paaril oma paar poega käe kõrval. Vana Tiit nuttis rõõmupisaraid ja sama tegi Mall.

Noor perenaine tundis ennast kõrgete külaliste ees õige alatu olevat, aga kui need teda austasid ja armastasid, sulas ta rind ja rõõmus olek astus asemele.

„Pange see must kuub veel selga, milles ma teid kord Peterburis nägin," ütles Ada Tiidule.

Ja kui see seda tegi, tõmbas Ada oma mehe Tiidu ette ja ütles: „See must kuub on meie eluõnne rajanud, ta

on mu noore-ea eksitusest päästnud, ta oli kaua mul hirmutuseks ja nüüd näen ma esimest korda, et ta mu õnnistuseks saanud.

Elagu meie aus tohtrihärra, tema aus isa kõige oma musta kuuega, ja kaevaku mustakuuemehed ikka enam ja enam kulda mulla seest ja saatku oma järeltulijaid kõrgemale elujärjele, aga niisuguseid, kes oma rahvale igal ajal truuks jäävad!"

Veel samal päeval sõideti H. mõisa ja siin oli vanemate rõõm kõrgete külaliste üle otsata. Vürst N. ütles tihti, et ta tervel väljamaareisil nii õnnelikke päevi ei olnud elanud, kui siin, rõõmsa rahva hulgas, puhta õhu sees ja ilusa taeva all.

Jah, kui vaheseinad vajuvad ja kõrgus madalusele kätt annab ja teda inimeseks pidama hakkab, siis saab inimese maapäälne elu jälle inimlikuks. Siis ei nurise alam ülema ega ülem alama pääle, vaid rahu ja rõõm elab mustas kuues ja kalevises kasukas.

Mõned aastad on ajameresse kadunud. Dr. Visnapuu on Peterburi linnale selja pöörnud ja omale S. mõisa kolme tamme alla ilusa maja ehitanud; sääl elab ta oma kapitalist ja rohitseb neid, kes talle oma häda kaebama tulevad.

Suveõhtutel aga istub ta omaste keskel ja jutustab oma vaheldusrikkast elust ja noorrahvas kuulab seda suure lõbuga. Ta lapsed aga ronivad riigiteenistuses pulgast pulka kõrgemale.

Tähtsamad muutused tekstis:

5. lhk., 6. rida alt: ehk küll tuul ta — küll juure lisatud;
7. „ 6. „ ül.: tuulest läbi majasse pro tuulest läbi maja poole;
8. „ 16. „ alt: „Ärge ennast kurvastage!“ — ennast välja jäetud;
9. „ 8. „ „ küll näeme, mis vaimulaps pro küll saame näha, mis vaimulaps;
9. „ 5. „ „ On see riidetükk temale tundmata pro Peaks see temale tundmata riidetükk olema;
10. „ 16. „ ül.: tooge mu märg kleit sisse — sisse välja jäetud;
13. „ 14. „ „ õnnetu naine ruttas ta rinnale pro õnnetu naisterahvas lendas ta rinna vastu;
14. „ 3. „ „ neid ehk kuivatab toatüdruk pro neid saab ehk toatüdruk kuivatama;
21. „ 4. „ „ keerlevad mitmed noorhärrad pro lendavad mitmed noored härrad;
21. „ 12. „ alt: veel ehk näete mind — mind juure lisatud;
21. „ 13. „ „ häbenete seda pro häbenete ennast selles;
24. „ 17. „ ül.: armuline tädi, mina olen pro armuline tante, mina olen;
24. „ 12. „ alt: näitab ehk pro saab ehk tulevik näitama;
28. „ 4. „ „ rahvas selles parata pro rahvas selle eest;
29. „ 8. „ ül.: „See ei ole midagi,“ pro „See ei ole ühtegi;“
33. „ 2. „ „ tema poega soovitaksid pro tema poega sooviksid;
35. „ 11. „ „ Siis ei pea eesti rahvas pro Siis ei saa eesti rahvas . . . pidama;
35. „ 3. „ alt: pärast koha ostmist veel kaks — koha juure lis.;
37. „ 8. „ ül.: lahkunud ja lahkuvad veel pro lahkunud ja saavad veel lahkuma;

37. lhk. 12. rida ül. Kuid tuhanded koolitatud pro Aga tuhanded koolitatud;
38. „ 15. „ „ tõesti e l u s koolitanud pro tõesti e l u p o o l t koolitanud;
38. „ 13. „ „ „Mis s a a b minust pro „Mis peab minust s a a m a?
39. „ 7. „ „ tungib üks n o o r m e e s pro tungib üks n o o r m e e s t e r a h v a s;
41. „ 14. „ „ majasse jääda v õ i võõra teenistusse pro majasse jääda e h k võõra teenistusse;
44. „ 10. „ „ s i i s kaotab ta ikka pro s e e kaotab ta ikka;
44. „ 5. „ alt: „See ei läinud k o r d a, — k o r d a välja jäetud;
45. „ 4. „ ül.: Kui valitsev r a h v a s pro kui valitsev r a h v u s;
47. „ 16. „ alt: saadan t e i d oma pojaga pro saadan s i n u oma pojaga;
48. „ 16. „ „ tahtku seda mu süda v õ i mitte pro tahtku seda mu süda e h k mitte;
49. „ 13. „ ül.: aitab ise v õ i suretab elu pro aitab ise e h k suretab elu;
56. „ 7. „ alt: „Astuge ligi ja kinnitame keha!" ü t l e s p a r u n — ütles parun juure lis.;
58. „ 12. „ ül.: tütar on kui ära n õ i u t u d pro tütar on kui ä r a t e h t u d;
58. „ 9. „ alt.: o l e v a t Dr. Visnapuu väga pro p i d a v a t Dr. Visnapuu väga . . . olema;
58. „ 8. „ „ õ p p i v a t siit maad ja rahvast t u n d m a pro p e a b siit maad ja rahvast t u n d m a õ p p i m a;
62. „ 7. „ ül.: temaga õnnelik v õ i õnnetu pro temaga õnnelik e h k õnnetu;
63. „ 12. „ „ sõbral m i d a g i selle vastu pro sõbral ü h t e g i selle vastu;
68. „ 2. „ alt: l e i a b s e l l e varssi pro s a a b s e d a varssi l e i d m a;
70. „ 14. „ „ iga sõna k a a l u t a m a pro iga sõna k a a l u t u d s a a m a;
71. „ 17. „ „ ülikooli p ä ä l e ette valmistada — p ä ä l e välja jäetud;
73. „ 14. „ „ K o d a n i k u d teevad meiega pro B ü r g e r i d teevad meiega;
73. „ 5. „ „ a u s t a t a k s e ka igaühest pro s a a b ka igast ühest austatud;
73. „ 2. „ „ A j a r a t a s purustab nad kord pro Ajaratas s a a b nad kord p u r u s t a m a;
73. „ 2. „ „ v õ i e h i t a b veel kõrgemaks ja sügavamaks pro e h k veel kõrgemale ja sügavamale e h i t a m a;

79. lhk. 9. rida alt: suures koolis õppinud pro suure kooli pääl õppinud;

80. „ 12. „ „ soovis Mihkel temale õnne pro soovis vend oma sõbrale õnne.

80. „ 2. „ „ vanematel midagi minu vastu pro vanematel ühtegi minu vastu;

82. „ 4. „ „ on tema . . . . . . õnnelikum pro saab tema...... õnnelikum olema;

82. „ 1. „ „ teeb seda rõõmuga pro saab seda rõõmuga tegema;

83. „ 8. „ ül.: küll midagi selle vastu pro küll ühtegi selle vastu

83. „ 14. „ „ aitab sind igal pool pro saab sind igal pool aitama;

83. „ 8. „ alt: pani temale ilusa pro riputas temale ilusa;

85. „ 11. „ „ elurada liigub enam pro elurada saab enam liikuma;

87. „ 9. „ ül.: siis ei tea sa midagi, pro siis ei tea sa ühtegi;

88. „ 15. „ alt: on pea pulmad pro saavad pea pulmad;

88. „ 6. „ „ pulmad on pea pro pulmad saavad pea;

89. „ 14. „ ül.: minu pärast kas Ameerika maale — maale välja jäetud;

92. „ 2. „ alt: viskasin ennast õlekoo pääle — ennast juure lis.;

94. „ 4. „ „ ja inimesed tulevad pro ja need tulevad;

98. „ 11. „ ül.: jõudsid poeg ja tütar tagasi pro jõudis poeg tagasi;

100. „ 4. „ „ aumärgid tõstavad teie rinna pro aumärgid saavad teie rinna . . . . . . tõstma;

100. „ 10. „ „ Ma rõõmustaksin ennast — ennast välja jäetud;

100. „ 14. „ alt: on ka meile igapidi pro saavad ka meile igapidi olema;

111. „ 7. „ „ meie elame jumala abiga pro meie saame jumala abiga . . . . . . elama;

119. „ 10. „ ül.: nad rõõmustavad ennast — ennast välja jäetud;

122. „ 9. „ „ on vist seda moodi pro saab vist seda moodi olema;

127. „ 3. „ alt: ei olnud ka midagi rääkinud pro ei olnud ka ühtegi rääkinud;

128. „ 8. „ ül.: armsad on nad mulle pro armsad saavad nad mulle olema;

130. „ 2. „ alt: Tüdrukud ei jookse sul pro Tüdrukud ei saa sul . . . . jooksma;

131. lhk.	18.	rida alt:	s a a v a d kohe pulmad pro p e a v a d kohe pulmad s a a m a;
133. „	2.	„ „	enese lõhki v i h a s t a b pro s a a b e n n a s t lõhki v i h a s t a m a;
138. „	3.	„ „	Itaalia m a a l e reisima — m a a l e välja jäetud;
141. „	9.	„ „	„Aga see o n rõõm!" pro Aga see s a a b rõõm olema!"
149. „	8.	„ „	o n minu abikaasale pro s a a b minu abikaasale o l e m a;
149. „	3.	„ „	on talle kerge asi pro s a a b talle kerge asi o l e m a;
149. „	2.	„ „	Helveetsia ja Itaalia m a a l e — m a a l e välja jäetud.